

UiT Norges arktiske universitet

HSL- Fakultet

EU-motstand i Norge og Danmark

EU-motstandernes organisasjoner

Reidun Berntsen Heggen

Masteroppgave i Statsvitenskap STV 3900 november 2023

Innhold

1.1	EU-motstand i Norge og Danmark	4
1.1.1	Hvorfor undersøke organisasjonene?	5
1.1.2	Alliansepartnere	7
1.1.3	Hvorfor studere Norge og Danmark?.....	7
1.2.	Forskningsspørsmål og tema.....	8
1.3.	Valg av metode for innsamling og analyse av data.	9
1.3.1	Vitenskapsteoretisk utgangspunkt.....	9
1.3.2	Forskningsdesign.....	10
1.3.3	Datainnsamling.....	11
1.3.5	Metodekvalitet.....	13
1.4	EUs oppbygning og historiske bakteppe	15
1.4.1	EUs syv institusjoner:.....	16
1.4.2	politiske saksfelt	18
	Den andre maktutredningen i Norge	40
	Innledning.....	46
	Danmarks forhold til EU, en kort historisk gjennomgang	47
	Politiske partiers holdninger til EU:.....	48
	EU og folkeavstemninger	51
	Nei til Maastrichttraktaten.....	52
	Edinburgh-avtalen og de danske forbeholdene	53
	Nei bevegelsens rolle og «Folkebevægelsen mod EU» - en kort historisk gjennomgang	56
	Folkebevægelsen i dag	59
	Allianser	62
	Politiske saker Folkebevægelsen er opptatt av:.....	62
1.	Forsvarsforbeholdet, en ny folkeavstemning.....	62
	JA-partiene	63
	Nei partiene.....	63
	Velger- i utakt med partilinjene	64
2.	Folkebevægelsen stiller til Europavalget 2024.....	66
4.1	Norge	69

1. Forholdet til EU og Europa, fire friheter	70
2. Nei-bevegelsens rolle, midt mellom beredskapsorganisasjon og aktiv samfunnsdebattant.....	72
3. EU-direktiver som har skapt debatt i nyere tid	76
5 Nei til EU- kampanje og strategi mot innføringen av ACER, tre faser	81
5.1 Fase 1: protestaksjon med stor mobiliserende kraft	82
5.2 Fase 2: Avstemningen i Stortinget	86
5.3 Fase 3: Nei til EU går til søksmål mot Staten.....	88
5 Avsluttende drøfting.....	91
Bibliografi	93

Figurer og tabeller

1 sammensetningen av parlamentet før og etter Brexit (Khan 2020).	17
Figur 2 (Jensen, et al., 2020).....	48
3 Spørreundersøkelse i forbindelse med folkeavstemningen om forsvarsforbeholdet: «Den 1. juni skal det være folkeafstemning om at afskaffe det danske EU-forsvarsforbehold. Hvad vil du stemme ved folkeafstemningen?» og «Hvad ville du stemme, hvis der var folketingsvalg i morgen?» Kilde: (Holstein 2022).	64
4 kilde: (Statistisk sentralbyrå 1995, 52)	70
5 Figur 2 Antall avissaker kvartalsvis om ACER i perioden 29.03.2017-29.10.2023 Kilde: Atekst Retriever hentet: 29.10.2023	82

1.1 EU-motstand i Norge og Danmark

Forholdet mellom Den europeiske union (EU) og Norge og Danmark er i stadig endring. Den europeiske union har ekspandert, både i antall medlemsland og i antall politiske saker (Heidar og Bakke, Politikk i Europa 2013). Utviklingen der grensen mellom de europeiske landene viskes ut, kalles *Europeisering*. Utviklingen mot at europeere utvikler felles mål, felles regelverk, handler mer med hverandre og reiser mer i Europa, er uttrykk for *Europeisering* (Austvik 2018). Selv om Den europeiske unions mål er å fremme samarbeid og en felles europeisk identitet, bidrar den også til konflikter på det nasjonale nivået. Et sentralt konfliktområde handler om hvor dypt integrert medlemslandene skal være i EU-systemet, og hvordan maktfordelingen mellom det nasjonale leddet og det europeiske leddet skal være. Både Norge og Danmark har hatt minst en folkeavstemning om EU-medlemskap (Matlary 2004). I periodene før avstemningene har det blitt dannet organisasjoner som har stått for kampanjer for og mot EU-medlemskap og som har organisert EU-motstandere og EU-tilhengere. I Norge og Danmark har disse organisasjonene fortsatt sin aktivitet også etter avstemningen om EU-medlemskap har vært over. Denne oppgaven handler om EU-motstanden i Norge og Danmark og hvordan den kommer til uttrykk i slike organisasjoner.

Norge og Danmark står nært hverandre, ikke bare geografisk og språklig, men også politisk (Heidar 2004). Organisasjonene har spilt en viktig rolle for mobilisering i politiske utviklingsprosesser «*de sosiale bevegelsene*», og de to landene betegnes som organisasjonssamfunn (NOU nr. 19 2003). Landene har fokusert på en sterk velferdsstat og har en stor offentlig sektor (NOU nr. 19 2003). Fordi landene ellers er så like i valg av politisk system, er det interessant at det finnes så store ulikheter i den utenrikspolitiske strategien, et eksempel på dette er tilknytningsformen til EU (Heidar 2004).

I hvor stor skala europeiseringen skal gjennomføres er viktige tema i de to landene.

Vasilopoulou argumenterer for at EU-motstanden alltid har formet utviklingen av EU, og at utviklingen av EU også spiller inn på motstanden til EU (Vasilopoulou 2013). I den samfunnsvitenskapelige litteraturen undersøkes EU-motstanden gjennom feltet «*Euroscepticism*» (Usherwood og Startin 2013). Debatten om hvor integrert de europeiske landene skal være, har vært et viktig tema i EU debatten. Integrasjon i denne konteksten betyr

en overføring av beslutningsmyndighet fra det nasjonale nivået til det europeiske nivået (Rye 2022). EU-motstanden fra ikke-parlamentariske organisasjoner har spilt en viktig rolle, både for EU-debatten under avstemninger om nasjonens forhold til EU, men også for debatten i EU (Fitzgibbon 2013).

1.1.1 Hvorfor undersøke organisasjonene?

Organiseringen av EU-motstanden er størst og best organisert i forbindelse med folkeavstemninger om EU og mens prosessen om utmelding fra EU pågår (Fitzgibbon 2013). Dette kunne man for eksempel se under Brexit-avstemningen i Storbritannia. EU-motstanden kan også blusse opp i krisetider, slik som i Hellas under finanskrisen, i Polen under flyktningkrisen og sist i Italia under koronakrisen.

EU-motstandsorganisasjoner utenfor partiene i de ulike landene, er viktige aktører i EU-debatten, og bidrar til å sette saker på den politiske dagsorden (Fitzgibbon 2013). De sivile organisasjonene kan bringe frem andre sider av EU -saken enn partiene. «*They played prominent roles in bringing a civil-society based critique of the EU to national discourses that was generally dominated by the dynamics of party competition* (Fitzgibbon 2013, 105)». Hvorvidt nasjonale EU-motstandere lykkes eller ikke lykkes med mobiliseringsarbeidet, kan legge føringer på hvilken retning den nasjonale strategien opp mot EU tar. Et eksempel på dette er da det ble nei til EU i folkeavstemningen i Norge i 1972. Det førte til at regjeringen gikk av, og den nye regjeringen forhandlet en handelsavtale med EU i 1973 (Seierstad 2014). Et annet eksempel på dette er den danske folkeavstemningen om Maastrichttraktaten som førte til ny avstemning og innføring av de fire forbeholdene (Folketinges EU-opplysningen 2021). Det er også noen nyere eksempler på spesifikke saker som mobiliserer til motstand mot EU, eller mot utvidelser av EØS-avtalen. I Danmark har det vært mange folkeavstemninger om forholdet til EU, og i 2015 hadde Folkebevægelsen mod EU en kampanje der de reiste rundt i hele Danmark og promoterte slagordet *bevar rettforbeholdet* (Folkebevægelsen mod EU 2015). I folkeavstemningen stemte 53,1% av velgerne for å bevare rettsforbeholdet (Folketingets EU-opplysning 2020). I både Norge og Danmark finnes det en aktiv Nei-bevegelse, med varierende størrelse som arbeider med å synliggjøre EU-motstanden.

I Norge har mye av motstanden mot EU blitt organisert gjennom medlemsorganisasjonen Nei til EU (Nei til EU 2023). I Danmark organiseres EU motstanden gjennom Folkebevægelsen mod EU (Folkebevægelsen mod EU 2021 (Folkrørelsen Nej till EU u.d.). Den danske

Folkebevægelsen mod EU, hadde frem til 2019 en representant i Europaparlamentet (Folkebevægelsen mod EU 2019). Forskningen på EU-motstand har ifølge Usherwood og Startin (2013) i hovedsak hatt et smalt perspektiv, og har vært konsentrert rundt de nasjonale politiske partiene og den nasjonale befolkningen i europeiske land. Usherwood og Startin (2013), oppfordrer til å undersøke flere deler av samfunnet og foreslår interessegruppene (non-party Groups), Anti-EU blokken i EU-parlamentet, folkeavstemninger om EU-spørsmål og nasjonale medier (Usherwood og Startin 2013). EU-motstandernes organisasjoner mobiliserer på utmelding eller motstand mot innmelding i EU. I Danmark er hovedmålet å få til en utmelding, siden landet allerede er medlem av EU. Folkebevægelsen mod EU identifiserer seg som en tverrpolitisk organisasjon (Folkebevægelsen mod EU 2021), men har også valgt en parlamentarisk strategi og stilt valgliste riktig nok kun til EU-parlamentet (Folkebevægelsen mod EU 2021). Den norske organisasjonen Nei til EU, har valgt å stå utenfor parlamentet. Nei til EU i Norge rommer både EU og EØS-motstandere (Seierstad 2014). I Danmark var det i en ti-årsperiode også parlamentariske valglister som ønsket medlemskap i EU, men som var kritiske til ytterligere integrasjon i EU. Lundgren og Nisser (2021). Den tilsvarende JuniBevægelsen i Danmark stilte også til valg, og var representert i Europaparlamentet i tre valgperioder mellom 1994-2009 (Bille 2022).

I folkeavstemningen i Storbritannia klarte EU-motstanderne å mobilisere flertallet til å stemme for utmeldelse, og det er et eksempel på en mobilisering som resulterte i tilbakeføring av suverenitet til nasjonalstaten (Haugevik, Hvor hender det? Brexit – hva nå? 2016). EU-motstanderne i Norge og Danmark har i motsetning til motstanderne i Storbritannia, ikke lyktes med å snu integrasjonen. Det har handlet om en mobilisering mot ytterligere utvidelser av unionen. En slik mobilisering var det i Norge i forkant av avstemningen om postdirektivet, da landsmøtet til Arbeiderpartiet gikk inn for å benytte reservasjonsretten. En mindre kjent tilbakeføring av suverenitet er Grønland, som også har gjennomført en vellykket utmelding fra EU (Thuesen, Pihl og Giverholt 2021). Gjennom denne oppgaven undersøker jeg hvordan de ulike organisasjonene arbeider for å påvirke beslutningstakere. De norske og danske organisasjonene har benyttet ulike strategier for å påvirke myndighetene. Nei til EU i Norge har for eksempel saksøkt staten i ACER saken mens den danske folkebevegelsen arbeider for å stille til Europaparlamentsvalget i 2024.

1.1.2 Alliansepartnere

For å mobilisere til EU-motstand, er det viktig for EU-motstandere å skaffe seg og opprettholde allianser. Under folkeavstemningen om norsk medlemskap i EU i 1994 ble det utformet en allianse mellom radikale i byene, representanter for primærnæringene og folk i distriktene (Ystad og Sarastuen 2005). Organisasjoner som ikke til daglig arbeider med EU-spørsmålet, kan bli påvirket av et forslag som kommer fra EU. For dem kan EU-motstandernes organisasjoner bli alliansepartnere. De kan ha et nært samarbeid med EU-motstandernes organisasjoner, eller et mer løst samarbeid. Nei til EU i Norge regner både Bondelaget og LO som viktige allierte i kampen mot EU-medlemskap (Nordlund 2020). Organisasjonene som arbeider med å mobilisere til EU-motstand, har ulike allianser i periodene der viktige EU-saker skal avgjøres. I empiri kapitlet kommer det frem, at en viktig forskjell mellom de skandinaviske landene, er at den svenske og den danske EU-motstanden mangler støtte fra landbrukssektoren i motsetning til den norske.

1.1.3 Hvorfor studere Norge og Danmark?

I denne oppgaven undersøker jeg de skandinaviske landene Norge og Danmark. Når forskere diskuterer disse landene, er det umulig å komme unna den skandinaviske/ nordiske modell. De skandinaviske landene har mange kulturelle, økonomiske, sosial og politiske likheter. «*The similarities are nevertheless larger in number and importance for political comparison* (Heidar 2004)». Etter den andre verdenskrigen hadde de skandinaviske landene en rekke sosialdemokratiske regjeringer som reformerte velferds- og pensjonsordningene, og fordelte og omfordelte økonomiske midler i ulike sektorer av samfunnet (Heidar 2004).

Den største forskjellen i forholdet til EU i disse landene, er mellom landene som er medlem av EU og som ikke er det (Matlary 2004). Det er likevel forskjeller mellom EUs innvirkning på de enkelte medlemslandene (Matlary 2004). Sverige og Danmark ble medlemmer av EU på ulike tidspunkter, og selv om begge er fullverdig medlemmer av EU, har de likevel ulikt integrasjonsnivå (Matlary 2004). Dette kan delvis forklares med at danskene ble medlemmer etter folkeavstemning på 70-tallet mens svenskene først ble medlemmer på midten av 1990-tallet (Matlary 2004). Danskene har hatt flere folkeavstemninger om EU-spørsmål og de har forhandlet frem forbehold i Maastrichttraktaten (Folketings EU-opplysningen 2021). Norge og Danmark har valgt en ulik tilnærming til EU, men er begge medlemmer i NATO.

(Haugevik 2022). Norge er ikke medlem av EU, men regulerer sitt forhold til EU gjennom EØS-avtalen (Rye 2022). I tillegg forhandler representanter fra EØS-landene (Norge, Island og Liechtenstein) om utvidelser av EØS-avtalen i EFTA. Derfor oppstår det en forsinkelse mellom når en EU-sak debatteres i EU, og når den skal debatteres i offentligheten i et EØS-land.

Denne oppgaven handler om EU-motstandsorganisasjonene og deres arbeid i Norge og Sverige. Ikke alle former for utvidelser av EUs makt møter motstand når de blir innført. Den utvidelsen av EU som pågår nærmest ubemerket omtales som «Snikende integrasjon» (Rye 2022). I Europautredningen i Norge kom det for eksempel frem at de fleste EØS-regler ikke møtte motstand i Stortinget (NOU nr. 2 2012). Motstanden mot EU har utviklet seg, og metodene for påvirkning har endret seg i takt med EUs utvidelser (Vasilopoulou 2013). EU-motstandere i Norge og Danmark velger sine kamper. I perioden etter inngåelsen av Maastrichttraktaten har forskere innenfor samfunnsvitenskapen fått økt interesse for å undersøke utviklingen av EU-motstanden (Vasilopoulou 2013).

1.2. Forskningsspørsmål og tema

Temaet for denne oppgaven er organiseringen av EU-motstand i Norge og Danmark.

Gjennom innledningen har jeg begrunnet hvorfor jeg har valgt å undersøke EU-motstandens organisasjoner. Jeg skal redegjøre for hvilke forskningsspørsmål jeg har tatt utgangspunkt i for denne oppgaven. Jeg skal også redegjøre for hvilke variabler jeg kom frem til.

Forskningsspørsmålene mine er todelte, for jeg ønsker både å beskrive hvordan omgivelsene til EU-motstanden er, og forholdet til EU i landet. Dette for å beskrive organisasjonenes politiske mulighetsstruktur i det enkelte land. Jeg ønsker å si noen om hva organisasjonen i det enkelte land mener, og hvordan organisasjonen arbeider med å bygge organisasjonen og allianser med resten av sivilsamfunnet.

Nasjonal kontekst:

Hvilke saker kommer på dagsordenen og mobiliserer til EU-motstand i de to landene?

Hvilke organisasjoner og partier er mot EU?

Organisering, strategi mot medlemmer og samarbeidspartnere:

Hva kjennetegner organisasjonene som er mot EU, og hvordan er de organisert?

Hvilke saker arbeider organisasjonen med å nå ut med?

Hvilke strategier bruker organisasjonene for å få gjennomslag, og hvilke aktiviteter har de?

Hvordan er alliansen eller nettverket til nei-organisasjonen overfor andre organisasjoner?

1.3. Valg av metode for innsamling og analyse av data.

Denne oppgaven er en kvalitativ sammenlignende studie av Nei til EU-organisasjonene i Norge og Danmark. I dette kapitlet skal jeg redegjøre for valg av metode. Jeg skal kort redegjøre for vitenskapsteoretisk utgangspunkt, forskningsdesign, datainnsamling, dataanalyse, metodekvalitet og vurdere etiske spørsmål.

1.3.1 Vitenskapsteoretisk utgangspunkt

I denne dele av oppgaven reflekterer jeg over prosjektets vitenskapsteoretiske utgangspunkt. Vitenskapsteori, handler om forståelsen av hvordan vi oppfatter virkeligheten og knyttes til begrepene ontologi og epistemologi (Furlong og Marsh 2010). *Ontologi* handler om hvordan man ser på verden, finnes det en objektiv verden eller vil den se forskjellig ut utfra hvem som ser på verden (Busch 2014). *Epistemologi* handler om synet på hvordan vi kan skaffe oss kunnskap om verden, kan en forsker komme frem til objektiv kunnskap (Busch 2014). I mitt forskningsdesign, benytter jeg en hermeneutisk tilnærming. Den går ut på at virkeligheten forstås gjennom forskerens øyne. Det finnes flere subjektive oppfatninger som forskere ønsker å få begrep om, men som tolkes gjennom forskerens øyne (Busch 2014).

I følge Brinkman og Tanngard (2020) kan man forstå kvantitativ metode både som en vitenskapsteoretisk tradisjon som står i motsetning til positivismen, og som en fase i selve forskningsprosjektet. I denne oppgaven er jeg mer opptatt av kvalitativ metode, nettopp som

en verktøykasse heller enn som et veldig prinsipielt valg. Styrker ved den kvalitative tilnærmingen ligger i at den tilbyr metoder som ikke har en fast struktur, men et fleksibelt design (Thagaard 2013). En kvalitativ metode gir rom for justeringer underveis, og åpner opp for å bruke flere mulige datakilder (Thagaard 2013).

Metoden er også egnet til å forstå mer avgrensede områder. I oppgaven min undersøker jeg EU-motstandernes organisasjoner, og hvilke saker disse organisasjonene mener er viktige å arbeide med. Den kvalitativemetodens ambisjon om å gå i dybden om et fenomen, samt dens fleksibilitet var viktig for meg. Jeg hadde, som jeg skal redegjøre for seinere noen forkunnskaper om EU-motstanden og organisasjoner, men jeg hadde ikke gjennomført forskning på området før. Det var også et begrenset antall prosjekter å modellere oppgaven etter. Feltet bærer preg av raske endringer, så et veldig rigid design, ville ha hindret fremdrift.

Jeg trengte også en fleksibel tilnærming, til teori og empiri, fordi jeg ikke klarte å predikere på forhånd hvilke funn jeg kom til å ha. I valget mellom en induktiv metode som kjennetegnes med at forskere ikke helt vet hva de går til, og en deduktiv metode der jeg tar utgangspunkt i tidligere teori, har jeg lagt meg et sted midt imellom. Busch (2014) peker på at dette kalles en abduktiv tilnærming, og den kjennetegnes med at man beveger seg mellom teori og empiri. Dette var viktig for meg, slik at jeg kunne lese meg opp på teoretisk litteratur underveis i undersøkelsen.

1.3.2 Forskningsdesign

Casestudier er knyttet til å forstå et fenomen, der det viktigste er at fenomenet må forstås innenfor en kontekst (Busch 2014). Metoden for denne oppgaven er sammenlignende casestudier, der jeg har tatt utgangspunktet i organisasjoner som driver med EU-motstand i Norge og Danmark. Jeg skal altså forstå EU-motstand i utenomparlamentariske organisasjoner.

. Jeg startet med dokumentanalyse og uformelle samtaler med representanter fra organisasjonene. Målet med metoden var å få inn data som kunne svare på spørsmålene jeg hadde. Jeg bruker casestudie, og dokumentanalyse for å få frem kunnskap om menneskelige relasjoner. Tidligere i innledningen har vi etablert at forskningen på organisasjoner som driver EU-motstand i Europa ikke har vært utbredt. *«Kjennskap til det feltet vi studerer, er også viktig for valg av metode. Kvalitative metoder egner seg godt til studier av temaer som det er lite forskning på fra før, og hvor det derfor stilles særlig store krav til åpenhet og fleksibilitet*

(Thagaard 2013, 12)». Det var få statsvitere som hadde undersøkt EU-motstandernes organisasjoner, og jeg valgte også metode ut fra antakelsen om at feltet hadde litt begrenset med litteratur fra tidligere, men at jeg ikke hadde valgt et tema helt uten tidligere forskning.

1.3.3 Datainnsamling

I denne delen av kapitlet skal jeg beskrive hvordan jeg har samlet inn dataene. I Brinkman og Tanggard (2020), legges det vekt på at man i kvalitativ metode er nøye med dette steget. «Hvordan samler, genererer, konstruerer og produserer en forsker dataene sine – sin empiri? (Brinkman og Tanggard, introduksjon 2015, 16)».

For å finne ut av EU-motstandernes arbeid har jeg vært i kontakt med Nei til EU i Norge. Jeg har også hatt uformelle samtaler med den norske organisasjonene. Her har jeg hatt kontakt med daværende generalsekretær, Thomas Haug. Da fikk jeg tilgang til protokoller fra lukkede styremøter.

Jeg har også undersøkt organisasjonenes hjemmesider. Da fikk jeg et inntrykk av hvordan organisasjonene presenterte seg selv, informasjon om organisasjonsstrukturer og saker som var viktige for organisasjonene. Spesifikke saksområder hadde gjerne en egen fane under kampanjer, eller var ganske synlige på nettsidene. Videre var det også linker til presseklipp, eller organisasjonen hadde laget egne artikler. Organisasjonene hadde i ulikt omfang lagt ut referater fra landsmøter/ kongresser eller lignende. Jeg startet prosjektet med å innhente informasjon fra skriftlige kilder.

Den norske organisasjonen hadde jeg god kontakt med, ved at jeg hadde verv i organisasjonen, og tidligere hadde vært leder i Ungdom mot EU. Jeg hadde ved to ulike anledninger besøkt Folkebevegelsen i Danmark, og hadde derfor litt kunnskap om organiseringen av den. I tillegg til organisasjonens egne dokumenter har jeg støttet meg på andre kilder. Det er gitt ut noen bøker om EU-motstanderne; «Folket sa Nei» (Seierstad 2014), «30 år i folkets tjeneste» Lundgren og Nisser 2021). Jeg har undersøkt disse for å få et bedre bilde av EU-motstanden. Jeg har undersøkt offentlig statistikker, offentlige dokumenter, rettsdokumenter og meningsmålinger fra avisartikler.

I teorikapitlet mitt har jeg støttet meg på tidligere forskning. For å finne ut av hvordan EU-debatten er i Danmark og Norge har jeg først undersøkt litteratur om «Euroskepsisme» og «Nye sosiale bevegelser» for å få noen ideer om hvordan andre har undersøkt organisasjoner tidligere.

Upubliserte dokumenter

I fremstillingen av hvordan Nei til EU har arbeidet med kampanjen har jeg benyttet meg av interne styringsdokumenter i Nei til EU. 16.10.2020 snakket jeg med Thomas Haug som da var generalsekretær i Nei til EU om dokumenter som belyser ACER-søksmålet og kampanjen i forkant av kampanjen opp mot Stortinget, og fikk jeg tilsendt disse på e-post.

Kampanjeplanen: For energisuverenitet, mot EUs energiunion er en oversikt over hvordan Nei til EU planla kampanjen i forkant av ACER avstemningen. Dette notatet var skrevet av lederen av utvalget som ledet ACER-kampanjen i forkant av ACER avstemningen (Haug, Thomas: e-post til Reidun Heggen *Kampanjeplan, For energisuverenitet, mot EUs energiunion* 16.10.2020)

Acerkampanjen – noen hovedpunkter: Dette notatet ble skrevet i etterkant av ACER-avstemningen. (Haug, Thomas: e-post til Reidun Heggen *Acerkampanjen – noen hovedpunkter* 16.10.2020)

Referat fra styremøte i Nei til EU, 12.10.2018-13.10.2018: Dette er møte der nei til EU bestemte seg for å saksøke staten på grunn av avstemningsformen i ACER-saken. (Haug, Thomas: e-post til Reidun Heggen *Referat fra styremøte i Nei til EU* 16.10.2020)

Organisasjon	Nei til EU Norge	Folkebevegelsen mod EU Danmark.
Benytter upubliserte dokumenter	Ja	Nei
Dokumenter fra organisasjonens webområde	Ja	Ja
Aviser	Ja	Ja
Offentlige dokumenter	Ja	Ja

TABELL 1OVERSIKT OVER DOKUMENT TYPER

1.3.5 Metodekvalitet

For å vurdere kvaliteten på metoden benytter jeg meg av de tre begrepene, reliabilitet, validitet og overførbarhet. Disse er forbundet med å vurdere troverdigheten i oppgaven (Thagaard 2013).

Reliabilitet (pålitelighet)

Det er to typer reliabilitet som kan vurderes for et forskningsprosjekt, ekstern og intern reliabilitet (Thagaard 2013). Ekstern reliabilitet er dersom en annen forsker kan benytte samme metode for innsamling av data og komme frem til sammen resultat (Thagaard 2013). Denne formen for reliabilitet er ganske vanskelig å oppnå dersom man undersøker kvalitativt, men mine undersøkelser benytter seg av teori som bygger på tidligere forskning. Siden jeg studerer og sammenligner hvordan Nei-bevegelsen arbeider i Norge og Danmark, finnes det en overføringsverdi til andre europeiske bevegelser med liknende formål. Andre kan finne at teorien jeg bruker er nyttig, men målet med undersøkelsen er å kunne komme med mer dybdekunnskaper om EU-motstandere i Norge og Danmark .

Den interne reliabiliteten er knyttet opp til at prosessen skal være gjennomskiktig. «Argumentasjonen for reliabiliteten innebærer altså at forskeren reflekterer over konteksten for innsamlingen av data, og hvordan relasjonen til deltakerne i prosjektet kan influere på den informasjonen forskeren får (Thagaard 2013)». Det vil si at man skal redegjøre for fremgangsmåten, teoretisk ståsted, og man må være nøye med å trekke fram hva som er hentet fra andre kilder og hva som er forskerens meninger (Thagaard 2013). Tidligere i oppgaven har jeg presentert en oversikt over typer dokumenter jeg har benyttet, og disse er også oppgitt i referanselisten.

Jeg er i en privilegert situasjon når det kommer til undersøkelser av EU-mostanden i Norge og Danmark, fordi jeg selv har arbeidet med å mobilisere til EU-motstand. Dette er også på mange måter årsaken til at jeg kom frem til at dette er et tema som bør undersøkes vitenskapelig, og ikke bare gjennom aktivitet innenfor rammene av bevegelsen selv. I perioden februar 2019- mars 2020 var jeg leder av Ungdom mot EU i Norge. I mai 2019 var det Europaparlamentsvalg i Danmark, og jeg dro sammen med en delegasjon fra Ungdom mot EU i Norge, for å støtte den danske Folkebevegelsen i Europaparlamentsvalget. I løpet av perioden min som leder av Ungdom mot EU besøkte jeg også Storbritannia i slutten av oktober 2019.

Det å ha god kjennskap til og et engasjement for temaet er positivt og negativt når man skal studere et miljø. I metodelitteraturen advares det om at viktige poenger kan gå tapt i prosessen på grunn av forkunnskaper om organisasjonen (Thagaard, 2013). Everett og Furseth (2012) diskuterer denne problemstillingen slik:

«Er et tema så personlig at det er vanskelig å nærme seg det med en viss grad av objektivitet? Dette spørsmålet bør du reflektere over, fordi akademisk skriving og forskning krever at forfatteren strekker seg utenfor sitt personlige engasjement for å komme frem til konklusjoner som er basert på et innsamlet materialet, enten det er empirisk data eller tekster Everett og Furseth (2012)».

På den andre siden, kan vi også se på den forkunnskapen jeg sitter på som en slags forberedelse. *«Stort engasjement betyr også at studenten har høy innsikt i det fenomenet som skal studeres, og det er en fordel (Busch 2014, 63)».* Dessuten har den gode kontakten med Nei til EU i Norge, gjort det lettere for meg å skrive denne oppgaven. For å kunne veie opp for fordommer jeg tar med meg fra tidligere erfaringer jeg har med arbeidet med Nei-bevegelsen har jeg derfor sett dette som en ekstra motivasjon for å sette meg inn i tidligere forskning på området. Det har vært viktig å undersøke hvordan andre anbefaler å undersøke EU-motstanden og sosiale bevegelser. I sitatet i forrige avsnitt kommer det frem at det er viktig å strekke seg utover sitt personlige engasjement. Dette har jeg forsøkt å gjøre ved å sette meg inn i tidligere forskning på område og samle inn informasjon til empirikapittelet gjennom overnevnte metoder.

Validitet (Gyldighet)

Å vurdere validitet handler om å avgjøre om prosjektets tolkning er gyldig (Thagaard 2013). Har jeg undersøkt det jeg har sagt at jeg skal undersøke (Busch 2014)? Spørsmål som trekkes frem er hvorvidt tolkningen fra ulike studier kan bekrefte hverandre, og at min posisjon til miljø kan påvirke tolkningen jeg kommer med til slutt i oppgaven (Thagaard 2013). Tidligere i oppgaven har jeg redegjort for at min posisjon i den norske organisasjonen kan påvirke hvordan jeg undersøker organisasjonene. Det kan også selvfølgelig påvirke konklusjonen min, selv om jeg har forsøkt å ta hensyn til dette ved å undersøke andres perspektiver på EU-motstanden, for å så også tolke disse perspektivene inn i oppgaven min. Ved å redegjøre for synet mitt, har leseren av oppgaven også fått mulighet til å ta hensyn til bakgrunnen min.

Overførbarhet

Kan disse dataene overføres til andre populasjoner eller til andre situasjoner (Thagaard 2013). Denne oppgaven har en del begrensninger, som gjør at den ikke helt egner seg for å overføre til andre situasjoner. Det er ikke så mange enheter for analyser, og den ville vært mer generaliserbar dersom det hadde vært enda flere europeiske land med i oppgaven. Oppgaven kunne vært ytterligere kvalitetssikret gjennom å for eksempel benyttet flere variabler. Undersøkelsen av den ikke parlamentariske EU-motstanden er ikke så omfattende, så videre undersøkelser er viktig for å få frem flere nyanser og endringer av feltet. På den andre siden kan teoretiske perspektiver, og kategorier jeg har benyttet, kunne brukes for å undersøke EU-motstand i andre land eller på andre tidspunkter.

1.4 EUs oppbygning og historiske bakteppe

EUs historie beskriver overgangen fra en handelsavtale til å bli den største overnasjonale institusjonen i Europa (Heidar og Bakke, Politikk i Europa 2013). Den Europeiske Unionen er et regionalt samarbeid mellom 27 europeiske land (Rye 2022). Unionen er et ambisiøst politisk prosjekt fordi den både har funksjon som en handelsavtale, et mellomstatlig samarbeid og en overnasjonal union (Rye 2022). Disse ambisjonene reflekteres også i måten makten er fordelt i EUs institusjoner. Det europeiske råd (toppmøte) bærer mer preg av et møte mellom nasjoner som planlegger fremtiden for unionen (Rye 2022). EU-parlamentet har mer overnasjonale trekk, og er valgt direkte av det europeiske folket (Rye 2022). Makten i EU er fordelt mellom EUs i alt syv institusjoner (Utenriksdepartementet 2014). Europakommisjonen (EUs regjering), Europaparlamentet, Det europeiske råd (toppmøtet), Rådet for den europeiske unionen (ministerrådet), EU-domstolen, Den Europeiske sentralbanken og Den europeiske revisjonsretten (Rye 2022).

I perioden etter andre verdenskrig ble det dannet omtrent 5240 internasjonale organisasjoner (Rye 2022). Da ble en rekke forum for mellomstatlig samarbeid, både på internasjonalt nivå og regionalt nivå også etablert (Rye 2022). Handelsavtalen, kull- og stålunionen som trådte i kraft i 1951, er forløperen til EU, og var en av organisasjonene som ble dannet etter den andre verdenskrig (Trondal, Greve og Knudsen 2021) (Rye 2022). Avtalen omfattet Belgia, Nederland, Luxembourg, Frankrike, Italia og Vest-Tyskland, seks Vest-europeiske land og begrenset seg til å omfatte kull og stål (Rye 2022). I dag blir den også omtalt som EKSF-traktaten, og Paris-traktaten (Trondal, Greve og Knudsen 2021). I samme periode ble

forløperen til verdenshandelsorganisasjonen, generalavtalen om toll og handel (GATT) dannet i 1947, Den Nord-atlantiske traktat-organisasjonen (NATO) ble dannet i 1949, de Forente Nasjoner (FN) i 1945 (Rye 2022).

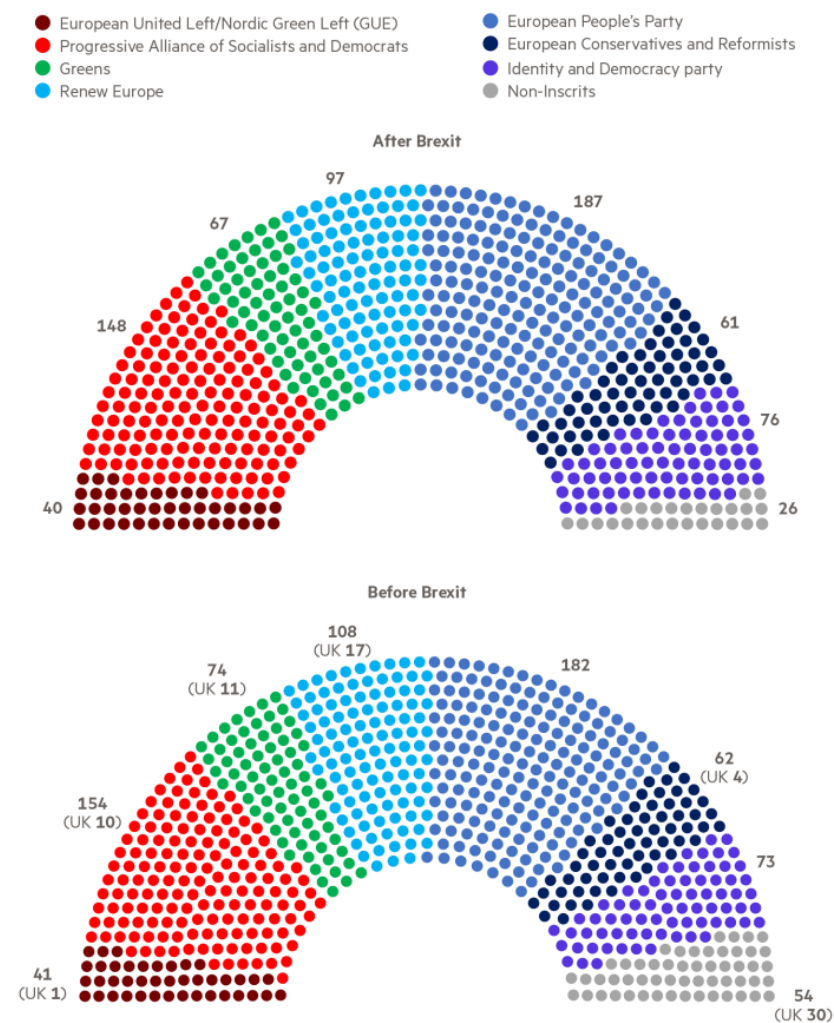
I denne fremstillingen av EUs oppbygning og historiske bakteppe går jeg først gjennom EUs viktigste institusjoner. Etter dette går jeg gjennom politiske saksfelt som er relevant for oppgavens empiriske kapittel.

1.4.1 EUs syv institusjoner:

Medlemmene av *kommisjonen* utpekes av de respektive medlemslandene, og hvert land får hver sin kommisær (Rye 2022). Disse 27 representantene utgjør EUs regjering og er de eneste som formelt sett kan komme med lovforslag til EU (Rye 2022). Kommisjonen forhandler handelsavtaler med tredjeland, og det er derfor kommisjonen har forhandlet EØS-avtalen (Rye 2022).

Medlemmene i *parlamentet* velges gjennom Europaparlamentsvalget, i dette valget har alle borgere i EU stemmerett (Rye 2022). Da britene forlot EU gikk Europaparlamentet fra å ha 751 til å ha 705 representanter (regjeringen.no 2020). I EU-parlamentet sitter politikerne i partigrupper og ikke etter nasjonal bakgrunn (Wood og Yesilasda 2004). Presidenten for EU-parlamentet blir valgt for 2,5 år (Røberg 2022). I skrivende stund er det Roberta Metsola som er president for EU-parlamentet (Røberg 2022). Hun har ansvaret for å lede plenumsmøtene i parlamentet (the European Parliament u.d.). Videre leder hun også presidentkonferansen, der alle lederne for partigruppene møtes og diskuterer viktige beslutninger, som møtekalenderen for parlamentet, delegasjoners sammensetning, og planlegging av lovgivningsarbeidet (the European Parliament u.d.).

How the European Parliament will change after Brexit

Source: European Parliament
© FT

1 sammensetningen av parlamentet før og etter Brexit (Khan 2020).

Det er syv *parlamentsgrupper* i Europaparlamentet (regjeringen.no 2020). I figuren over beskrives fordelingen av representantene på partigruppene før og etter Brexit, og vi ser det er noen endringer i sammensetningen av partigruppene (Khan 2020). I partigruppen *the European United Left/Nordic Green Left*, sitter representanter fra greske Syriza, sammen med representanter fra Enhetslisten i Danmark (The Left 2022). Dette er partigruppen Folkebevægelsen mod EU, hørte til i EU parlamentet (European Parliament 2023).

Det Europeiske rådet kalles også toppmøtet. Disse møtes ca. 4 ganger i året for å diskutere viktige strategiske saker, og de lengre linjene for unionen (Rye 2022). For eksempel diskuterte EU-toppmøtet i juni 2020 et gjenoppretningsfond i forbindelse med koronakrisen og EUs budsjett (Ekern 2020).

Ministeren som møter i *rådet for den Europeiske unionen* er fra de nasjonale regjeringene (Rye 2022). Rådet tar opp ulike temaer og det er ministeren som er tilknyttet saksområde som er på dagsorden som møter (Rye 2022).

I *EU-domstolen* sitter det representanter fra hvert av medlemslandene i EU (Rye 2022). Disse har i oppgave å dømme i saker som angår EU- reglene (Rye 2022). EU-domstolen er overnasjonal, og derfor gjelder dommer derfra over nasjonal lovgivning (Bang 2022) Dersom et medlemsland ikke følger opp EU-traktatene kan de bli dømt i EU-domstolen (Bang 2022). EU domstolen kan også dømme selskaper, for eksempel ble Google dømt av EU-domstolen i 2018 for brudd på konkurranseloven (Solli 2019). I noen saker er den nasjonale domstolen usikker på hvordan en EU-lov skal tolkes, og da kan domstolen sende en forespørsel om å få loven tolket av EU-domstolen (Bang 2022).

Den Europeiske sentralbanken ble opprettet i 1998 etter at det ble bestemt at det skulle innføres en felles valuta. I dag benytter 19 EU-land Euroen, men EU har som mål at alle EU-land skal benytte Euroen som sin offisielle valuta (Den Europæiske Centralbank 2023). Danmark er det eneste landet som har et offisielt unntak (Den Europæiske Centralbank 2022). Dette kravet er nedfelt i Københavnkriteriene eller tiltredelseskriteriene, som landene er nødt til å gå med på for å bli medlemmer av EU (eur-lex 2021). Den Europeiske sentralbanken arbeider sammen med medlemslandenes sentralbanker, og har som mål å fastholde prisstabiliteten (eur-lex 2021). Den Europeiske sentralbanken har mulighet til å fastsette rentene for Euro-landene (Den Europæiske Centralbank 2023).

Den Europeiske rettsrevisjonen skal revidere EUs finanser og har representanter fra hvert av EUs medlemsland (Rye 2022). Den er uavhengig, og skal revidere EUs økonomiske forvaltning, og institusjonen offentliggjør rapporter (Den Europæiske Revisionsret 2023).

1.4.2 politiske saksfelt

I denne delen av oppgaven, redegjør jeg for noe politiske konfliktområder eller saksfelt, som har skapt debatt i et eller begge landene jeg analyserer.

Utviklingen av EU-byråene

Det finnes i dag over 30 ulike byråer, og disse har fått en viktigere rolle og flere oppgaver (Trondal, EU-byrå 2022). De første byråene ble opprettet i 1975, og frem til 2000 hadde disse

få fullmakter (Trondal, EU-byrå 2022). Det er på slutten av 2000-tallet at antallet byråer har økt og oppgavene har blitt flere (Trondal 2022). Det har også blitt opprettet byråer på flere viktige politikk-områder, for eksempel energibyrådet, finansmarkedsbyrådet og grensebyrådet Frontex (Trondal 2022). Til sammen har byråene i dag ca. 6000 faste ansatte, og har en begrenset mulighet for å fatte vedtak i noen saker (Trondal 2022). Likevel regnes de som relativt mektige, fordi de kan føre kontroll og samle inn kunnskap om hvordan landene gjennomfører EU-tiltak (Trondal 2022). Norge har i dag representanter i noen av EU-byråene (Trondal 2022).

Fagbevegelsen på ulike nivåer

Den europeiske faglige samorganisasjon (DEFS), er en organisasjon med 93 nasjonale medlemsorganisasjoner fra 41 europeiske land (European Trade Union Confederation 2023). Et viktig fellestrekk for de nordiske landene er at de alle har en sterk fagbevegelse, og forhandlere lønn og arbeidsvilkårene gjennom tariffavtaler (Eldring og Alsos 2014). Fordi fagbevegelsen står sterkt i Norden, men svakt i mange europeiske land vil de ha ulik oppfatning om hva EU bør regulere (Eldring og Alsos 2014). Her er forslaget om en lovfestet europeisk minstelønn en brannfakkell i EU-debatten (Larsson 2021).

Landbruket og EU

Landbrukspolitikken til EU er et unntak fra prinsippet om at EU ikke skal drive omfordeling. Gjennom EUs felles landbrukspolitikk (CAP) legger EU-landene en felles strategi for landbrukspolitikken og legger rammene for landbruksstøtte (European commission website u.d.). CAP er finansiert på EU nivået, og bøndene får dermed støtte direkte fra EU. Dette er ca. 1% av medlemslandenes samlede offentlige utgifter, og 35 % av EUs budsjett. I Danmark er ca. 40% av inntektene til bøndene fra CAP (Agriculture and Rural Development, European commission 2020).

EU og energipolitikk:

Samarbeidet med EU-landene foregår i ACER og CEER (Council of European Energy Regulators). ACER er overstatlig, mens CEER er et frivillig forum der EU-landene i tillegg til Norge og Island er med (NVE 2014).

Energi-politikk var tidligere ikke organisert på et overnasjonalt nivå. «Energi-politikk var inntil nylig i all hovedsak et nasjonalt anliggende i EU, og da EØS-avtalen ble vedtatt i 1992

ble det lagt til grunn at norsk energisektor i svært liten grad ville bli berørt av EU/EØS-retten (NOU nr. 2 2012)». EU har som mål å sikre tilgang på energi, som ikke er for kostbar (NOU nr. 2 2012)

EU/ EF startet sine felles regler for energimarkedet på 1990-tallet. Gjennom Rådskonferansen 1996/92/ EF om felles regler for det indre elektrisitetsmarkedet vedtok EU reguleringer av EL-markedet, Elmarkedsdirektivet (Energifakta Norge 2017). Samtidig ble felles regler for det indre naturgassmarkedet vedtatt. Disse prosessene er de vi i dag kan se på som EUs første energimarkedspakke (Energifakta Norge 2017).

EUs andre energimarkedspakke ble vedtatt i EU i 2003, og ble en del av EØS-avtalen to år etterpå (Energifakta Norge 2017). Denne bestod av El-markedsdirektivet II, Forordningen om grensehandel med elektrisitet og gassdirektivet II (Energifakta Norge 2017). De viktigste endringene i den andre energimarkedspakken gikk ut på å stimulere til handel med energi på tvers av grensene mellom medlemslandene (Energifakta Norge 2017). Det skulle være et skille mellom transmisjonsfunksjoner (i Norge Statnett) og selskaper som arbeider med produksjon og omsetning (Energifakta Norge 2017). Transmisjonsnettene sender strømmen gjerne over lengre avstander, med et høyt spenningsnivå (Energifakta Norge 2019). De kraftkrevende industriene er gjerne koblet på det store transmisjonsnettet, mens forbrukerne er koblet på et distribusjonsnett med lavere spenning, ofte kaldt lokalnett (Energifakta Norge 2019).

EUs 3. energimarkedspakke ble vedtatt i EU-parlamentet i 2009, og trådte i kraft i 2011 (Energifakta Norge 2017). Innføringen innebærer en myndighetsoverføring fra de nasjonale myndighetene til ACER (Energifakta Norge 2017). En av hovedbegrunnelsene for at ACER ble opprettet var for å legge til rette for fri flyt av energi mellom landene i EU (Energifakta Norge 2017).

Skandinavisk samarbeid på energiområdet

Det skandinaviske energisamarbeidet kan spores tilbake til 1915 da en sjøkabel ble lagt mellom Danmark og Sverige (Kelk og Valsson 2023). I 1990 ble energiloven i Norge vedtatt, og de ble en åpning av energimarkedet (NOU 3 2023). De nordiske landene har hatt energisamarbeid siden begynnelsen av 1990-tallet (Bjørnebye 2020). Samarbeidet med de

nordiske myndighetene foregår gjennom NordREG, som ble startet i 2002 (Norges vassdrags- og energidirektorat 2023).

Innledning teorikapittelet:

I dette kapittelet redegjør jeg for forskningsbidrag på EU-motstanden som jeg mener kan bidra til en teoretisk forståelse av organisasjonene som studeres. Jeg redegjør for noen eksempler på perspektiver EU-motstanden har blitt undersøkt fra, men fordi jeg undersøker EU-motstandernes organisasjoner er det også naturlig å ta inn perspektiver på organisasjoner. Litteraturen min vil strekke seg over flere forskningsfelt, men jeg legger aller mest vekt på «Euroscepticism» og litteratur om sosiale bevegelser og organisasjoner.

Studier av EU-motstanden har blitt undersøkt gjennom begrepet og feltet «Euroscepticisms». Dette feltet beskriver hva EU-motstand er, hvor vi finner den og hvordan vi undersøker den. «Euroscepticisms» undersøker også hvordan EU-motstandere har organisert seg for å påvirke politiske beslutningstakere og hvordan EU-motstanden har endret seg. Forskningsbidragene jeg har valgt ut beskriver hvordan EU-motstanden uttrykkes og utvikles i Europa. Et fellestrekk hos forskere jeg har valgt ut er at de har et mål om å kartlegge og forstå EU-motstanden gjennom å utvide perspektivet sitt, slik at stadig flere samfunnsområder undersøkes for EU-motstand. Den mest utbredte metoden for å forske på EU-mostanden er å undersøke partiene som stiller til nasjonale valg, eller å spørre befolkningen i spørreundersøkelser. I senere tid har forskningen utviklet seg til også å omfatte organisasjoner som organiserer EU-motstanden. Fitzgibbon (2013) undersøker organisasjoner som organiserer EU-motstanderne i enkeltland, og anbefaler å benytte perspektiver fra litteraturen om den europeiske EU-motstanden fra sivilsamfunnet for å kunne gå enda dypere i undersøkelsen og få frem flere nyanser. Della Porta undersøker sivilsamfunnsorganisasjoner og holdninger til Europeisering og EU.

Litteraturen om sosiale bevegelser bidrar til forståelse for EU-motstandernes organisasjoner i Skandinavia. De kan ved første øyekast se like ut, men de er ganske ulikt organisert. Videre undersøker jeg litteratur om nye sosiale bevegelser og interesseorganisasjoner. Dette feltet er opptatt av å undersøke og beskrive, både formelle og uformelle kanaler for makt og påvirkning fra organisasjoner. Jeg ser også på ulike måter som organisasjonene organiserer seg. Maktutredninger har bidratt med forskning på organisasjoner og bevegelsenes rolle i samfunnet, og hvordan interesseorganisasjoner og sosiale bevegelser påvirker politikkutvikling i Norden. De har også gitt forskningsbidrag til hvordan forholdet mellom organisasjonene og myndighetene har utviklet seg over tid. I maktutredningen som kom i 1982 har forholdet mellom myndighetene, embedsmenn og stortingskomiteen fått en sentral plass. I

maktutredningen fra 2003 og i den danske maktutredningen har utviklingen av organisasjonene fått en sentral plass.

Euroscpsismen:

Utrykket «Euroscpticism» ble først brukt i England for å beskrive politikere som var skeptiske til EUs utvikling og argumenterte for at EU skulle ha mindre makt (Usherwood og Startin 2013). I forbindelse med underskrivingen av Maastricht-traktaten ble begrepet benyttet av media og i debatter, men ikke så mye i forskning (Usherwood og Startin 2013). Før 1990-tallet var det sjelden diskusjoner om EU-politikk nådde offentligheten, og forskning på motstanden mot eller entusiasmen for integrasjon i EU var også ganske uvanlig (Skinner 2013). Debatten foregikk i hovedsak kun mellom landenes politiske eliter (Skinner 2013). Et vendepunkt for kritikere av integrasjonsprosjektet kom da Maastrichttraktaten ble debattert, og ble tydelig både på det europeiske og nasjonale nivået. (Usherwood og Startin 2013).

EU-motstanden i Europa har blitt undersøkt aller hyppigst gjennom to metoder, befolkningsundersøkelser og studier av de politiske partiene som sitter i parlamentet eller stiller til valg (Fitzgibbon 2013, 105) (Vasilopoulou 2013). Den parti-baserte EU-motstanden blir ofte undersøkt gjennom å definere hard og myk motstand mot EU, der hard motstand uttrykker et ønske om utmelding av EU, mens den myke motstanden gjelder enkeltsaker.

«'Hard' Euroscpticism refers to 'principled' opposition to the EU— namely a rejection of the entire project and a wish for withdrawal. 'Soft' Euroscpticism, on the other hand, is characterized by 'qualified' or 'contingent' opposition to European integration, which may include opposition to specific policies or national-interest opposition (Vasilopoulou 2013)».

I dette kapitlet ligger forståelsen av hard og myk EU-motstand i bunn, men ifølge Kopecký og Mudde, bør man også benytte andre modeller for å analysere EU-motstanden (Kopecký og Mudde 2002). Det utvidede perspektivet på EU-motstand kommer til uttrykk på flere ulike måter. Videre i kapitlet kommer jeg til å undersøke litteraturen som argumentere for et utvidet perspektiv på «Euroscpticismen».

Et utvidet perspektiv på «Euroscpticism»

I artikkelen «Euroscpticism as a Persistent Phenomenon» hevder Usherwood og Startin at der er viktig å forske på EU-motstanden og legger særlig vekt på at perspektiv på EU-motstanden må favne beredere enn de nasjonale politiske partiene og befolkningsundersøkelser (2013). Årsaken til dette behovet for et utvidet perspektiv, er at i etterkant av debatten om Maastricht traktatens utvidelser, har EU-motstanden blitt mer etablert i de europeiske landene på ulike samfunnsområder (Usherwood og Startin 2013). Forskningen på EU-motstanden har med noen unntak hatt et smalt perspektiv, mens artikkelen kommer med eksempler på at EU-motstanden eksisterer og utvikler seg også på andre arenaer enn i de politiske partiene (Usherwood og Startin 2013). Forfatterne foreslår å endre hva som skal analyseres, og lister i alt opp seks ulike enheter for analyser. De mest undersøkte er de politiske partier og befolkningsundersøkelser (Public Opinion), de mindre undersøkte enheter er interessegruppene (non-party Groups), Anti-EU blokken i EU-parlamentet, folkeavstemninger om EU-spørsmål og nasjonale medier (Usherwood og Startin 2013).

I undersøkelser av «Public Opinion», altså befolkningsundersøkelser forsøker man å finne holdningen befolkningen har til EU (Usherwood og Startin 2013). I slike undersøkelser blir et utvalg av befolkningen i hvert EU-land spurt om hva de mener om EU, om de forstår hvordan EU fungerer og om de har tillit til systemet (Usherwood og Startin 2013). . Gjennom data fra Eurobarometeret har ulike studier vist at de negative holdningene til EU økte etter Maastrichttraktaten (Usherwood og Startin 2013).

I artikkelen foreslår forfatterne å undersøke *politiske partier* ved å klassifisere disse med fire kategorier av EU-motstandere (Usherwood og Startin 2013). I artikkelen benytter forfatterne en hard-myk modell for å klassifisere partiene på en rangstige. I den første kategorien finner vi en-sakspartiene som er for suverenitet og mot integrasjon i EU, og disse betegnes som harde EU-motstandere (Usherwood og Startin 2013). Den andre kategorien er radikale høyre partier som forsøker å utvide sin nasjonale appell utover det å være mot innvandring (Usherwood og Startin 2013). Noen av disse partiene har adoptert uttrykket «*Euromondialisme*» og ser integrasjonen i EU som et ledd i en utvikling mot mer globalisering og dermed også økt innvandring til Europa (Usherwood og Startin 2013). I den tredje kategorien er gjerne små venstresidepartier som er kritisk til økt økonomisk ulikhet? (Usherwood og Startin 2013). Disse partiene ønsker et mer sosialt Europa med mer velferd og

små forskjeller, og mener EU står for en motsatt utvikling (Usherwood og Startin 2013). Forskere har også puttet grønne partier som er skeptisk til EU i denne kategorien (Usherwood og Startin 2013). Den fjerde kategorien av partier, er partier med en bred velgermasse, ofte styringspartier som adopterer en «soft eurosceptic» (Usherwood og Startin 2013). Partiene fanger gjerne opp at velgere er kritiske til for eksempel EU-budsjettet, euroens fremtid og ytterligere utvidelse (Usherwood og Startin 2013). Eurosceptic viser seg da for det meste som uenigheter om enkelte traktater eller beslutninger, ikke utmeldelse.

Usherwood og Startin brukere begrepet «Non-party groups» og «anti-EU movement» for å omtale EU-motstandere som er organisert utenfor partiene. Disse grupperingene utgjør en mer nyansert sammensetning av EU-motstanden, Eurosceptic diskurser og handlinger (Usherwood og Startin 2013, 8). Det er vanlig at det er mer enn en slik gruppe i medlemslandene, gjerne fordi det er strategiske eller ideologiske uenigheter (Usherwood og Startin 2013, 8). I land der EU-motstanderne har problemer med å nå de politiske partiene, er det vanligere med slike organisasjoner (Usherwood og Startin 2013, 8).

Det har vært ulike initiativer til *Anti-EU blokker i EU-parlamentet*. The Confederal Group of the European United Left/Nordic Green er en av disse. EU-skeptiske representanter i Europaparlamentet har i ulik grad søkt sammen og formet en felles kritikk mot EU (Usherwood & Startin, 2013).

Folkeavstemninger om EU har bidratt til økt fokus på EUs utvikling, og samtidig økt motstanden mot denne utviklingen (Usherwood & Startin, 2013). EUs relevans og popularitet hos befolkningen måles i befolkningsundersøkelser og sammenlignes i eurobarometeret (Usherwood & Startin, 2013) Disse meningsmålingen er gjort over tid, og viser at EUs popularitet var sterkest rundt 1991 med 71% oppslutning, men falt etter inngåelsen av Maastrichttraktaten (Usherwood & Startin, 2013).

Medias rolle trekkes også frem som en viktig faktor, dersom media fremmer EU-kritiske vinklinger på saker kan dette også føre til en mer EU-kritisk holdning i befolkningen (Usherwood & Startin, 2013).

I artikkelen “Different Varieties of Euroscepticism? Conceptualizing and Explaining Euroscepticism in Western European Non-Member States”, hevder Skinner (2013) at selv om det er mange som har kartlagt og klassifisert EU-motstand innenfor land som har valg å være med i EU, er det likevel få som har undersøkt forskjeller og likheter mellom EU-motstanden i de landene i Europa som aktivt har valgt å stå utenfor EU (Skinner 2013). I sin forskning sammenligner hun den parlamentariske EU- motstanden i Island, Sveits og Norge for å finne ut hva som karakteriserer den (Skinner 2013). Klassifiseringen har ofte begrenset seg til studier av partibasert EU-motstand der «euroscepticism» rangeres i et spekter mellom «sterk» og «svak» innenfor politiske partier, eller befolkningsundersøkelser, der man undersøker motivasjonen bak EU-motstanden (Skinner 2013). Skinner (2013) argumenter for å slå sammen disse perspektivene i undersøkelsen av politiske partier. Altså både ta utgangspunkt i gradene av motstand ogsmotivasjonen som ligger bak motstanden. Hun forsker på EU-motstanden gjennom å benytte seks typologier for motivasjon eller begrunnelser for «euroscepticism» (Skinner, 2013). EU-motstand basert på *økonomiske verdier*, går ut på at landene kommer til å tape økonomisk på EU-medlemskapet (Skinner, 2013). *Politiske verdier* handler om et ønske om å beholde suverenitet og holde makten på det nasjonale demokratiet (Skinner, 2013). *Postmaterialistiske verdier* handler om at man tenker at likestilling, miljøpolitikken eller moralske spørsmål utfordres (Skinner, 2013). *Opprettholdelse av kultur* handler om at det nasjonale kulturen fremstår som svak, slik at et eventuelt EU-medlemskap vil svekke samholdet ytterligere (Skinner, 2013). *Høyreside verdier* går på at EUs byråkrati fremstår som inngripende, EUs politikk kan dra landets politikk til venstre (Skinner, 2013). *De rurale verdier* går ut på at man frykter at et EU-medlemskap vil gå utover primærnæringen og kan true muligheten for å ha en spredt befolkning (Skinner, 2013).

I artikkelen «Continuity and change in the study of Euroscepticism: V Plus ça change» av Sofia Vasilopoulou, argumenterer hun for at EU-motstanden endrer seg over tid, og at man derfor behøver et bredere og mer helhetlig perspektiv på feltet (2013). Politiske og historiske endringer har innvirkning på integrasjonsprosessen i EU (Vasilopoulou 2013). Vasilopoulou har identifisert tre utviklingsfaser av integrasjonen (2013, p.154). Den første perioden av integrasjonen varte fra helt tidlig fase av integrasjonen og fram til 1980-tallet (Vasilopoulou 2013, 154). På den tiden ble EU mest studert som internasjonale relasjoner, og EU framstod mer som en internasjonal organisasjon enn et politisk system (Vasilopoulou 2013). I denne fasen fokuserte ikke forskningen på Euroscepticism, selv om spenninger mellom England og

Frankrike virket bremsene på EUs utvikling. «*De Gaulle's obstinacy aggravated Anglo-French tensions and put a break on supranational institutions' acquiring more powers* (Vasilopoulou 2013, 159)».

Den andre perioden av integrasjonen starter fra signeringen av Maastrichtsavtalen og frem mot debatten om Lisboa-traktaten (Vasilopoulou 2013, 154). Utviklingen mot mer politisk overnasjonalitet, og ikke bare økonomisk overnasjonalitet preget denne perioden (Vasilopoulou 2013). I denne perioden ble EU-motstanden tydeligere, for eksempel var det i denne perioden danskene fikk gjennom sine unntak fra Maastricht-traktaten (Vasilopoulou 2013). Ideen om en multispeed modell, og differensiert integrering fikk gehør (Vasilopoulou 2013, 160). Den partibaserte EU-motstanden og opinionsundersøkelser ble undersøkt gjennom forskning (Vasilopoulou 2013). Fra slutten av 1990-tallet har Euroscepticismen i partiene endret seg, og motstanderne har en mer ulik bakgrunn (Vasilopoulou 2013). EU-motstanden er mer åpent kommunisert blant både radikale høyre og venstre, grønne partier og hos en-sakspartier (Vasilopoulou 2013)

Den tredje perioden begynte med eurosone krisen (Vasilopoulou 2013, 154). I denne perioden har det vært økt bruk av demonstrasjoner mot EU, og den politiske eliten har økt EU-motstand (Vasilopoulou 2013). Eurokrisen viste at det europeiske samarbeidet var sårbart for kriser (Vasilopoulou 2013). Spenningen mellom de som ønsker økt integrasjon, og mindre integrasjon øker (Vasilopoulou 2013). EU-motstanden befinner seg heller ikke lenger bare på ytterkanten av partisystemet, men er også mer vanlig i de større partiene (Vasilopoulou 2013). Vasilopoulou hevder at motstand mot EU hverken har et tydelig nasjonalt, kulturelle eller geografisk mønster (Vasilopoulou 2013). Hun peker derimot på at euroscepticisme er på vei mot å bli multidimensjonalt (Vasilopoulou 2013).

Vasilopoulou foreslår å undersøke euroscepticme i media, i EUs egne institusjoner, i sivilsamfunnsorganisasjoner og transnasjonale samarbeidsgrupper (2013, p.153). Hun mener media både kan gi næring til, og redusere motstand mot EU (Vasilopoulou 2013).

Vasilopoulou hevder at det er liten forskning på sivilsamfunnsorganisasjoner som er mot EU, men trekker frem blant annet Fitzgibbon som jeg kommer til å redegjøre for seinere i dette kapitlet . «*Apart from a few exceptions (see, for instance, Usherwood, 2007; FitzGibbon in this issue) work on non-party groups or specific anti-EU groups is limited* (Vasilopoulou 2013, 157)». Vasilopoulou hevder at det er veldig få undersøkelser av transnasjonale EU-kritiske grupper, både i og utenfor EUs etablerte institusjoner (Vasilopoulou 2013). To eksempler på dette er den manglende forskningen på Libertas, den første pan-europeiske

partiet som hadde EU-motstand og den europeiske alliansen av EU-kritiske bevegelser (TEAM), som er et løst nettverk av EU-kritiske allianser i EU (Vasilopoulou 2013, 157). Vasilopoulou går ikke dypt inn i disse kategoriene hun peker ut som viktige områder å undersøke, men tilbyr en oversikt over hull hun mener finnes i forskning på EU-motstand.

Eroscepticism i organsasjoner og bevegelser

I bacheloroppgaven, *A comparative study of the Norwegian and Swedish EU- civil society organizations 'Nei til EU' and 'Nej till EU'* av Selma Sandsdalen fra 2019 gjennomføres det en sammenlignende case-studie av den svenske og den norske EU-motstanden. Sandsdalen undersøker organisasjonene fra tre ulike perspektiver (Sandsdalen 2019). Historisk bakgrunn, argumentasjonen (verdibasert og interessedrevet argumentasjon) og en gjennomgang av tidligere forskning på hvert av landenes EU-motstand (Sandsdalen 2019). I oppgaven vektlegges og forklares begrepet «Euroscepticism» (Sandsdalen 2019).

Argumentasjonsanalysen baserer seg på tekster fra hjemmesidene til de to ulike organisasjonene. En slik analyse tilbyr en forståelse av argumentasjonen mot EU-medlemskap og bidrar med en dypere forståelse av organisasjonene (Sandsdalen 2019).

I artikkelen «Citizens against Europe? Civil Society and Eurosceptic Protest in Ireland, the United Kingdom and Denmark*» fra 2013, skriver John Fitzgibbon at det er gjort mest forskning på to enheter for analyse innenfor EU-motstand. I artikkelen argumenteres det for at EU-motstandernes organisasjoner bør undersøkes ved å bruke forskning fra Civil-society-based Euroscepticism (*heretter omtalt som den sivilsamfunnsbaserte EU-motstanden*) i tillegg til politiske partier og meningsmålinger (Fitzgibbon 2013). Fitzgibbon kommer med noen grunnleggende prinsipper for hvordan man kan undersøke EU-motstanden i sivilsamfunnsorganisasjoner (Fitzgibbon 2013). Hovedmålet hans er å svare på hvordan man kan undersøke sivilsamfunnsorganisasjonenes EU-motstand gjennom å kombinere perspektiver fra litteraturen om *parti-basert Euroscepticism* og *kollektiv handling teori i sivilsamfunnsorganisasjoner* (Fitzgibbon 2013). Utviklingen av organisert og varig motstand fra sivilsamfunnet mot europeisk integrasjon, kan observeres i kampanjer i forbindelse med *folkeavstemninger* om EU medlemskap og/eller EU-utvidelser i Danmark, Frankrike, Irland, og Norge (Fitzgibbon 2013). De var til stede under den nasjonale EU-debatten i Storbritannia (Fitzgibbon 2013). Utviklingen av organisert og vedvarende opposisjon fra *ikke-partipolitiske*

aktører har spilt en viktig rolle under folkeavstemninger, men også i den generelle debatten (Fitzgibbon 2013). I artikkelen undersøkes kampanjer og organisasjoner som utgjorde Nei-bevegelsen i Danmark, Irland og Storbritannia under folkeavstemninger om EU (Fitzgibbon 2013, 105).

Fitzgibbon skiller mellom civil-society actors (CSO) og social movement organizations (SMO). Civil-society actors (CSO) strever med å opprettholde støtten utenom interaksjonen med «den politiske mulighetsstrukturen», og når saken mister den offentlige oppmerksomheten (Fitzgibbon 2013). Sosiale bevegelser har derimot medlemmer uavhengig om de slipper til i den politiske mulighetsstrukturen eller ikke, men opprettholder medlemsmassen ved å være synlige i offentligheten og delta på aktiviteter (møter, demonstrasjoner) (Fitzgibbon 2013).

Fitzgibbon forsøker å koble sammen teorien om *Sivilsamfunnsbasert Euroscepticism* med Euroscepticism ved å bruke rammeverket utviklet for den *partibaserte EU-motstanden* (Fitzgibbon 2013). En utfordring med denne antakelsen er at euroscepticisme og sivilsamfunnsbasert euroscepticisme stammer fra ulike forskningsfelt. Sivilsamfunnsbasert Euroscepticism stammer fra forskningen på sosiale bevegelser, og noen forskere på felte hevder at EU-motstand fra sivilsamfunnet er grunnleggende ulik den som springer ut fra partiene, og derfor er det mest givende å holde metoden atskilt, heller enn en felles metode (Fitzgibbon 2013). Fitzgibbon mener man kan analysere organisasjonene både med hypoteser utledet av teorien fra Euroscepticism, og teorier fra europeisk sivilsamfunns litteratur. «*The focus of this article is therefore CSOs that centre their activities on the EU issue. Other CSOs that put themselves forward as 'critical Europeans' (Della Porta and Caiani, 2009, p. 174) appear to base their Euroscepticism almost solely on the European dimension of their specific issue* (Fitzgibbon 2013, 107)». Sitatet over viser at Fitzgibbon løser bekymringen til sivilsamfunnsforskerne ved å undersøke sivilsamfunnsorganisasjoner som har som et hovedmål å få frem kritikk av EU og dermed også mobilisere EU-motstand (Fitzgibbon 2013).

Fitzgibbon benytter fire spørsmål for å undersøke EU-motstanden i sivilorganisasjonene. Fra forskningen på «Euroscepticism» undersøker han to spørsmål (Fitzgibbon 2013). Hvilken grad av EU-motstand sivilsamfunnsorganisasjonene mobiliserer fra sterk til svak motstand, og hvorvidt organisasjonene plasserer seg på den radikale venstre eller radikale høyresiden

(Fitzgibbon 2013). Fra forskningen på europeiske kollektive handlinger, utleder Fitzgibbon to spørsmål. Det første spørsmålet er hvordan sivilsamfunnsorganisasjoner arbeider for å oppnå interesserepresentasjon hos EU-institusjonene (Fitzgibbon 2013). Det andre spørsmålet er hvordan sivilsamfunnsorganisasjonene påvirker den nasjonale politikken for å påvirke europapolitikken (Fitzgibbon 2013).

Donatella della Porta skriver i *Social Movements and Multilevel Governance: The External Dimension of Democracy* (2009), at de europeiske sivilsamfunnsorganisasjonene både har deltatt i kampanjer for og imot EU. Istedenfor å regnes som EU-motstandere hevder della Porta at sivilsamfunnsorganisasjonene burde regnes som 'critical Europeanists' fordi de ikke er imot at EUs institusjoner skal få mer makt, men er misfornøyde med retningen EUs politikk tar. Istedenfor et ønske om å forlate Europa, slik som «Eurosceptiske» organisasjoner vil, ønsker sivilsamfunnsorganisasjonene «et annet Europa». Artikkelen undersøker hvor åpne organisasjonene er for samarbeid ovenfor institusjoner på lokalt, nasjonalt og EU nivået.

Organisasjonene kommuniserer seg imellom gjennom løse nettverk som for eksempel Verdens Sosiale Forum. For sivilsamfunnet er det en utfordring å påvirke det internasjonale nivået, men likevel får de både til protester, og til en viss grad klarer de å opprett en åpen kanal mellom sivilsamfunnet og det internasjonale nivået. I *Social Movements and Europeanization* kommer det frem at sivilsamfunnsorganisasjoner arbeider på to nivåer, men med forskjellige strategier (Della Porta og Caiani 2007). Organisasjonene benytter demonstrasjoner for å påvirke EU-politikken på nasjonalt nivå, mens de forsøker å påvirke på EU-nivå med lobbyister og gjennom media (Della Porta og Caiani 2007). Media trekkes frem som en viktig kilde til påvirkning spesielt for de litt mindre organisasjonene (Della Porta og Caiani 2007).

I artikkelen «*From another Europe to beyond Europe? Visions of Europe in movements*» har Donatella della Porta (2022) intervjuet medlemmer av sivilsamfunnsgrupper i Europa om hvordan de ser på EU. Hun finner at det er økt motstand mot EU i Europa som stammer fra både politisk høyre- og venstreside. della Porta, *From another Europe to beyond Europe? Visions of Europe in movements* (2022). «As the European governance of economic issues moved more and more towards free market, Eurosceptic positions seemed to spread not only on the Right, but also on the Left (della Porta 2022, 195)». Gjennom intervjuer finner hun at sosiale bevegelser har et mer kritisk syn på EU enn tidligere della Porta (2022). Hovedårsaken

til kritikken er at organisasjonene mener EUs institusjoner ikke har den nødvendige demokratiske legitimiteten, og i tillegg var EUs respons på den økonomiske krise og flyktningkrisen ikke i tråd med sivilsamfunnsorganisasjonenes idealer om likhet og åpenhet (della Porta 2022).

De sosiale bevegelsene kritiserer EU på tre områder. For det første er de misfornøyde med at svarene på økonomisk krise er innstramning av offentlige budsjetter (della Porta 2022). Den nye generasjonen av EU-borgere i de landene som er hardest rammet av krisen, har stort sett assosiert EU med innstramninger av offentlige budsjetter (della Porta 2022). For det andre hevder de at EU har en legitimitetskrise (della Porta 2022). Parlamentet fremstår svakt, og kommisjonen er utsatt for sterk press fra lobbyvirksomhet (della Porta 2022). En tredje kritikk er at EUs politikk fører til et Europa som fremstår mer kolonialt. EUs reaksjon på flyktningkrisen var økt bevokning av grensene, fengsling av asylsøkere og mistenkeliggjøring av minoriteter (della Porta 2022). Organisasjonene oppfattet EU som urettferdig mot innvandrere (della Porta 2022). Della Porta kategoriserer organisasjonene innenfor sivilsamfunnet som motvillige Europeere (2022). De ønsker ikke mer nasjonalstat og ser på et EU-medlemskap som uunngåelig, men argumenterer for økt internasjonalisme (della Porta 2022).

Hvordan kan perspektiver fra litteraturen om Euroscepticismen anvendens på EU-mostandernes organisasjoner i Norge, Sverige og Danmark?

I denne delen av oppgaven undersøker jeg hvordan litteraturen om Euroscepticismen anvendens på EU-mostandernes organisasjoner i Norge, Sverige og Danmark. Litteraturen om «Euroscepticisme» har utviklet seg fra å ha et smalt perspektiv på EU-motstand, til et bredere perspektiv på EU-motstanden. Gjennom Vasiopoulou (2013) undersøkelse ser vi at «Euroscepticismen» har preget utviklingen av EU. Hun identifiserer tre faser av euroscepticismen, og viser hvordan at motstanden har endret seg i takt med utviklingen av EU.

Artiklene introduserer på hver sin måte en utvidelsesperspektivet på EU-motstanden. Det tidlige perspektivet på EU-motstanden som undersøkes gjennom politiske partier og befolkningsundersøkelser, kan bidra med forståelse for hvilket utgangspunkt EU-mostandernes organisasjoner har for å drive EU-motstand og påvirke politikken. Skinner (2013) forsøker å svare på hvilke verdier som driver EU-motstanden i partiene, og bidrar

ytterligere til denne forståelsen. Både Vasilopoulou (2013) og Usherwood og Startin (2013) trekker frem at hvordan EU-motstanden portretteres i media kan ha noe å si for oppslutningen om EU-motstanden. Vasilopoulou legger vekt på at EU-motstanden er på vei til å bli transnasjonal, og mener den transnasjonal organisering av EU-motstand og Anti-EU blokken i EU-parlamentet må undersøkes mer.

Forskningen på interessegrupper, og sivilsamfunnsbasert EU-motstand bidrar med forståelse for EU-motstanden utenfor partiene Dette perspektivet undersøker både hvordan EU-motstandernes organisasjoner mobiliserer til aktivitet og hvordan disse forsøker å påvirke EU og den politiske eliten i landet (Vasilopoulou 2013)(Usherwood og Startin (2013). della Porta (2009,2022) forsker på sosiale bevegelser i Europa, og hevder at sivilsamfunnets organisasjoner er organisert gjennom nettverk og at sosiale bevegelsene har en nyansert kritikk av EU. I de tidligere arbeidene hennes hevder hun at sivilsamfunnsorganisasjonene er kritiske Europeere (della Porta, 2009), men i de senere arbeidene hevder hun at disse har blitt mer kritiske til EU og nå kan omtales som motvillige Europeere (della Porta, 2009). Disse organisasjonene er opptatt av å forandre Europa, redusere forskjeller og styrke demokratiske trekk ved EU. Et interessant perspektiv fra della Portas arbeid er hvordan sivilsamfunnsorganisasjonene har ulike strategier for å påvirke EU gjennom flere nivåer. I Fitzgibbon (2013) undersøkes organisasjoner som organiserer EU-motstanden gjennom et utvidet begrepsapparat hentet fra både «Euroscpticisme» tradisjonen og sivilsamfunnstradisjonen. Han trekker frem at organisasjonene har bidratt til EU debatt både generelt og gjennom nasjonale folkeavstemninger om forholdet til EU.

Sosiale bevegelser og interesseorganisasjoner

Seippels artikkel «*Sosiale bevegelser: Innføring, oversikt, utfordringer*», hevder at sosiale bevegelser er et politisk virkemiddel som har vært viktige i det sosiale og politiske landskapet i de fleste vestlige land (Seippel 2003). Artikkelen beskriver utviklingen av de sosiale bevegelsene og forskningen på disse. I perioden fra midten av 1970-tallet observerte forskere en økning i aktiviteten i de sosiale bevegelsene (Seippel, 2003). Protester har blitt en legitim metode for å uttrykke politiske krav på i *bevegelsessamfunnet* (Porta og Diani 2006).

«En sosial bevegelse er sosiale interaksjoner over tid bestående av en blanding av løsere og mer organiserte sosiale nettverk, som utfordrer noens makt, som bygger på en form for identitet eller en felles forståelse og som benytter seg av aksjoner i det offentlige, gjerne en form for protest (Seippel 2003, 184)».

I den overnevnte definisjonen trekker Seippel frem fem kjennetegn ved en sosial bevegelse, men hevder ikke at alle kjennetegnene nødvendigvis til enhver tid er til stede (Seippel 2003, 183). En sosial bevegelse må ha hatt aktivitet over tid, og må ha hatt en viss varighet (Seippel 2003,183). Den er gjerne organisert i nettverk og sammenlignet med politiske partier har den en uformell form for organisering (Seippel 2003, 183). Bevegelsen holdes sammen gjennom en felles identitet, eller enighet om et standpunkt i en sak (Seippel 2003, 183). For det fjerde holder den sosiale bevegelsen seg aktuell gjennom å holde demonstrasjoner, drive kampanjearbeid og holde aksjoner (Seippel 2003, 183). For det femte skal en sosial bevegelse forsøke å løse eller rette oppmerksomheten mot en konflikt og, protesterer gjerne mot den etablerte makten (Seippel 2003,183).

En sosiale bevegelser kan også fungere som et bindeledd mellom de tradisjonelle politiske kanalene og makt som uttrykkes i mindre formelle eller private sammenhenger (Seippel 2003, 182). Den konvensjonelle politikken er den som uttrykkes gjennom de formelle og etablerte kanalene, som politiske valg og politiske institusjoner (Seippel 2003). Sosiale bevegelser påvirker politikken, men dette skjer på en annen arena enn når de politiske partiene utøver makt, og har blitt omtalt som en ukonvensjonell måte å utrykke makt på (Seippel, 2003).

Kollektiv atferd

Kollektiv atferd perspektivet er et videre begrep enn sosiale bevegelser og kan betegne alt fra dansegrupper, en destruktiv mobb, massehysteri, offentlig mening, mote, sosiale bevegelser, revolusjoner og reformer (Seippel 2003). Årsaken til kollektiv atferd er en uro hos individene, som forplanter seg i det kollektive (Seippel 2003) . Resultatet er en retningsløs kollektiv reaksjon, og en sosial bevegelse starter med noen negativt i samfunnet (Seippel 2003). Videre oppstår det sosiale uforpliktende enheter som er dårlig organisert, men som kan utvikle seg til å bli mer organiserte og målretta sosiale aktører (Seippel 2003). Dette kollektive atferds-perspektivet ble formulert på midten av 1940-tallet, og har et todelt syn på kollektiv atferd, fordi det både ser at den kan ha destruktive elementer, men anerkjenner at organisering av

interesser kan føre til positive endring. Perspektivet danner grunnlaget for *ressursmobiliseringsperspektivet*, og *nyere sosiale bevegelser* (Seippel 2003).

Ressursmobiliseringsperspektivet

I ressursmobiliseringsperspektivet beskrives den sosiale bevegelsen som en rasjonell aktør, der organiseringen er en nøkkelforutsetning for å lykkes (Seippel 2003). Perspektivet oppstod på 1970-tallet og regnes som et amerikansk perspektiv. Mobilisering trenger ikke å komme fra at man føler seg svak eller undertrykt, men at man mobiliserer ressurser for å oppnå et mål (Seippel 2003). Hvordan aktørene finner og bruker ressurser for å få i gang en *sosial mobilisering* er like viktig som å kunne forklare motivasjonen bak organiseringen (Seippel 2003). Sosiale bevegelser blir sett på som en normal politisk handling, og perspektivet studerer institusjonelle og organisatoriske trekk (Seippel 2003). Perspektivet legger også vekt på hvem som bygger bevegelsen (eliten, entreprenøren) og hvordan disse skaffer og brukere ressurser i arbeidet sitt (Seippel 2003).

En videreutvikling av ressursmobiliseringsperspektivet er rasjonelle-aktørperspektivet (Seippel 2003). Et spørsmål som reises når det kommer til rasjonell aktørperspektivet er hvorfor man skal delta i å skaffe offentlige goder for felleskapet, når man uansett får muligheten til å ta del i godene uten å bidra (Seippel 2003). Svare på dette ligger i at motivasjonen for å arbeide for kollektive goder, kan være mer individuelt orientert (Seippel 2003). Den ene forklaringen er at jo mindre gruppen med felles mål er, jo større sannsynlighet blir det for at man tenker at man gjør en forskjell for gruppa (Seippel 2003). Å arbeide for det felles gode kan ha viktige bi-effekter, som kan gi status, nettverk eller viktige erfaringer for den som deltar (Seippel 2003).

Nyere sosiale bevegelser

Nyere sosiale bevegelser kan defineres som en motsetning til *tidligere sosiale bevegelser* (Seippel 2003). Tidligere sosiale bevegelser er for eksempel arbeiderbevegelsen, de kjennetegnes ved at de er en klart definert sosial gruppe med felles interesser, organisert i hierarkiske organisasjoner og med instrumentelle mål (Seippel 2003)

I «*New Social Movements: Challenging the Boundaries of Institutional Politics*» argumenter Offe (1985) for at de nye sosiale bevegelsene representerer et paradigmeskifte i samfunnet. I

perioden etter andre verdenskrig var det et tydeligere skille mellom den private og den offentlige sfæren, der det offentlig ble behandlet politisk (Offe 1985). Dette førte til at offentlig politikk stort sett var begrenset til sikkerhet for innbyggerne, der sikkerhet ble forstått som å sikre velferdsstaten, hindre kriminalitet og hindre krig og holde sosial kontroll (Offe 1985, 823). Mange saker som sivilsamfunnet var opptatt av ble ikke behandlet politisk, fordi det politiske systemet med parti-politisk konkurranse blokkerte disse sakene (Offe 1985, 823). Den nye sosiale bevegelsene oppstår fordi kultur og tradisjonen betyr mindre og blir mer åpen for samfunnsendringer, samtidig som det oppstår et misforhold mellom den etablerte politikken og maktforholdene i hverdagen (Seippel 2003).

	«Gammelt paradigme»	«nytt paradigme»
aktører	Sosioøkonomiske grupper handler som grupper (i gruppens interesse) og er involvert i fordelingskonflikter	Sosioøkonomiske grupper handler ikke som en, men på vegne av en kollektiv gruppe.
saker	Økonomisk vekst og fordeling; militær og sosial sikkerhet og sosial kontroll.	Bevaring av fred, miljø, menneskerettigheter og ikke fremmedgjort form for arbeid.
verdier	Frihet og sikkerhet av privat forbruk og materiell fremgang	Personlig autonomi og identitet, som motsetning til sentralisert kontroll
Organisasjonens kjennetegn	<ul style="list-style-type: none"> a) Indre: formell organisering, storskala representative foreninger. b) Ytre: pluralist eller pluralistisk eller korporativ interesseformidling; politisk partikonkurranse, flertallsstyre 	<ul style="list-style-type: none"> a) Indre: uformell, spontant, lav grad av horisontal og vertikal differensiering. b) Ytre: protesterer politisk basert på krav formulert i hovedsakelig negativt formulert.

TABELL 2 OFFE (1985, P.832)

Offe trekker frem fire dimensjoner som viser hvordan *nye sosiale bevegelser* skiller seg ut fra de tidligere sosiale bevegelser (Seippel, 2003). Det er en endring i politiske saker man er opptatt av *Verdiene* til organisasjonen er rettet mot nyere verdier som autonomi og identitetspolitikk for minoriteter, *den sosiale klassen* som mobiliseres er den nye middelklassen, gamle middelklassen og de som er ekskludert fra arbeidslivet (Seippel 2003). Den nye sosiale bevegelsen er mindre hierarkisk og mer direkte organisasjon (Seippel 2003). De nye sosiale bevegelser står fortsatt i opposisjon til det bestående, og peker mot mulig endring i samfunnet, slik som de klassiske sosiale bevegelsene (Seippel 2003).

I tabellen under viser Rucht (1993, referert i Seippel, 2003s. 182) hvordan et politisk parti, en interesseorganisasjon og en sosial bevegelse skiller seg fra hverandre. Likevel er det viktig å ha i bakhodet at organiseringsformene kan gli over i hverandre.

	partier	interesseorganisasjoner	Sosiale bevegelser
Operasjonsmodus: Hvordan man arbeider for å oppnå sine mål?	Besittelse av politisk embeter	Representasjon av medlemsinteresser	Protest eller markering i det offentlig rom
Sentrale ressurser	Velgerstemmer	Ekspertkunnskap, penger, tilgang til beslutningsarenaer, strategisk plassering	Mange deltakere, verdige, tilhørighet og dedikerte
Interne atferdsnormer	Byråkratisk og arbeidsdelt organisasjon	Byråkratisk og arbeidsdelt organisasjon	Mindre formelt, færre rollespesifikasjoner

TABELL 1(RUCHT ,1993, REFERERT I SEIPPEL, 2003, S.182)

I tiden før 90-tallet hadde studiene av sosiale bevegelser to ulike retninger, «ressursmobilisering» og «nye sosiale bevegelser» (Seippel 2003,189). På 1990-tallet ble forskningen samlet, og man skulle ta utgangspunkt i tre kategorier i studiene av sosiale bevegelser, struktur, kultur og organisasjon (Seippel 2003,190).

Gjennom å studere *struktur* undersøkes det hvilket forhold de nye sosiale bevegelsene har til den politiske kanalen (Seippel 2003). Seippel foreslår at man undersøker de sosiale bevegelsenes tilgang til «den politiske mulighetsstrukturen» gjennom fire kategorier (Seippel 2003). Beslutningssystemet kan være mer eller mindre åpent for påvirkning fra de sosiale bevegelsene (Seippel 2003). Er det slik at den politiske eliten lytter til desosiale bevegelsene? Man kan undersøke hvorvidt den politiske eliten er sammenhengende over tid (Seippel 2003). Videre kan man undersøke alliansene den politiske eliten har (Seippel 2003). Videre kan man undersøke hvorvidt kravene til de sosiale bevegelsene, faktisk bli iverksatt og på hvilke måter disse iverksettes (Seippel 2003).

Gjennom å studere organisasjonene, undersøker man den sosiale bevegelsens aktivitet utenfor påvirkningen de har på den politiske eliten gjennom *de formelle kanalene* (Seippel 2003). Forskere omtaler dette ofte som «*mobiliserings-struktur*» og det kan for eksempel være protestaksjoner i det offentlige rom (Seippel 2003). Dette er også aktivitet i de uformelle nettverk og relasjoner mellom sivilsamfunnsorganisasjoner (Seippel 2003). Organisasjonens interne aktiviteter, som for eksempel møter for bevegelsens medlemmer regnes også i denne kategorien.

Ved å studere kulturen i den sosiale bevegelsen, eller den «ideologiske orientering» ser man på hvorfor den sosiale bevegelsen mobiliseres til motstand i utgangspunktet (Seippel 2003). Hva slags «diagnose» er det bevegelsen setter på samfunnet, og hvilke tiltak forsøker bevegelsen å få gjennom (Seippel 2003)?

Seippel (2003) påpeker at siden bevegelsens aktivitet i stor grad har vunnet frem som legitim aktører, har dette også en innvirkning på hvilke strategier organisasjonen velger. De klassiske sosiale bevegelsene var uenig i målsetningen til den politiske eliten, som førte til protest eller at man havnet i opposisjon (Seippel 2003). Bevegelsen i dag har en annen stilling, og har tilgang på andre ressurser (Seippel 2003). Seippel peker på at man i større grad bør undersøke de ulike samarbeidsformene mellom de ulike påvirkningskanalene (Seippel 2003).

Forholdet mellom sosiale bevegelser, interesseorganisasjoner

I Norge har det blitt gjennomført to maktutredninger. I begge disse blir organisasjonenes påvirkning på de politiske prosessene trukket frem. I den første maktutredningen fra 1982 ledet av Gudmund Hernes, legges det vekt på at interesseorganisasjonene er i mye kontakt med Stortinget og myndighetene.

Den første maktutredningen

I den første maktutredningen, ledet av Gudmund Hernes, legges det vekt på hvordan og i hvilken grad organisasjonene arbeider for medlemmenes interesser (NOU nr. 3 1982, 7). Tidligere var representativitet i offentlig politikk forbundet med valgkanalen og de politiske partienes evne til å kommunisere og utføre den politikken befolkningen ville ha (NOU nr. 3 1982, 7). Maktutredningen bygger på premisset om at organisasjonene er en viktig kanal for å fremme politikk, og utredningen bidrar med en undersøkelse av forholdet mellom staten og organisasjonene (NOU nr. 3 1982).

Organisasjonene kan påvirke politiske beslutningsprosesser på ulike måter. Offentlig oppnevnte utvalg og høringsordningen er en arena der organisasjonene kan påvirke myndighetene (NOU nr. 3 1982, 95). De offentlige utvalgene organiseres enten som permanente eller midlertidige utvalg. De midlertidige utvalgene avsluttes ofte ved at det legges frem en utredning, mens de permanente utvalgene kan ha forhandlinger og

avtaleordninger med offentlige myndigheter, eller i sjeldnere tilfeller delegert beslutningsmyndighet (NOU nr. 3 1982, 97).

Deltakelse i beslutningsprosesser gir tilgang til informasjon og ekspertise (NOU nr. 3 1982, 95). En organisasjon som har deltatt i en beslutning får også dele æren med politikerne, og anerkjennelse for oppnådde mål (NOU nr. 3 1982, 95). Maktutredningen påpeker at alle organisasjonstypene har hatt kontakt med Stortinget¹ (NOU nr. 3 1982, 95). Partiene ser det som positivt å ha kontakt med organisasjoner fordi disse utgjøre et viktig stemmegrunnlag, og de har også en ekspertrolle slik at partiene kan innhente informasjon gjennom organisasjonene (NOU nr. 3 1982, 95).

Det er to forklaringer til hvorfor organisasjoner ikke deltar i utformingen av offentlig politikk. Den første årsaken er at organisasjonen ikke deltar fordi beslutningstakernes ikke slipper dem til. Den andre årsaken er at organisasjonene bevisst ikke deltar i beslutningsprosesser, fordi det kan reflektere negativt på organisasjonen (NOU nr.3, 1983, p.94). Negative sider ved å delta i utformingen av offentlig politikk er at organisasjonen ofte må inngå kompromisser som svekker organisasjonens ideologiske renhet (NOU nr. 3 1982, 95) Organisasjonen er medansvarlig, derfor kan den miste popularitet og medlemmer dersom en beslutningen den var med på viser seg å ha negative konsekvenser (NOU nr. 3 1982, 95) Handlingsrommet til organisasjonen kan reduseres, slik at medlemmene opplever å få mindre kontroll over organisasjonen (NOU nr. 3 1982, 95)

Maktutredningen redegjør for ulike kanaler befolkningen har for å uttrykke sin politiske mening. Det er seks påvirkningskanaler som redegjøres for; valgkanalen, organisasjonene, offentlig ombud, individuell kontakt med offentlig myndighet, partiaktivitet, og aksjoner og bevegelser (NOU nr. 3 1982, 123). Aktivitet i en kanal, øker sannsynligheten for å delta i en annen kanal (NOU nr. 3 1982, 129). Selv om deltakelse i aksjoner og bevegelser ikke var en ny måte å engasjere seg politisk på i Norge, var det likevel nytt at det ble så vanlig (NOU nr. 3 1982, 127). Hernes mente dette betydde at aksjonskanalen var blitt akseptert som ikke bare en ytringsform, men også som en måte å delta politisk (NOU nr. 3 1982, 127).

---

¹ Organisasjonstypene som maktutredningen viser til er Samvirkeorganisasjoner, Faglige organisasjoner i primærnæringene, LO-tilknyttede organisasjoner, Yrkesorganisasjoner utenfor LO og Bransje- og arbeidsgiverorganisasjoner (NOU nr. 3 1982, 95)

Stortingsmeldingen *Hvem skal ha makten?* hevder at det norske politiske systemet bære preg av å være delt i segmenter og har klare tendenser til «politisk spesialisering» (St.melding nr 44 1983, 37). I det politiske systemet deltar organisasjoner, embedsmenn og komiteemedlemmer innenfor ett område av politikken uten å interessere seg for den politiske helheten (St.melding nr 44 1983, 37).

I Artikkelen *Stortinget og interessegruppene: forholdet mellom den korporative og den numeriske kanal til innflytelse* fra 1987, tar Kristin Nergaard opp kontakten Stortinget, komiteene, og ansatte i departementet har med interesseorganisasjoner (Nergaard 1987). I artikkelen presenterer hun hypoteser om hvordan kontakten mellom en stortingsrepresentant og en interesseorganisasjon kan arte seg. Dissen hypotesene er segmenteringshypotesen, to-kanalshypotesen og representasjonshypotesen (Nergaard 1987).

Segmenteringshypotesen, dreiser seg om at *den korporative kanalen* er veien for å oppnå politisk innflytelse (Nergaard 1987, 274). Interesseorganisasjoner er ikke avhengige av Stortinget og valgresultatene for å oppnå gjennomslag. Stortingspolitikkerne har kontakt med noen få organisasjoner som er relevante for komiteen de er medlem av (Nergaard 1987, 274).

En to-kanals-hypotese går ut på at stortingsrepresentantene er valgt inn på Stortinget, og konsentrerer seg mest om partiet, og velgerne. Stortingsrepresentantene har liten kontakt med organisasjonene (Nergaard 1987, 274). «*I Norge hadde Ap rent flertall i Stortinget fra 1945 til 1961 og regjeringmakten fram til 1965. Dette betyr at to-kanaltesen ble utviklet i en periode med en svært stabil regjeringssituasjon, og da ett parti alene hadde vært i stand til å få igjennom de saker de ønsket i Stortinget* (Nergaard 1987, 277)».

Representasjonshypotesen går ut på at stortingspolitikkerne blir sett på som viktige av organisasjonene, fordi de både skal representere folket og utvikle politikken (Nergaard 1987, 274-275). Stortingsrepresentantene har kontakt med mange ulike organisasjonstyper, og kontakten er hyppig (Nergaard 1987, 274).

En kombinasjon av hypotesen om den korporative kanal og representasjonshypotesen går ut på at noen av representantene i Stortinget har en omfattende kontakt med organisasjoner, mens andre stortingspolitikere har kontakt med færre organisasjoner på grunn av komiteen de er en del av på Stortinget (Nergaard 1987, 274).

I undersøkelsen hennes kommer det frem at både partiene på høyreside og venstresiden har kontakt med interessegrupper fra ulike områder i samfunnet, selv om det virker mest naturlig

at KrF har mest kontakt med kristne og avholdsorganisasjoner, mens Høyre har kontakt med arbeidsgiverorganisasjoner (Nergaard 1987, 280). Det kommer også frem at stortingsrepresentanten, i motsetning til ansatte i departementet ofte har kontakt med ulike typer organisasjoner (Nergaard 1987, 276).

Hun presenterer en annen forklaring enn Hernes i maktutredningen, på hvorfor en organisasjon ikke har kontakt med Stortinget. Noen organisasjoner har ikke kontakt med Stortinget fordi de har andre måter å fremme sin mening på. Hun bruker Natur og miljøbevegelsen som et eksempel, fordi disse fremmet interessene sine gjennom å aksjonere (Nergaard 1987, 282). Nergaard hevder at dette gjør det mer komplisert for disse organisasjonene å nå frem med sine interesser på Stortinget (Nergaard 1987, 282).

Den andre maktutredningen i Norge

I 2003 kom den andre maktutredningen Makt og demokrati som var ledet av Øyvind Østerud. Den legger vekt på at frivilligheten tidligere var preget av at folk organiserte seg i folkebevegelser og brede organisasjoner, mens det de kaller «her og nå»-organisering spiller en viktigere rolle enn tidligere (NOU nr. 19 2003, 22). *«Den generelle politiske interessen er ikke redusert gjennom de siste tretti årene, men den kanaliseres i større grad gjennom saksrettede aksjoner og andre former for deltakelse enn partipolitikk og brede medlemsorganisasjoner (NOU nr. 19 2003, 21)».*

Den brede medlemsorganisasjonen og folkebevegelsene var kjennetegnet ved at de rekrutterte bredt sosialt og var med å utvikle det norske styringssystemet (NOU nr. 19 2003, 21). Organisasjonene var demokratiske, hierarkisk organisert og lokalledet var kjernen av organisasjonen (NOU nr. 19 2003, 21). Frivilligheten i Norden var ikke delt opp nasjonalt og lokalt, så kommunikasjonskanalen mellom de lokale lagene og det nasjonale politiske systemet var velfungerende (NOU nr. 19 2003, 21). Dette førte til at disse bevegelsene kunne spille en viktig rolle i sosiale og politiske mobiliseringsprosesser (NOU nr. 19 2003, 21). I maktutredningen fra 2003 kommer det frem at medlemsmassen i folkebevegelsen var viktige for nasjonsbyggingsprosessen og demokratiseringen av Norge (NOU nr. 19 2003, 21). *«Her har bondebevegelsen, arbeiderbevegelsen, avholdsbevegelsen, lekmannsbevegelsen, nynorskbevegelsen og etter hvert også idrettsbevegelsen, stått sentralt. (NOU nr. 19 2003, 21)»* De brede folkebevegelsene var viktige deltakere i den korporative kanalen, og medlemmene kunne påvirke både nasjonal og lokal politikk gjennom deltakelse i organisasjonsdemokratiet (NOU nr. 19 2003, 21). Maktutredningen beskriver at

organisasjonen hadde en deltakelseskultur, men høy aktivitet og forpliktende engasjement (NOU nr. 19 2003, 23).

En av årsakene til at folkebevegelsen fikk en svakere rolle i samfunnet, var at det å ha mange medlemmer ble mindre viktig (NOU nr. 19 2003, 22). Den brede medlemsorganisasjonen har sin styrke i at de er mange medlemmer, mens etter hvert ble organisasjonene mindre avhengig av medlemmer for å oppnå innflytelse (NOU nr. 19 2003, 22). I dag kan relativt små organisasjoner oppnå uforholdsmessig stor innflytelse fordi man kan skaffe seg ressurser på andre måter enn gjennom medlemsavgift og medlemsaktivitet. Denne støtten kan de få gjennom statlig støtte eller eksterne sponsorer. (NOU nr. 19 2003, 22).

Gjennom en god strategi og en effektiv organisering kan en organisasjon oppnå samme innflytelsesom en organisasjon med stort et stort antall medlemmer gjorde tidligere (NOU nr. 19 2003, 22). Maktutredningen trekker frem at organisasjonen drives mot sentralisering, og at medlemmene oftere kan bli sett på som en utgiftspost for organisasjonen, og ikke lenger som viktig ressurs (NOU nr. 19 2003, 22).

Den brede medlemsorganisasjonen blir erstattet av den nye «her og nå»-organiseringen, som kjennetegnes ved at de er basert på nettverk, de er desentraliserte og spesialiserte (NOU nr. 19 2003, 22). Navnet «her og nå»- organisering sikter til at de må gjennomgå raske omstillinger, for å tilpasse seg medlemmenes behov som igjen har blitt mer tilpasset medlemmenes individuelle behov (NOU nr. 19 2003, 23). Det ble også vanligere at politiske organisasjoner ble desentraliserte og gikk bort ifra modellen der et stort antall medlemmer er viktig, et eksempel som trekkes frem på dette fra maktutredningen er miljøstiftelsen Bellona (NOU nr. 19 2003, 23). Maktutredningen hevder at aksjonskulturen som er preget av kortvarig og konkret aktivitet, erstatter deltakelseskulturen som har høyt aktivtetsnivå, forpliktende engasjement og mange medlemmer (NOU nr. 19 2003, 23). Et eksempel på et engasjement gjennom en «her og nå»- organisering er at man skriver under et opprop eller at man deltar i en demonstrasjon (NOU nr. 19 2003, 23). Maktutredningen argumenterer for at den korporative kanalen er svekket, og organisasjonene utøver politisk påvirkning gjennom massemedier og ved hjelp av lobbyvirksomhet (NOU nr. 19 2003, 24).

I Stortingsmelding nr.17 (2004-2005), påpekes det at den norske maktutredningen er mer negativ til utviklingen i Norge enn den danske maktutredningen var til utviklingen i Danmark (St.meld. nr. 17 2004-2005, 11). Fordi den korporative kanalen er svekket, benytter nærings-

og interesseorganisasjoner massemedia, aksjoner og lobbyvirksomhet mot Stortinget i større grad en tidligere (St.meld. nr. 17 2004-2005, 38-39). Organisasjonene sees på som eksperter fordi de kan formidle om vedtakene politikeren gjør fungerer godt, og hvilke endringer som eventuelt bør gjøres (St.meld. nr. 17 2004-2005, 39). I meldingen kommer det frem at disse prosessene må være gjennomsiktede, og høringsrunder der kommunikasjonen ligger åpen, slik at borgere kan lese disse, gir størst mulighet for ansvarliggjøring (St.meld. nr. 17 2004-2005, 39).

Rettsliggjøring

Rettsliggjøring er når domstolene får økt makt på bekostning av politikere, for eksempel at viktige samfunnsområder i større grad reguleres gjennom lover (NOU nr. 19 2003, 30). Når mer makt flyttes til rettsvesenet vil også enkeltindivider og grupper benytte rettsvesenet for å kjempe for sine interesser. «Rettsvesenet overtar for det politiske systemet i interessekampen både for enkeltindivider og grupper (NOU nr. 19 2003, 32)». Ifølge maktutredningen har Stortinget bidratt til å svekke sin egen makt på to områder (NOU nr. 19 2003). Den nasjonale domstolen har fått mer makt, men domsmakten har likevel i større grad blitt overført til «internasjonale rettsinstanser» (NOU nr. 19 2003, 32). Gjennom en internasjonaliseringsprosess har de overnasjonale domstolene fått mer makt, både på bekostning av Stortinget, og den nasjonale domstolen (NOU nr. 19 2003, 30).

Norges forhold til EU reguleres i stor grad gjennom EØS-avtalen (NOU nr. 19 2003, 31). Lover som regnes som relevante fra EØS-avtalen stemmes over i Stortinget, og dersom Stortinget godkjenner disse gjelder lovene for Norge (NOU nr. 19 2003, 31). EØS-loven gjelder over norsk lov, og dersom det blir motstrid mellom norsk lov, og EØS-loven trumfer EØS-loven (NOU nr. 19 2003, 31). Norge har på sin side en vetorett og det betyr at Stortinget kan stemme nei til en lov fra EU. Maktutredningen påpekte at dette ikke gjøres kostnadsfritt. «Norge har adgang til å nedlegge veto mot EUs direktiver, men de politiske kostnadene ved dette vurderes som svært høye (NOU nr. 19 2003, 31).»

I Stortingsmeldingen påpekes at det ikke foregår en automatikk i at produksjon av lover fører til rettsliggjøring fordi Stortinget styrer gjennom å vedta lover (St.meld. nr. 17 2004-2005,

58). Dersom Stortinget ikke overfører beslutningsmyndighet til et frittstående *rettslige organ* eller åpner for bruk av skjønn, men heller har tydelige regler er dette et uttrykk for at Stortinget tar beslutninger (St.meld. nr. 17 2004-2005, 58). Når det kommer til internasjonale lover og regler, kan ikke disse reglene endres like lett som de som er basert på nasjonal lovgivning (St.meld. nr. 17 2004-2005, 58). Derfor er det en avgjørende for Stortinget om avtalen som begrenser muligheten for å endre lover, anses som viktige for Norges interesser (St.meld. nr. 17 2004-2005, 64).

Maktutredning Danmark

I den danske maktutredningen trekkes det frem at deltakelsen i demokratiet i Norden er høy, sammenlignet med andre land (Togeby, et al. 2003, 66). En bekymring de trekker frem er at Folketingets makt reduseres til fordel for EU og andre internasjonale institusjoner (Togeby, et al. 2003, 375).

I likhet med i Norge, har det i Danmark vært en trend at den korporative kanalen har blitt svekket fra 1970-tallet ved at organisasjonen ikke tas med i like stor grad tas inn i formelle beslutningsprosesser (Togeby, et al. 2003, 376). Partiene og de tradisjonelle bevegelsene har fått redusert sin makt, mens grasrotorganisasjoner og individers kontakt med myndighetene har økt (Togeby, et al. 2003, 58-59). «*Til gengæld mobiliserede nye græsrodsbevægelser i 1970'erne på en række nye emner, f.eks. miljø- og energipolitik, kvindefrigørelse eller solidaritet med den 3.verden* (Togeby, Andersen , et al. 2003 (Togeby, Andersen , et al. 2003, 53)».

Den danske maktutredningen fastslår at selv om den korporative kanalen er svekket, har fortsatt foreningene høy aktivitet (Togeby, et al. 2003, 53). I likhet med Norge har aktiviteten blitt mer individfokuset og orientert mot enkeltsaker (Togeby, et al. 2003, 53). Den danske maktutredningen kommer med en alternativ hypotese og hevder at folk har endret måten de engasjerer seg på fordi «den politiske mulighetsstrukturen» er endret (Togeby, et al. 2003, 66). Massemediene har fått større politisk betydning i Danmark fordi politiske partier ikke fungerer som bindeledd på samme måte (Togeby, et al. 2003, 377). Maktutredningen viser også at selskapene forsøker å benytte nye innflytelseskanaler for å få kontakt med myndighetene, også aktivitet i media, de koordinerer strategien med andre aktører og de bruker lobbyister (Togeby, et al. 2003, 377).

Avslutning:

Litteraturen om *sosiale bevegelser* bidrar til forståelse for EU-motstandernes organisasjoner i Skandinavia. Litteraturen sammenligner parti, interesseorganisasjon, bevegelse og kollektiv atferd, og kommer med hypoteser til hvordan sosiale bevegelser arbeider for å oppnå gjennomslag. Den skiller mellom nye sosiale bevegelser og tidligere sosiale bevegelser. Feltet er opptatt av å undersøke og beskrive, både formelle og uformelle kanaler for makt og påvirkning.

Denne interessen finner jeg også igjen i begge de norske maktutredningene og den danske maktutredningen. Disse viser også at det ikke er noen enkel oppgave å beskrive forholdet mellom staten, bevegelsene og organisasjonene. Interesseorganisasjoner og sosiale bevegelser har en viktig plass i politikkutviklingen i Norden, og i maktutredningen fra 1982 har forholdet mellom myndighetene, embedsmenn og stortingskomitéene fått en sentral plass. Samtidig peker utredningen ut andre kanaler for påvirkning og understreker at det er vanlig for borgere å delta i flere ulike kanaler samtidig. Den viser også at typisk aktivitet fra nye sosiale bevegelser er mer normalisert i Norge. «*Selv om deltakelse i aksjoner og bevegelser ikke var en ny måte å engasjere seg politisk på i Norge, var det likevel nytt at det ble så vanlig* (NOU nr. 3 1982, 127)».

Diskusjon om segmentering, to-kanals hypotesen og representasjonshypotesen, som vi finner i Neergaards (1987), er alle eksempler på hvordan samhandling mellom organisasjoner og maktapparater foregår. Denne peker også frem mot at organisasjonene forsøker å påvirke makten på flere måter. Både gjennom representanter i den korporative kanalen, men også ved å jevnlig kontakte stortingspolitikere fra alle partiene på Stortinget. Litteraturen om sosiale bevegelser tilbyr en oversikt som kategoriserer forskjellen mellom nye og tidligere sosiale bevegelser. Offes (1985) sammenligner rollen de ulike typene bevegelser har gjennom å benytte kategoriene aktører, saker, verdier og organisasjonens ytre og indre kjennetegn. I maktutredningen fra 2003 og i den danske maktutredningen har nye sosiale bevegelser blitt undersøkt og sammenlignet med de tidligere sosiale bevegelsene. I den norske maktutredningen er forskerne mer skeptiske til utviklingen av mer individualiserte organisasjoner, mens i den danske utredningen trekker det fram at folk tilpasser seg en endret mulighetsstruktur.

Gjennom Seippels kategorier, om struktur, organisasjoner og kultur kan vi sortere hvordan organisasjonene arbeider med mobilisering, hvordan de formulerer hva som bør endres i samfunnet, og hvordan de påvirker den politiske kanalen. Videre kan Ruchts (1985) kategorier om parti, organisasjon og bevegelse hjelpe oss å se forbindelsene mellom hvordan organisasjonene arbeider på tvers av disse linjene. For eksempel har den danske *Folkebevægelsen* organisert seg som et parti gjennom en rekke valg, men opptrer også som interesseorganisasjon.

Ved å slå sammen perspektivene fra sosiale bevegelsesslitteraturen, euroscepticism og arbeidet gjort rundt maktutredningen, kan vi få frem kategorier for å forstå hvordan og hvorfor EU-motstandernes organisasjoner går frem slik de gjør.

Innledning

I dette kapitlet redegjør jeg først for Danmarks forhold til EU. Deretter tar jeg for meg Folkebevægelsen mod EUs historie i rollen som både en del av den sosiale bevegelsen mot EU og som politisk parti. Folkebevægelsen var representert i EU-parlamentet fra 1979 til 2019 (Folkebevægelsen mod EU 2012).

Hvilken rolle har EU-motstandere spilt opp mot EU-parlamentet? På hvilke tidspunkter har Folkebevægelsen hatt høy aktivitet, og når har de hatt perioder med lavere aktivitet? Hvilke allianser har Folkebevægelsen historisk hatt, og hvilke har den i dag?

Folkebevægelsen mod EU har gjennom perioden Danmark har vært EU-medlem, arbeidet for å hindre fortsatt integrasjon med EU. 1. juni i 2022 var det en ny folkeavstemning om forsvarsforbeholdet i Danmark. Dette kom i kjølvannet av at Russland invaderte Ukraina. Dette forbeholdet er et av fire forbehold danskene har forhandlet seg frem med EU etter Maastrichttraktaten. Hvilken rolle spiller forbeholdene i dansk europapolitikk, og hvorfor er dette en viktig sak for Folkebevægelsen? Hvilke argumenter legger de til grunn, og hvem samarbeidet de med for å hindre fjerning av forbeholdet?

I 2019 gikk Folkebevægelsen mod EU ut av EU-parlamentet. Hvordan preger dette bevegelsen? Hvordan påvirker Folkebevægelsen dansk politikk utenfor parlamentet, og hvilken strategi har de opp mot valget i Europaparlamentet i 2024?

Til slutt redegjør jeg kort for energisituasjonen i Danmark og hvilke aktører som har arbeidet med dette spørsmålet.

Danmarks forhold til EU, en kort historisk gjennomgang

Danmark ble med i EU i januar 1973, og er det nordiske landet som har vært medlem av EU lengst. 2. oktober 1972 ble det avholdt folkeavstemning om medlemskap i Det europeiske fellesskap (EF)². Fordelingen av stemmene var 63,3 prosent ja og 36,7% stemte nei (Helin 2004). Det var altså en betydelig del som ikke ønsket innmelding i EF. Folkebevegelsen mod EF hadde drevet kampanjer i forkant av avstemningen om medlemskapet (Helin 2004). Dagen før folkeavstemningen samlet det seg et sted mellom 80.000 -100.000 mennesker i et folketog i København, og 15.000-20.000 mennesker i Århus, som markerte motstand mot EU (Helin 2004). Danmark har i løpet av sin femti år lange periode som medlemmer av EU, hatt opptil flere avstemninger om utvidelse av EUs virkeområde i Danmark (Folketingets EU-opplysning 2020, 125). Danmarks forhold til EU blir omtalt som et kontroversielt tema i danske politikk, og motstanden mot EU som unionsprosjekt har til tider vært sterk også innenfor partiene som regner seg som tilhengere av EU (T. Worre 1988). På grunn av at det har vært vanskelig å oppnå det nødvendige flertallet i Folketinget for suverenitetsavståelser til EU, har det vært utlyst folkeavstemninger. EU-motstand i folketinget, har altså blitt overprøvd gjennom folkeavstemninger, men også der flertallet i parlamentet har vært tydelig for utvidelse, har utvidelsen blitt avist gjennom folkeavstemning.

Da den danske regjeringen foreslo overfor Folketinget at Danmark skulle tilslutte seg EF-pakten i 1986 stemte flertallet i Folketinget imot utvidelsen, mens resultatet av folkeavstemningen bare måneden etter, viste at befolkningen var for utvidelsen som kom i EF-pakten (T. Worre 1988) . Situasjonen var motsatt i 1992, da et flertall i Folketinget stemte ja til Maastrickstraktaten, mens folkeavstemningen viste nei (T. Worre 1995).

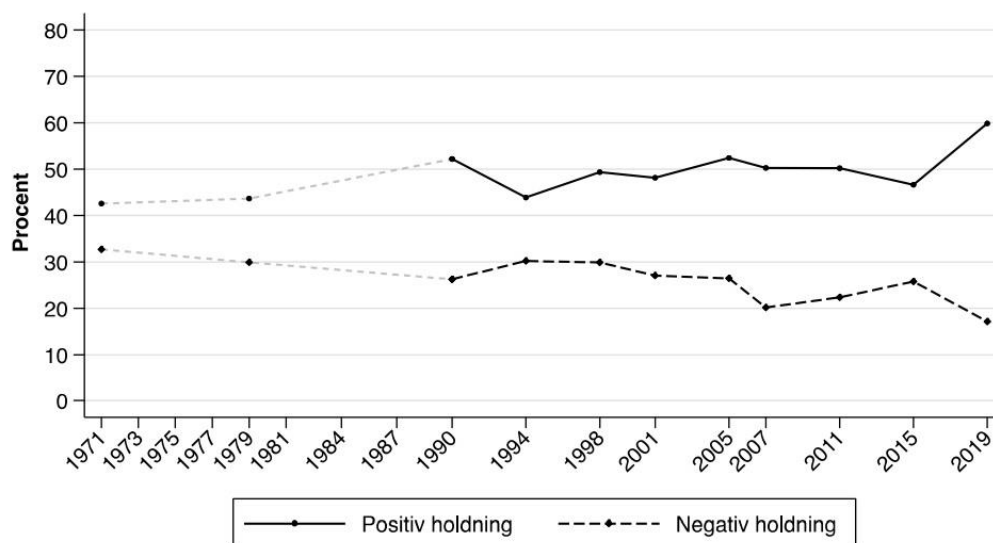
Færøyene og Grønland er en del av kongeriket Danmark, men de har utstrakt indre selvstyre og er ikke medlemmer av EU. Færøyene har aldri vært medlem av EU, men de fikk i stedet en selvstendig avtale om fiskeri med EF etter at Danmark meldte seg inn i EF (Thuesen og Pihl, Færøyene i Store norske leksikon 2021). Grønland ble på sin side medlemmer av EF i 1973, men meldte seg ut i 1982 på grunn av misnøye med avtalen (Thuesen, Pihl og Giverholt, Grønland i Store norske leksikon 2021).

---

² Det europeiske fellesskap var navet på EU fra 1967 til 1992

Figur 66: Danskernes holdning til EU, 1971-2019.

Note: Baseret på spørgsmålet "Hvordan er din generelle holdning til EU – meget positiv, overvejende positiv, overvejende negativ, eller meget negativ?" I enkelte år er spørgsmålsformuleringen anderledes end ovenstående. Andelen med en positiv holdning til EU, består af de respondenter som har tilkendegivet at de har en enten "meget positiv" eller "overvejende positiv" holdning. Andelen med en negativ holdning til EU, består af de respondenter som har tilkendegivet at de har en enten "meget negativ" eller "overvejende negativ" holdning. Spørgsmålet er stillet i 1971, 1979, 1990, 1994, 1998, 2001, 2005, 2007, 2011, 2015, 2019. Samlet n=21.124

FIGUR 2 (JENSEN, ET AL., 2020)

Politiske partiers holdninger til EU:

Av partiene som stiller til valg i folketinget er det to partier som er uttalt mot EU-medlemskap. Dette er Dansk Folkeparti, og Enhedslisten. Disse har ulike begrunnelser for EU-motstanden. Socialistisk Folkeparti (SF) var tidligere mot EU, men har uttalt at de i dag er kritiske EU-tilhengere. Socialdemokratiet har tidligere vært splittet om EU-spørsmålet.

Socialistisk Folkeparti (SF):

Socialistisk Folkeparti (SF) stilte i valgforbund med Folkebevægelsen mod EU frem til 1991 (Folkebevægelsen mod EU 2014). De hadde vært aktive i motstanden mot EF under folkeavstemningen og ønsket heller et sterkere nordisk samarbeid (Brunbech 2014). EU-motstanden i SF endret seg etter den kalde krigen, og lederen i SF var med på å lage «det nasjonale kompromisset etter Maastricht-traktaten (ibid). I 2014 bestemte SF at medlemmer som stilte på andre lister i valg SF også stilte til, skulle ekskluderes fra partiet (Danmarks Radio 2014).

Enhetslisten

Enhetslisten er en liste med et sosialistisk ståsted, og tilsvarer Rødt i Norge. Enhetslisten stilte til valgforbund med folkebevegelsen i valget 2019, og fikk inn et mandat i EU-parlamentet (Arp 2019). Enhetslisten har tidligere oppfordret sine medlemmer til å stille opp på folkebevegelsen mod EU sin liste ved EU-valget (Arp 2019). I et årsmøtevedtak fra 2014, skriver Enhetslisten at de er sterke motstandere av EU, og trekker frem miljø og sosiale rettigheter som en viktig begrunnelse for motstanden.

«Derfor er Enhedslisten stærke modstandere af EU og støtter en dansk udmeldelse såvel som en nedlæggelse af EU og oprettelsen af et socialt og grønt demokratisk samarbejde i stedet (Vedtaget på Enhedslistens 25. årsmøde 2014).»

Etter at partiet fikk en kandidat inn i parlamentet, har diskusjonen om politisk strategi kommet på dagsorden. Innad i partiet er det uenighet om hvorvidt EU er et rent nyliberalt prosjekt, eller om det er mulig å endre EU til et mer sosialistisk og grønt prosjekt (Sindberg og Bahn 2021). Et annet argument er at dersom man aktivt arbeider for utmeldelse kommer dette i veien for å fremme andre politiske krav (Sindberg og Bahn 2021).

Etter årsmøtet i 2022 ble formuleringen i Enhedslistens EU-politiske delprogram noe nedtonet, og de anerkjenner nå EU som en viktig politisk arena, selv om de fortsatt er kritiske til EUs institusjoner (Enhedslistens årsmøde 2022). De mener det er viktig med en fortsatt EU-debatt, der også er mulighet for å erstatte medlemskapet med et løsere samarbeid (Enhedslistens årsmøde 2022). De trekker spesielt frem at de ønsker en avtale med større rom for demokratisk og bærekraftig samarbeid.

«Debatten skal ikke mindst belyse mulighederne for at erstatte det nuværende medlemskab med et løsere samarbejde og tilknytning, som sikrer et større demokratisk handlerum til at føre en progressiv og bæredygtig politik. (Enhedslistens årsmøde 2022)»

Videre argumenterer Enhedslisten for at de skal støtte en folkeavstemning om EU under noen forutsetninger. Dersom det er et bredt ønske om det i befolkningen eller det overføres ytterligere makt til EU på viktige politikkområder (Enhedslistens årsmøde 2022). Det kan også være grunnlag for folkeavstemning dersom en EU-traktat skal innføre en EU-stat, eller dersom EU står i veien for å gjennomføre vesentlige forslag som har støtte i flertallet i Folketinget eller befolkningen i Danmark (Enhedslistens årsmøde 2022). Enhetslisten trekker frem at de ikke ønsker en lik avtale som britene, blant annet fordi prinsippet om fri fly av

kapital, fortsatt gjelder i Storbritannia (Enhedslistens årsmøde 2022). De trekker også frem at høyrepopulister bruker EU-motstand for å vinne politisk makt, og ønsker derfor ikke å samarbeide med EU-motstandere i Europa som de betegner som høyrepopulister (Enhedslistens årsmøde 2022). Dermed ble det ikke de store forandringene slik det ble forespeilet i avisene i forkant av årsmøtet til Enhedslisten, men diskusjonen viser at partiet ikke er like konsekvent motstander av EU som det tidligere var. Formuleringen om nedleggelsen av EU er for eksempel tatt ut (Enhedslistens årsmøde 2022).

Dansk Folkeparti, EU-motstand til høyre

Forløperen til Dansk Folkeparti, Fremskridspartiet, var i første omgang mot dansk EU-medlemskap, og var også det eneste partiet i folketinget som var imot Edinburghavgjørelsen (Helin 2002, 135). Man kan si at Dansk Folkeparti har overtatt EU-motstanden på høyresiden. Begrunnelser som trekkes frem handler både om demokratisk underskudd, at EU sløser med pengene til skattebetalerne, og bekymring for økt innvandring (Dansk Folkeparti 2022). Dansk Folkeparti omtaler EU som et elitestyre som undergraver nærdemokratiet. De legger vekt på at EU ikke har en regjering som er valgt av det danske folket.

«Det skal forhindres, at politikere og politiske organer, som ikke er valgt af danskerne, og som ikke kan udskiftes af danskerne, får afgørende, besluttende myndighed over vores samfund (Dansk Folkeparti 2022)».

De trekker frem at EU vil ha mer makt enn folk og medlemslandenes regjeringer ønsker (Dansk Folkeparti, 2022). Dette begrunner de med at parlamentet har oppslutning blant et mindretall av den europeiske befolkningen. Dette kan man se blant annet gjennom at forslag som flertallet i europaparlamentet står bak, ofte blir avvist og stemt ned av folket gjennom folkeavstemninger (Dansk Folkeparti, 2022). Dansk Folkeparti trekker også frem sløsing av penger, uansvarlig forvaltning, og utbredt korrupsjon i mange av EU-landene som viktige årsaker til EU-motstand (Dansk Folkeparti, 2022). De mener at omfordelingen fra produktive land med høyt skattetrykk til mindre produktive land med lavt skattetrykk, er urettferdig fordi dette er noe medlemslandene kan styre gjennom egen politikk (Dansk Folkeparti, 2022). Dansk Folkeparti er uenige i at nesten en tredjedel av budsjettet til EU skal gå med til

landbruket (Dansk Folkeparti, 2022). Dansk Folkeparti er også imot at EU skal få mulighet til å samle inn skatt (Dansk Folkeparti, 2022).

«Så længe Danmark forbliver medlem af EU, vil Dansk Folkeparti aktivt medvirke til at bekæmpe de store svagheder, som EU's administration lider under i form af uansvarlig forvaltning og direkte spild af de europæiske skatteyderes penge, udbredt korrupsion og nepotisme (Dansk Folkeparti 2022).».

Dansk Folkeparti, trekker frem at innvandring fra land utenfor EU har to problemer ved seg. De trekker frem at det er uetisk at EU skal hente inn personer med høyere utdanning fra utviklingsland. Den andre bekymringen går på kulturforskjeller og skepsis til religionen islam (Dansk Folkeparti 2022).

«Tanken om, at EU skal tiltrække udviklingslandenes alt for få veluddannede mennesker, betragter Dansk Folkeparti som højest utiltalende, fordi det vil forsinke eller helt hindre den udvikling, som de fattige lande har så hårdt brug for. Samtidig kan øget indvandring føre til en ødelæggende islamisering af Europa (Dansk Folkeparti 2022)».

EU motstandere innenfor ulike partier, EU motstand fra midten

Selv om det kun finnes to partier som er EU-motstandere som stiller til valg i det danske folketinget, gjenspeiler ikke dette den danske befolkningens forhold til EU. EU motstand fra midten, er en organisasjon som er til for å støtte EU-motstandere som befinner seg mer mot midten i dansk politikk (EU-modstand fra midten 2015). Denne organisasjonen er kollektivt medlem av Folkebevegelsen, og formålet med organisasjonen er å støtte både EU-motstandere og EU-kritikere (EU-modstand fra midten 2015). Til Europaparlamentsvalget 2019 anbefalte denne organisasjonen velgerne å stemme på kandidater fra Folkebevegelsen, men med tilhørighet i Radikale Venstre, Sosialistisk Folkeparti, Retsforbundet, Sosialistisk Folkeparti og Liberal Alliance. Dette er partier som er positive til dansk medlemskap i EU.

EU og folkeavstemninger

I Danmark har de i alt avholdt ni folkeavstemninger om EU/EF. Danmark har avholdt folkeavstemninger i saker der det danske parlamentet overfører beslutningsmyndighet over et gitt område til en internasjonal organisasjon dersom regjeringen ikke får støtte fra minimum fem sjettedeler av Folketinget (Folketingets EU-opplysning 2020, 122). Folkeavstemningene om EU/EF i Danmark har i tre tilfeller resultert i et nei, og seks tilfeller ja (Folketingets EU-opplysning 2020).

Folkeavstemninger om EU/EF				
Emne	Dato	Stemmeprosent	Ja	Nei
Danmarks innmelding i EU (EF)	2.oktober 1972	90.1%	63,4 %	36,6%
EF-pakten/den Europeiske felles akt	28.februar 1986	75,4 %	56,2 %	43.8%
Maastrichttraktaten	2.juni 1992	83,1 %	49,3 %	50,7%
Maastrichttraktaten, inkludert forbeholdene (Edinburghavgjørelsen)	18.mai 1993	86,5 %	56,7 %	43,3%
Amsterdamtraktaten	28.mai 1998	76,2 %	55,1%	44,9%
Avskaffelsen av euroforbeholdet	28.september 2000	87,6 %	46,8%	53,2%
Danmarks deltakelse i samarbeidet om Patentdomstolen	25.mai 2014	55,85 %	62,5%	37,5%
Endringer av rettsforholdet	4.desember 2015	71,9 %	46,9%	53,1%
Forsvarsforbeholdet	1. juni 2022	65,8%	66.9%	33.1%

TABELL 3 : (FOLKETINGETS EU-OPPLYSNING 2020, 125) (DANMARKS STATISTIK 2022, 2)

Nei til Maastrichttraktaten

I Maastrichttraktaten kom det store endringer for EF, der den mest fremtredener endringen handlet om en prosess mot å skape den europeiske union (T. Worre 1995). Målet med avtalen var å få et felles økonomisk system, felles forsvarspolitik og utenrikspolitik, innføre et

unionsborgerskap, og mer felles rettspolitikk (Tvedt og Knudsen 2022). Flertallet i Folketinget var for Maastrichttraktaten bare tre uker før avstemningen (T. Worre 1995), Resultatet av folkeavstemningen om Maastrichttraktaten ble likevel et nei den 2.juni 1992 (Tvedt og Knudsen 2022).

Edinburgh-avtalen og de danske forbeholdene

I en ny folkeavstemning stemte danskene over Edinburgh-avtalen, og det var på dette tidspunktet de danske forbeholdene ble til (Folketinges EU-opplysningen 2021). Frem til juni 2022 var det fire forbehold; euroforbeholdet, forsvarsforbeholdet, rettsforbeholdet og forbeholdet om unionsborgerskap (Folketinges EU-opplysningen 2021). Forbeholdene gjør at EU-lovene som omfatter disse politikkområdene ikke gjelder i Danmark, og Danmark får heller ikke delta i avstemninger i rådet (Folketingets EU-Oplysning 2021, 106). Det er likevel slik at de danske representantene i europaparlamentet får lov til å delta i avstemningene om politikkområder som omhandler forbeholdene (Folketingets EU-Oplysning 2021, 106).

Edinburgh-avtalen omtales ofte som det nasjonale kompromisset fordi 7 av 8 partier i Folketinget gikk sammen om et kompromissforslag. Socialdemokratiet, Socialistisk Folkeparti, Det Radikale Venstre, Det Konservative Folkeparti, Venstre, Centrum-Demokraterne og Kristeligt Folkeparti (Folketingets EU-Oplysning 2022). I kompromisset trekkes det frem at Danmark kan gå med på Maastrichttraktaten dersom fire forbehold opprettholdes, og at det kun kan gjøres endringer i disse forbeholdene gjennom en folkeavstemning (Edinburgh-Afgørelsen 1992, 1992/1 LSF 177). Det var kun Fremskrittspartiet som stemte imot Edinburgh avtalen i det danske parlamentet (Helin 2002, 135).

Euroforbeholdet

Det økonomiske samarbeidet i EU er innført gjennom tre faser, men fordi Danmark har Euroforbeholdet, deltar de i dag i den andre fase av EUs økonomiske og Monetære Union (ØMU). Dette innebærer blant annet at den danske sentralbanken har en avtale med EUs sentralbank om at den danske kronen følger Euroen, men det er ikke et krav om at danskene må innføre Euroen (Folketinges EU-opplysningen 2021). Danmark har unntak fra å betale bøter til EU dersom statsbudsjettet går i underskudd (Folketinges EU-opplysningen 2021).

Siden Danmark ikke er fullt integrert i ØMU, deltar de ikke når økonomi- og finansministere møtes i forkant av EUs ministerrådsmøte (Folketinges EU-opplysningen 2021).

Den økonomiske og monetære unionens faser

EUs økonomiske samarbeid, har utviklet seg gjennom tre faser. Den første fasen startet i juli 1990 (Den Europæiske Centralbank 2023). Da ble det innført full frihet for kapitaltransaksjoner og samarbeidet mellom sentralbankene økte (Den Europæiske Centralbank 2023). På den tiden benyttet EU regneenheten eller valutaenheten European Currency Unit (ECU), for å fastsette EUs budsjetter før Euroen overtok denne rollen (Hofstad 2020). ECU hadde aldri sedler, men regneenheten/valutaen var viktig for å regne ut EU-budsjettet (Hofstad 2020).

Den andre fasen startet i januar 1994 (Den Europæiske Centralbank 2023). Da ble det europeiske monetære institutt opprettet (EMI), og samarbeidet om den økonomiske politikken økte (Den Europæiske Centralbank 2023). EMI fikk i oppgave å forberede opprettelsen av det felles systemet av sentralbanker, den felles pengepolitikken og innføringen av Euroen (Den Europæiske Centralbank 2023). Når det felles systemet av sentralbanken ble opprettet, skulle de nasjonale sentralbankene bli selvstendige (Den Europæiske Centralbank 2023). Det ble forbudt for sentralbankene å gi offentlige kreditt (Den Europæiske Centralbank 2023).

EU-land som har innført Euroen har gått gjennom den tredje fasen av ØMU (Knudsen, ØMU 2022). Stabilitet og vekstparagrafen som kom med Maastrichts-traktaten, inneholder bestemmelser om at medlemslandene skulle unngå underskudd på 3% av brutto nasjonalprodukt, og offentlig gjeld på 60% (De Økonomiske Råd 2023). Paragrafen skulle sikre at medlemslandenes budsjetter ikke fikk et for stort underskudd, fordi en økonomisk krise i et medlemsland kan påvirke den felles valutaen og dermed de andre landene negativt (De Økonomiske Råd 2023). Det Europeiske systemet av sentralbanker (ESSB) fikk ansvaret for å gjennomføre den felles pengepolitikken, og i 1999 ble euroen innført i EU (Den Europæiske Centralbank 2023).

Rettsforbeholdet

Rettsforbeholdet går ut på at Danmark kun deltar i mellomstatlig, og ikke overstatlig samarbeid på politikkområdet rettslige og indre anliggende (Folketingets EU-opplysning 2020, 129). De andre EU-landene har et overnasjonalt samarbeid på områdene asyl, grensekontroll, utlendingspolitikk, sivilrett, strafferett og politi (Folketingets EU-opplysning 2020, 129) og (Biering og Holm 1996, 142-143). Danmark har istedenfor flere særavtaler med EU, fordi ytterligere deler av dette politikkområdet ble overstatlig gjennom Lisboa-traktaten (Folketingets EU-opplysning 2020, 129) .

Det har vært en folkeavstemning om rettsforbeholdet i 2015. Et problem med å stå utenfor rettsamarbeidet handlet om tilknytningen i Europol, som etter 2015 skulle bli et overstatlig politisamarbeid (Folketingets EU-opplysning 2020, 150). Den danske regjeringen fikk likevel på plass en avtale om hvordan danskene skulle kunne ta del i Europol i 2017. (Folketingets EU-opplysning 2020, 150).

Forbeholdet om Unionsborgerskapet:

Gjennom Maastrickstraktaten ønsket EU å styrke beskyttelsen av medlemsstatenes statsborgeres rettigheter og interesser gjennom innførelsen av et unionsborgerskap (Biering og Holm 1996, 13). Forbeholdet om unionsborgerskapet innebar at unionsborgerskapet ikke skulle erstatte et statsborgerskap, men kun supplere dette (Baastrup 2020). Det skulle heller ikke være mulig for noen andre enn myndighetene i Danmark, å avgjøre hvem som hadde rett på statsborgerskap (Biering og Holm 1996, 200-201).

Tidligere hadde EU- borgere som bodde i Danmark fått stemme og stille til valg i kommunevalg, og denne rettigheten ble opprettholdt (Biering og Holm 1996, 203). En ny rettighet som EU-borgere fikk som følge av Maastrickstraktaten og Edinburgh-avtalen var at EU-borgere som er bosatt i Danmark, også skulle få muligheten til å stemme og stille til valg i Europa-parlamentsvalget (Biering og Holm 1996, 203). Forbeholdet om unionsborgerskapet gjaldt fra 1993 i Danmark, men etter Amsterdamtraktaten gjaldt det for alle EU-landene (Baastrup 2020).

Forsvarsforbeholdet

Forsvarsforbeholdet ble avskaffet etter en folkeavstemning i juni 2022 (Danmarks Statistik 2022). Før avskaffelsen av forbeholdet ble dette aktivert 31 ganger i perioden 1993 til 2022

(Folketingets EU-Oplysning 2022). I korte trekk gikk forbeholdet ut på at Danmark ikke deltok i den utenriks- og sikkerhetspolitikken som involverte militær makt (Folketingets EU-opplysning 2020, 145). Det vil si at Danmark ikke var en del av EUs militære operasjoner, og støttet ikke disse med penger, materiell eller militært utstyr (Folketingets EU-Oplysning 2022). Danmark deltok derimot i sivile operasjoner (Folketingets EU-Oplysning 2022). Danmark deltok i diskusjoner om europeisk forsvarspolitik i EU i en mer bred og generell forstand, men ikke i ministerrådet når forsvarspolitikken stod på agendaen (Folketingets EU-Oplysning 2022).

EU har per i dag ingen egen hær, så det er fortsatt Folketinget som bestemmer hvorvidt danske soldater skal benyttes i en militær operasjon eller ikke (Folketingets EU-Oplysning 2022). Det er 18 pågående EU-styrte operasjoner, der 11 av disse regnes som sivile og 7 som militære (European Union External Action 2021, 33).

Nei bevegelsens rolle og «*Folkebevægelsen mod EU*» - en kort historisk gjennomgang

Folkebevægelsen mod EU er den største organisasjonen for EU-motstandere i Danmark. De arbeider for å samle den tverrpolitiske EU-motstanden og melde Danmark ut av EU (Folkebevægelsen mod EU 2021). Folkebevægelsen mot EU stikker seg ut fra sine nordiske søsterorganisasjoner ved at den også er et parti som stiller til valg ved Europaparlamentet (Folkebevægelsen mod EU 2021).

I likhet med Norge forsøkte Danmark også å få et medlemskap i EU allerede i 1963, i samme periode som Storbritannia søkte om medlemskap (Helin 2002, 13). På det tidspunktet var det lite motstand fra de etablerte partiene i Folketinget. EU motstanden var fragmentert i ulike studiegrupper, fagforeninger og små partier gjennom 1960-tallet (Helin 2002, 13).

Folkebevægelsen mod EU ble stiftet i 1972, 22.-23.april, og het da Folkebevægelsen mot EF (Helin 2002, 22). Navnet ble inspirert av den norske Folkebevægelsen mot EF, som ble stiftet 2 år tidligere (Helin 2002, 22). Under stiftelseskonferansen var det 600 mennesker fra 25 ulike landsdekkende organisasjoner, og det var allerede 150 lokale komiteer (Helin 2002, 22). Da bestod alliansen av massebevegelser, som kvinnebevegelsen, fredsbevegelsen og anti-atomkraftbevegelsen (Helin 2002).

Selv om Folkebevægelsen prøvde å mobilisere EU-motstandere, var det likevel ikke nok til å oppnå flertall i folkeavstemningen 2. oktober 1972 (Folketingets EU-opplysning, 2020, p. 125). Etter nederlaget i avstemningen valgte EU-motstanderne likevel å fortsette arbeidet i Folkebevægelsen, og det ble gjort til en tradisjon at Folkebevægelsen tok initiativ til demonstrasjoner mot innmeldingen i EU 2.oktober hvert år etter at det i København deltok 20-30 000 demonstranter (Helin 2002). Idegrunnlaget til Folkebevægelsen mod EF ble vedtatt i 1974 og ble stående uendret frem til år 2000 (Helin 2002). Før 1979 hadde ikke EU et eget direktevalgt parlament, men 78 representanter fra de ulike nasjonale parlamentene møtte i Europaparlamentet (Knudsen, Løkeland-Stai, et al. 2022 b). Valget til Europa-Parlamentet i 1979 regnes også som det første direkte valget i et internasjonalt samarbeid (Folketingets EU-opplysning 2020, 24) Innad i Folkebevægelsen var det uenighet om hvorvidt man skulle stille til valg eller oppfordre til boikott av valget (Helin 2002, 52). Folkebevægelsen mod EU valgte å stille liste til Europaparlamentsvalget (Folkebevægelsen mod EU 2012). I tabellen under er det en oversikt over hvordan Folkebevægelsen gjorde det i Europaparlamentsvalget, og man ser at frem til 1999 hadde den en jevn representasjon på fire mandater.

Valgperiode i EU parlamentet	Valgdeltakelse i Danmark	Antall representater fra folkebevægelsen	Antall representater fra JuniBevægelsen
1979	47,82%	4	
1984	52,38%	4	
1989	46,17%	4	
1994	52,92%	2	2
1999	50,46%	1	3
2004	47,89%	1	1
2009	59,54%	1	
2014	56,32%	1	
2019	66,08%	-	

TABELL 4: (EUROPA-PARLAMENTET 2019 A) (EUROPA-PARLAMENTET 2019 B) (EUROPA-PARLAMENTET 2019C) (EUROPA-PARLAMENTET 2019 D) (EUROPA-PARLAMENTET 2019E) (EUROPA-PARLAMENTET 2019F) (EUROPA-PARLAMENTET 2019G) (EUROPA-PARLAMENTET 2019H)

Folkebevægelsen oplevde også fremgang i forbindelsen med avstemningen om Maastrichttraktaten. Denne hadde også skapt splittelser innad i Folkebevægelsen.

«I Folkebevægelsen var vi ikke enige. Ud af EF'erne mente, vi blot skulle sige, at Traktaten var faldet. Dermed basta. Flertallet i forretningsudvalget mente, vi burde forhandle en dansk ordning, hvor vi holdt os uden for Unionen, sådan som vi selv havde foreslået det før afstemningen. Efter folkeafstemningen fik vi en kær, men uventet lejlighed til at sætte en ny politisk dagsorden for hele Europa (Bonde 2021, 307)»

Den danske nei-bevegelsen var lenge samlet i Folkebevægelsen mod EU, men selv om de i bevegelsen var enige om å begrense EUs makt, var de ikke enige om i hvilken grad (Bonde 2021). Dannelsen av Junibevægelsen representerte EU-motstandere som ønsket å forsvare Nei til Maastrichttraktaten, men de var uenige med Folkebevægelsen i at Danmark skulle ut av EU (Bonde 2021). Dannelsen av Junibevægelsen representerer den delen av Folkebevægelsen mod EU som hadde begynt å tro på at EU kunne forbedres innenifra EU, men også at det skulle være begrensninger i integrasjonen.

De to fløyene, pragmatisk EU-motstand (Junibevægelsen) og den mer kompromissløse EU-motstanden, klarte tidligere å samarbeide innad i Folkebevægelsen (Helin 2002).

Junibevægelsen var et parti som ble stiftet i juli 1992, men som var utbrytere av Folkebevægelsen (Bille 2022). Etter nyttår 1993 hadde tre av representantene som satt i EU-parlamentet for Folkebevægelsen gått inn i Junibevægelsen (Bille 2022). Etter en periode da stemmene til EU-motstanderne var fordelt mellom Junibevægelsen og Folkebevægelsen mod EU, ble Junibevægelsen lagt ned i 2009 etter å ha mistet mandat i EU-parlamentet (politiken 2009). Det er derfor bare Folkebevægelsen som samler EU-motstanden i Danmark.

Junibevægelsen ble omtalt som EU-kritisk, fordi de ikke aktivt jobbet mot en utmeldelse fra EU slik som Folkebevægelsen (Bonde 2021).

Da danskene i 2015 stemte imot rettsforbeholdet, var Folkebevægelsen aktiv i arbeid i forbindelse med avstemningen om rettsforbeholdet. De hadde en kampanje de reiste med gjennom Danmark, for å informere å beholde rettsforbeholdet Folkebevægelsen mod EU (2015). *«Gennem hele efteråret 2015 var Folkebevægelsens mange aktive og komitéer på gaden i forbindelse med folkeafstemningen om retsforbeholdet, og 3. december bar arbejdet frugt, da et markant flertal på 53,1 procent af danskerne stemte nej til at afskaffe forbeholdet og få fælles retspolitik med EU (Folkebevægelsen mod EU u.d.)»*

Folkebevægelsen har drevet kampanjearbeid gjennom folkeavstemninger, men også arbeidet den parlamentariske veien. En av hovedårsakene til at de i utgangspunktet har stilt liste, er at det har vært en stor mangel på åpenhet i EU-systemet (Folkebevægelsen mod EU 2019).

Folkebevægelsen har kommet med et forslag om åpent lobbyregister, slik at man kan undersøke hvilke lobbyorganisasjoner som møter de ulike representantene i EU-parlamentet (Folkebevægelsen mod EU 2019). Siden EU ikke har eget lobbyregister, valgte Folkebevægelsen å opprette et lobbyregister for Rina Ronja Kari, som representerte Folkebevægelsen i perioden 2014-2019 (Folkebevægelsen mod EU 2019).

I 2019 kritiserte Folkebevægelsen EU for å gi representanter i EU parlamentet blyantpenger, som de ikke trenger å redegjøre for bruken av (Folkebevægelsen mod EU 2019). Rina Ronja Karin, som var Folkebevægelsens førstekandidat til EU-parlamentsvalget i 2019, ba resten av de danske førstekandidatene som stilte til EU-parlamentet om å være åpen om hva pengene gikk til (Folkebevægelsen mod EU 2019). Dette måtte de gjøre frivillig, siden EU ikke hadde noen lover om åpenhet på dette området (Folkebevægelsen mod EU 2019).

Folkebevægelsen i dag

Folkebevægelsen mot EU har stilt liste til Europaparlamentet ved en rekke valg. I valget 2019 gikk Folkebevægelsen inn i et valgforbund med Enhedslisten, men mistet sin kandidat i Europaparlamentet (Danmarks Statistik 2019). Folkebevægelsen har 3120 medlemmer (ARBEJDEREN.DK 2021). Folkebevægelsen er en medlemsorganisasjon som har 60 kontaktpersoner og lokalkomiteer rundt om i hele Danmark. (Folkebevægelsen mod EU 2022). I den organisatoriske beretningen til Folkebevægelsen for 2021 kommer det frem at organisasjonen vokste med 450 medlemmer i 2021 (Folkebevægelsen mod EU 2021, 4). Under pandemien har aktiviteten i Folkebevægelsen vært lavere, men medlemstallet har likevel gått opp i løpet av 2021. Folkebevægelsen trekker frem at økningen i aktivitet har hatt en sammenheng i tid med aktivitet i organisasjonen og politiske hendelser (Folkebevægelsen mod EU 2021). De trekker frem at EU ikke har håndtert COVID-19 på en tilfredsstillende måte og Storbritannias utmeldelse av EU, som årsaker (Folkebevægelsen mod EU 2021). De vektlegger også at det har vært innlegg i sosiale medier og at det har vært aksjoner med utdelinger av materiale til husstander (Folkebevægelsen mod EU 2021).

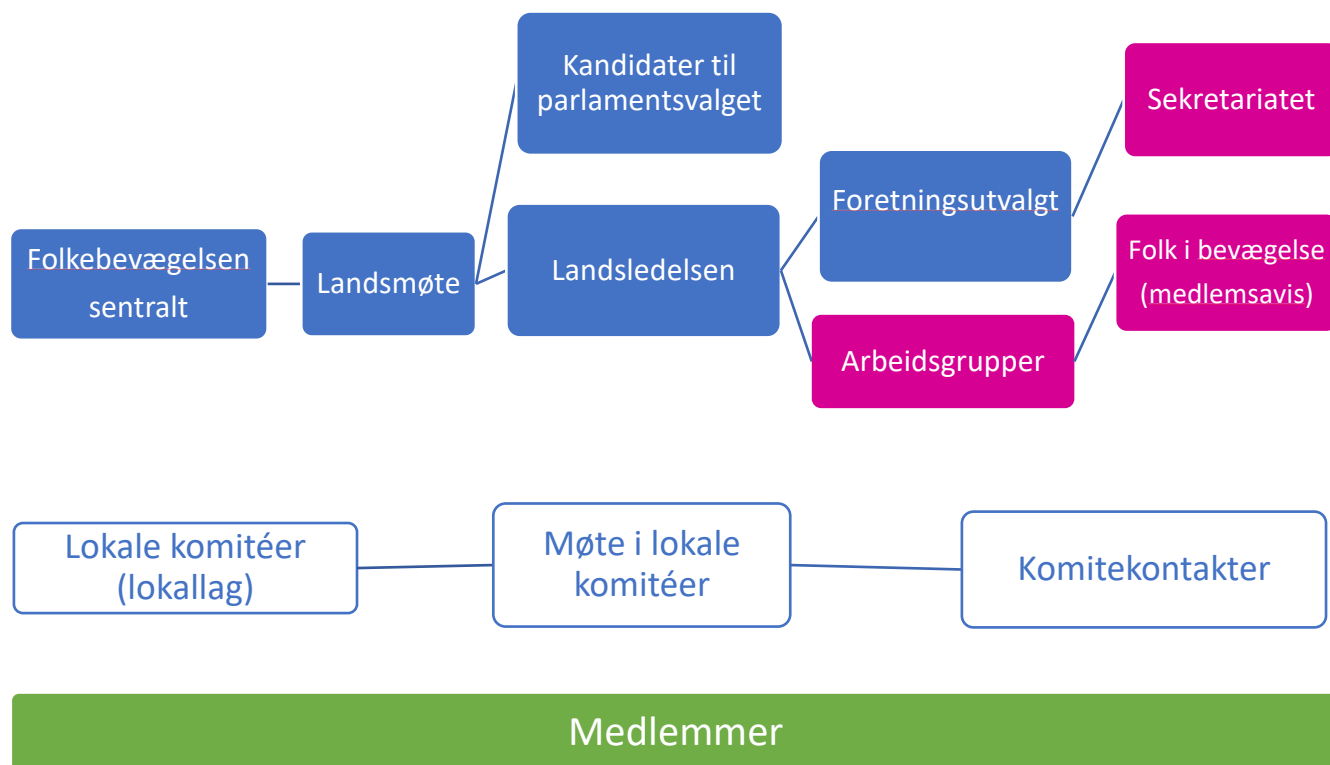
Folkebevægelsens verdier

Folkebevægelsen mod EUs har fire verdier eller søyler de bygger EU-motstanden på (Folkebevægelsen mod EU 2021). *Den demokratiske søylen*, går ut på at Folkebevægelsen ser på seg selv som en demokratibevegelse (Folkebevægelsen mod EU 2021). De vil sikre nasjonal suverenitet-slik at folk i Danmark kan bestemme den politiske retningen gjennom legitime institusjoner (Folkebevægelsen mod EU 2021). *Den globale søylen* handler om at Folkebevægelsen vil ha en selvstendig dansk utenrikspolitikk, men likevel ha internasjonalt samarbeid (Folkebevægelsen mod EU 2021). De vil styrke mellomstatlig samarbeid, både samarbeidet i FN og det nordiske samarbeidet (Folkebevægelsen mod EU 2021). *Den grønne søylen* handler om at Danmark må ha en klima- og miljøpolitikk som ikke blir begrenset av EU (Folkebevægelsen mod EU 2021). Folkebevægelsen mener løsninger skapes gjennom internasjonale samarbeid, og at Danmark, som et av verdens rikeste land må bidra mer til løsninger både politisk og økonomisk (Folkebevægelsen mod EU 2021). *Velferdssøylen* handler om at den nordiske modellen har vært avgjørende for velferdsstaten. De vil beholde prinsippet om frie lønnsforhandlinger og ta vare på de svakeste i samfunnet (Folkebevægelsen mod EU 2021).

Oppbygning av organisasjonen

Folkebevægelsen mistet sin kandidat i Europaparlamentet etter Europaparlamentsvalget i 2019. Dette førte til at organisasjonen mistet to viktige resurser; tilgangen på informasjon gjennom representanten i parlamentet og den økonomiske støtten Europaparlamentet gir organisasjonene som er representert i parlamentet (Folkebevægelsen mod EU 2019). I tillegg måtte Folkebevægelsen endre organiseringen av ledelsen siden Folkebevægelsens talsperson også har vært representanten i Europaparlamentet (Søgaard 2019).

Etter valget valgte derfor Folkebevægelsen å ta en studietur til Norge for å besøke Nei til EU og Ungdom mot EU (Kleveland 2019). Nei til EU i Norge har ingen representanter i Europaparlamentet eller på Stortinget, og derfor befant den danske organisasjonen seg i en situasjon som var mer lik den norske (Kleveland 2019). Rett etter skuffelsen av valget 2019, fikk Folkebevægelsen en liten medlemsvekst med 150 flere medlemmer (Folkebevægelsen mod EU 2019). Det var et signal fra folk om at Folkebevægelsen fortsatt var viktig for mange i Danmark.

TABELL 5 ORGANISASJONSKART OVER FOLKEBEVÆGELSEN

På landsmøtet i 2021 ble det valgt 15 representanter og 2 vararepresentanter til *landsledelsen*. Landsledelsen velger *forretningsutvalget*, som er den daglige ledelsen av Folkebevægelsen. Formannskapet i Folkebevægelsen består av tre personer inkludert formannen Susanna Dyre-Greensite (Folkebevægelsen mod EU 2021).

Utvalgene velges av landsledelsen og bidrar til politikkutvikling i organisasjonen.

Erhvervsutvalget (næringspolitisk utvalg), faglig utvalg, Internasjonalt utvalg, komiteutvalg, og politisk/ analytisk utvalg (Folkebevægelsen mod EU 2022) . Erhvervsutvalget arbeider med næringspolitiske spørsmål, og i løpet av 2020 har de sendt ut 3 nyhetsbrev fra dette utvalget (Folkebevægelsen mod EU's Erhvervsudvalg 2022). Nyhetsbrevene sendes til organisasjoner i næringslivet og firmaer (Folkebevægelsen mod EU's Erhvervsudvalg 2022). Faglig utvalg ble opprettet etter landsmøtet i 2019 og gir ut avisen EU-debat to ganger i året (Folkebevægelsen mod EU's Faglige utvalg 2022).

Folkebevægelsen gir ut Avisen *Folk i Bevægelse* som sendes til medlemmene, og det annonseres om møter i de lokale komiteene der det velges representanter til landsmøtet (Folkebevægelsen mod EU 2022). *Lopper mod EU*, er en bruktbuikk. Overskuddet går til Folkebevægelsens arbeid.

Allianser

Folkebevægelsen samarbeider med faglige organisasjoner lokalt, og utenfor landets grenser samarbeider Folkebevægelsen med Nei til EU i Norge, men også andre EU-kritiske bevegelser i og utenfor EU. På hjemmesiden til Folkebevægelsen finner man en oversikt over organisasjoner som er kollektive medlemmer i Folkebevægelsen (Folkebevægelsen mod EU 2023). Det er i alt 15 faglige forbund, og 19 politiske organisasjoner og partier (Folkebevægelsen mod EU 2023). Folkebevægelsen har allianser i mindre danske fagforbund.

Politiske saker Folkebevægelsen er opptatt av:

To saker stikker seg ut som fokusområder for Folkebevægelsen mod EU. Regjeringen i Danmark utlyste folkeavstemning om forsvarsforbeholdet til Danmark i juli 2022. En annen viktig sak for Folkebevægelsen mod EU, men som er et mer langsiktig prosjekt, er valget til Europaparlamentet i 2014.

1. Forsvarsforbeholdet, en ny folkeavstemning

Statsministeren i Danmark, Mette Fredriksen utlyste folkeavstemning om å avskaffe forsvarsforbeholdet, et av Danmarks fire forbehold den 6. mars 2022. Det var debatt om det danske forbeholdet i forbindelse med Russlands invasjon av Ukraina 24.februar (FN-Sambandet 2023). Regjeringen i Danmark mente det var konstruktivt å fjerne forbeholdet for å styrke det europeiske samarbeidet om forsvar (Fredriksen, et al. 2022). Avstemningen om forsvarsforbeholdet ble avholdt 1. juni 2022, og det ble flertall for å avskaffe forbeholdet (Danmarks Statistik 2022). Regjeringen mener at invasjonen av Ukraina i begynnelsen av 2022, gjorde at den sikkerhetspolitiske situasjonen endret seg (Fredriksen, et al. 2022).

Folkebevægelsen mener derimot at man gjennom NATO- medlemskapet allerede hadde gode allianser. Videre i dette kapitlet redegjør jeg for hvordan Folkebevægelsen bidro under debatten om folkeavstemningen, og hvordan de gikk frem for å påvirke utfallet av folkeavstemningen.

Partiene om Forsvarforbeholdet:

Før folkeavstemningen om avskaffelse av forsvarsforbeholdet, var det en avstemning om samme forslag i Folketinget (Danmarks Statistik 2022). På grunn av den politiske avtalen i forbindelse med at forbeholdene ble vedtatt, utlyste de folkeavstemning (Folketingets EU-Oplysning 2023). Venstre, Socialdemokratiet, Socialistisk Folkeparti, Radikale Venstre, Det Konservative Folkeparti, Liberal Alliance, Frie Grønne, Alternative og Kristendemokraterne, utgjorde ja-siden, mens Enhedslisten, Dansk Folkeparti, og Nye Borgerlige utgjorde nei-siden av partiene (Danmarks Statistik 2022).

JA-partiene

Socialdemokratiet ønsket å avskaffe forbeholdet for å styrke samarbeidet om sikkerhet i Europa, og de vil gi 2% til NATO og vil bli uavhengig av russisk gass (socialdemokratiet 2023). De hadde slagordet «JA til fælles forsvar af vores sikkerhed». De listet opp fem grunner til hvorfor de ønsket å avskaffe forbeholdet (socialdemokratiet 2023). Dette var en endret sikkerhetspolitisk situasjon, et ønske om å styrke vestlige verdier, for å forsvare Europa mot Putin, og at USA har etterspurt mer ansvar i europeisk forsvarspolitik. *Venstre* ønsket å avskaffe forbeholdet, og de hadde slagordet «Pass på Danmark, stem ja 1.juni (venstre 2022)». De la vekt på at den russiske invasjonen av Ukraina viser at man ikke lenger kan ta frihet for gitt (venstre 2022)». De hevder at Danmark vil få økt innflytelse over EUs militære operasjoner og innkjøp av forsvarsmateriell, samtidig som Folketinget fortsatt har siste ordet på hvilke internasjonale operasjoner danske soldater skal delta i (venstre 2022).

Nei partiene

Enhedslisten argumenterte med at forsvarsforbeholdet er befolkningens garanti for fortsatt suverenitet i forsvarspolitikken (Enhedslisten 2022). Den argumenterte også med at EUs

militære samarbeid handler veldig lite om å forsvare, men det handler om militære operasjoner (Enhedslisten 2022).

Dansk Folkeparti la vekt på at de mener at EU uansett ikke vil kunne garantere for Danmarks sikkerhet slik NATO gjør, men at Ja-partiene misbruker situasjonen i Ukraina (Dansk Folkeparti 2022). De la også vekt på at de mener at å bli med i et samarbeid om forsvar med EU, kan svekke forholdet til NATO (Dansk Folkeparti 2022). I tillegg la Dansk Folkeparti vekt på at EU ikke har lyktes med å hindre økt innvandring, og at europeiske fartøy frakter flere flykninger inn til EU (Dansk Folkeparti 2022).

Velger- i utakt med partilinjene

I forkant av avstemningen ble det gjort målinger, der velgerne ble spurt om hva de kom til å stemme i Folkeavstemningen om forsvarsforbeholdet, og hvilket parti de ville stemt dersom det var valg i Folketinget i morgen (Holstein 2022). Resultatet av undersøkelsen viste en stor avstand mellom hvordan velgerne ønsket å stemme, og hvilken linje partiet hadde valgt i debatten i forkant av avstemningen (Holstein 2022).

Partinavn	Velgers holdninger til å fjerne forsvarsforbeholdet		
	Ja	nei	Vet ikke
Ja-partiene			
Venstre	55 %	17 %	24 %
Socialdemokratiet	49 %	23 %	25 %
Radikale Venstre	68 %	10 %	20 %
Konservative	50 %	23 %	23 %
SF	47 %	22 %	30 %
Liberal Alliance	40 %	32 %	22 %
Moderaterne*	57 %	27 %	13 %
Nei-partiene			
Enhedslisten	26 %	38 %	31 %
Dansk Folkeparti	22 %	49 %	26 %
Nye Borgerlige	18 %	62 %	16 %

3 SPØRREUNDERSØKELSE I FORBINDELSEN MED FOLKEAVSTEMNINGEN OM FORSVARSFORBEHOLDET: «DEN 1. JUNI SKAL DER VÆRE FOLKEAFSTEMNING OM AT

AFSKAFFE DET DANSKE EU-FORSVARFORBEHOLD. HVAD VIL DU STEMME VED FOLKEAFSTEMNINGEN?» OG «HVAD VILLE DU STEMME, HVIS DER VAR FOLKETINGSVALG I MORGEN?» KILDE: (HOLSTEIN 2022).

Folkebevægelsens arbeid med folkeavstemningen om forsvarsforbeholdet

Folkebevægelsen mod EU, hevdet at regjeringen brukte det at folk er redde for krig i Europa, etter invasjonen av Ukraina til å gjennomføre forsvarsforbeholdet (Dyre-Greensite 2022). Folkebevægelsen la vekt på at den mener at det ikke er nødvendige for Danmark å avskaffe forbeholdet av hensyn til nasjonal sikkerhet, siden Danmark er med i NATO (Dyre-Greensite 2022). Det er også en økonomisk byrde for Danmark å delta i EU sin forsvarsdimensjon (Dyre-Greensite 2022). Folkebevægelsen hevdet at selv om det i denne omgangen ikke virket som en spesielt stor suverenitetsavståelse, kunne det åpne opp for mer suverenitetsavståelser i fremtiden (Broch 2022). Dette blant annet fordi Danmark i mindre grad en tidligere bruker vetoretten Broch 2022).

Folkebevægelsen kritiserte regjeringens hjemmeside og mente den var full av faktafeil, og at ja-siden har misbrukt embetsverket for å fremme sitt eget syn (Gyldenbergs 2022). I kampanjesiden mente Folkebevægelsen at det var minst ni feil, men at det også var tilbakeholdt informasjon Gyldenbergs 2022). For eksempel sa hjemmesiden at det ikke er noen planer for en felles hær i EU, mens kommisjonsledere (ifølge Folkebevægelsen), tidligere har sagt at EU allerede er i ferd med å forme en egen hær (Gyldenbergs 2022).

Allianser

Folkebevægelsen fikk økonomisk støtte til arbeidet med kampanjen også fra utlandet (Eltard Sørensen 2022). Folkebevægelsen fikk hjelp fra Veterans for Britain, som deltok på en debatt. *«Et annet lyspunkt var besøget af tre militærfaglige eksperter fra Veterans for Britain, som kom hele vejen fra Storbritannien for at støtte op om kampagnen for et nej til afskaffelse af forsvarsforbeholdet* Eltard Sørensen 2022).»

Mobilisering av egne medlemmer

Folkebevægelsens medlemmer deltok ved å dele ut løpesedler og aviser, sved å skrive leserbrev og debattinnlegg (Eltard Sørensen 2022). «*De frivillige fra Folkebevægelsens lokalkomiteer og hjelpsomme aktivister hang hundredvis af valgplakater op, delte tusinder af løbesedler og aviser ud, samt producerede på egen hånd utallige korte og lange læserbreve og debatindlæg* Eltard Sørensen 2022)..»

2. Folkebevægelsen stiller til Europavalget 2024

Folkebevægelsen strategi for EU-valget 2024

I denne delen redegjør jeg for Folkebevægelsens strategi inn mot Europa parlamentsvalget 6.-9. juni i 2024 (Europa-Parlamentet 2023). Strategien har utviklet seg i perioden fra de mistet mandatet i 2019, til landsmøtet 28.-29. oktober 2023.

Stiller til EU parlamentet

På landsmøte i 2021, bestemte Folkebevægelsen seg for å stille til Europa-parlamentsvalget i 2024 (Folkebevægelsen mod EU 2021). Folkebevægelsen mod EU har hatt en rolle som vakthund i Europaparlamentet og de var klarer for å komme tilbake i den rollen i EU-parlamentet (Folkebevægelsen mod EU 2021). Første steget for Folkebevægelsen ble derfor å samle inn velgererklæringer, slik at de igjen kunne stille liste i valg til Europaparlamentet. I følge Indenrigs- og boligministeriet trenger Folkebevægelsen nøyaktig 70.635 velgererklæringer for å stille til valg i EU-parlamentet i 2024, men dersom de hadde stilt til Folketingsvalget hadde det holdt med 20.182 (sundhedsministeriet u.d.). En velgererklæring er gyldig i tre år sundhedsministeriet u.d.).

«Den første utfordring for Folkebevægelsen mod EU bliver at indsamle de cirka 70.000 underskrifter det kræves, for at kunne stille op til EU-parlamentet. Det er endnu ikke besluttet, hvem der stiller op som kandidater for Folkebevægelsen mod EU» Folkebevægelsen mod EU 2021).

Folkebevægelsen mod EU startet utfordringen med å samle inn velgererklæringer 6.desember 2021 (Folkebevægelsen mod EU 2021). I begynnelsen av 2022 hadde lokale avdelinger planleggingsmøter om hvordan de skulle arbeide med innsamlingen av velgererklæringer (Folkebevægelsen mod EU 2022). Det ble også avholdt et online seminar om innsamlingen

der Folkebevægelsens leder fortalte om hvorfor man skulle samle inn velgererklæringer (Folkebevægelsen mod EU 2022).

I august 2022 viste Folkebevægelsen en oversikt over over ulike EU-lands krav til å stille liste til valget. Danmark krever flest velgererklæringer for å stille til valg i hele EU. I Sverige må man nå en grense på 1500, mens i Frankrike var det ingen grense . I oktober 2022 hadde Folkebevægelsen fortsatt motet oppe, selv om innsamlingsprosessen til valget i EU-parlamentet gikk tregt (ritzau 2022). Folkebevægelsen hadde fokus på folkeavstemningen om forsvarsforbeholdet, slik at arbeidet med innsamlingen av velgererklæringer ble utsatt (ritzau 2022).

Samtidig begynner tiden å renne ut for Folkebevægelsen. De har alliert seg med Enhedslistens leder Søren Søndergaard og han la frem et forslag om å endre reglene slik at det i det minste gjelder samme regler for EU-valget som for Folketingsvalget, altså 20.000 velgererklæringer (Eltard-Sørensen 2022). Folkebevægelsen mot EU stilte opp utenfor Christiansborg, der Folketinget møtes, 9.mai samme dagen som avstemningen ble holdt (Folkebevægelsen mod EU 2023).

Selv om forslaget hadde høy oppslutning fikk de likevel ikke endret loven, og måtte forholde seg til å skulle samle inn over 70.000 tusen velgererklæringer. *«Vi har gennem Enhedslisten fået stillet et beslutningsforslag i Folketinget, der skulle ændre kriterierne.*

Beslutningsforslaget fik opbakning fra seks forskellige partier, men desværre ikke fra flertalsregeringen (Folkebevægelsen mod EU 2023)». Folkebevægelsens måtte revurdere strategien vider, siden de fortsatt var langt unna å samle inn alle velgererklæringerne.

Nytenkning av den danske EU-motstanden

I forkant av Folkebevægelsens landsmøte sa leder av Folkebevægelsen til Alltinget at det ikke var realistisk å stille opp i EU-parlamentet på grunn av manglende ressurser (Albrechtsen 2023) Under Folkebevægelsens landsmøte 2023 besluttet medlemmene av organisasjonen at de ikke skulle stenge muligheten til å levere inn en velgererklæring. Folkebevægelsen mod EUs leder anbefalte landsmøtet om å gå inn for at organisasjonen ikke skulle bruke alle ressurser på å få samlet inn velgererklæringer, men bli en tenketank (Albrechtsen 2023) Folkebevægelsen gikk inn for forslaget om å bli en tenketank, men har også valgt å ikke lukke innsamlingen av stemmer (Arbejderen 2023).

Folkebevægelsen mod EU har hatt en periode med omstillinger og motgang både økonomisk og politisk. Folkebevægelsen mistet ikke bare sitt mandat i EU-parlamentet, men også mange av organisasjonens økonomiske ressurser (Folkebevægelsen mod EU 2023).

Folkebevægelsen inngikk i valgforbund med Enhedslisten, og Enhedslisten har gitt Folkebevægelsen cirka en halv million i støtte, men denne bortfaller etter EU-parlamentsvalget 2024 (Folkebevægelsen mod EU 2023). *«Målet er, at der til landsmødet i 2024 kan fremlægges et bæredygtigt budget for 2025, og at EU-modstanden 62 i Danmark dermed er sikret (Folkebevægelsen mod EU 2023)»*. Folkebevægelsen er økonomisk presset og organisasjonen forsøker å tilpasse seg, for å fortsette å drive fremover.

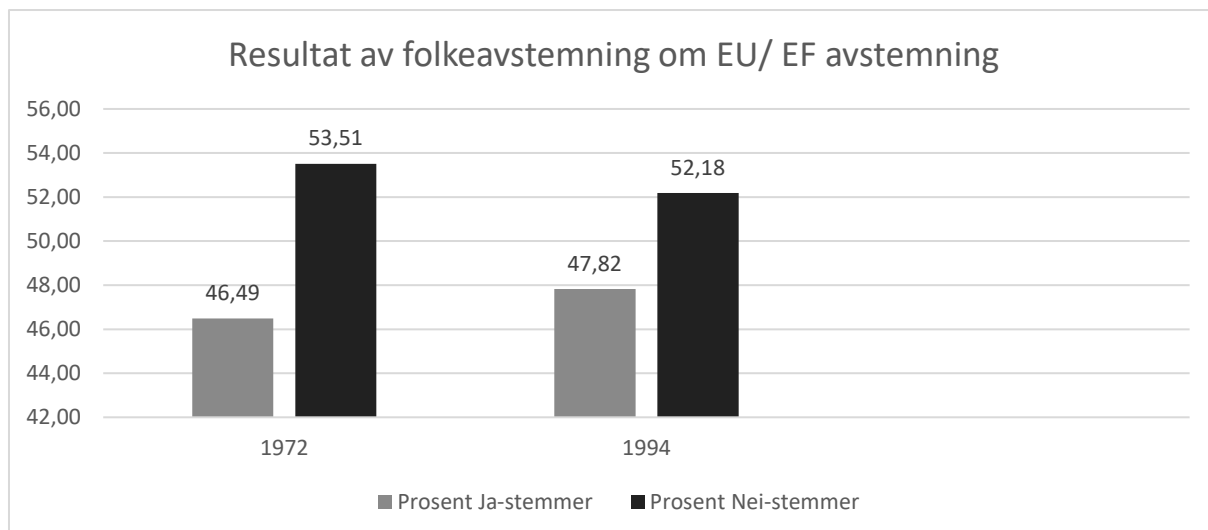
4.1 Norge

Forholdet mellom Norge og EU er i stadig i endring og preget av forhandlinger. Det har vært to folkeavstemninger i Norge om medlemskap i EU, en i 1994 og en i 1972 (Rye 2022).

Begge gangene har det vært et knapt flertall mot EU-medlemskap, og Norge har funnet en annen måte å samhandle med EU-landene på enn gjennom et medlemskap i EU. «*Sett fra Brussel er Norge det tredjeland som har knyttet seg tettest opp mot EU* (NOU nr. 2 2012, 35)». I dag er Norge tilknyttet EU gjennom ulike avtaler, der EØS-avtalen er den mest innholdsrike og betydningsfulle avtalen (NOU nr. 2 2012). Den blir ofte problematisert og debattert i den norske offentligheten (NOU nr. 2 2012). En av årsakene til dette er at EØS-avtalen er dynamisk, og under stadig utvikling (Regjeringen.no 2021). Fordi Norge ikke er medlem av EU, må lover fra EU gå gjennom EFTA (NOU nr. 2 2012). Lovene som EU mener er EØS-relevante debatteres gjennom Stortinget (NOU nr. 2 2012). Fordi Norge ikke er medlem av EU kreves det at det er Stortinget som vedtar lovforslagene fra europaparlamentet (Stortinget.no 2019). Den andre grunnen til debatt er motstanden mot EU og EØS i befolkningen. Det kan være motstand mot suverenitetsavståelse til EU, eller at man rett og slett ikke er enig i innholdet i et av lovforslagene. Norges regjering i dag består av Arbeiderpartiet og Senterpartiet, der sistnevnte ønsker å utrede Norges forhold til EU og reforhandle EØS-avtalen (Senterpartiet 2021). «*Senterpartiet vil erstatte EØS-avtalen med handels- og samarbeidsavtaler med EU for å sikre norske interesser* (Senterpartiet 2021)». Arbeiderpartiet har på sin side støttet norsk EU-medlemskap i to folkeavstemninger, og argumenterer for at EØS-avtalen har vært bra for Norge (Arbeiderpartiets landsmøte 2021).

Det ble i mai 2022 satt ned et Utvalg for utredning av erfaringer med EØS-avtalen (Utenriksdepartementet 2022). Utvalget sitt arbeid skal ende i en rapport, som levers innen 1. april.2024 (EØS-utredningen 2023).

I 2022 skrev Rye at Norsk EU-debatt i korte trekk dreier seg om vi skal ha EØS-avtalen eller ikke. «*Selv om bildet av EU i norsk offentlighet er blitt mer nyansert de siste årene, er det fortsatt et hovedmønster at norsk europadebatt koker ned til et spørsmål om vi skal bevare EØS-avtalen av hensyn til økonomien vår, eller om vi skal bevare EØS-avtalen av hensyn til norsk demokrati* (Rye 2022).

4 KILDE: (STATISTISK SENTRALBYRÅ 1995, 52)

I dette kapittelet redegjør jeg for Norges forhold til EU og Nei til EUs rolle i norsk politikk. EØS-avtalen har skapt debatt de siste årene, og i denne oppgaven bruker jeg ACER som en konflikt sak nei til EU arbeider med.

Videre redegjør jeg for energisituasjonene i Norge og forklarer Nei til EUs arbeid med EU-byråer der ACER-saken er et eksempel på en sak Nei til EU arbeider med. Jeg beskriver prosessen i forkant av stortingsavstemningene. Hvilke partier og organisasjoner deltok i debatten, og hvordan argumenterte disse aktørene? Jeg tar utgangspunkt i Nei til EU, og legger spesielt vekt på hvilken rolle Nei til EU har hatt i ACER-prosessen opp mot Stortingets avgjørelse, og jeg går også litt gjennom vurderingen bak søksmålet.

1. Forholdet til EU og Europa, fire friheter

Norge er knyttet til EU gjennom blant annet EØS-avtalen som Stortinget godkjente i 1992 (Faktaark fra stortingsbiblioteket 2019). Dette skjedde over et halvt år før folkeavstemningen om norsk EU-medlemskap skulle avgjøres for andre gang (NOU nr. 2 2012). EØS-avtalen bygger på prinsippet om et indre marked der varer, tjenester, personer og kapital skal kunne utveksles over landegrensene og dette området regnes som det indre markedet (NOU nr. 2 2012). EØS-avtalen er en avtale mellom EFTA-landene Norge, Island og Liechtenstein og den Europeiske Union (Regjeringen.no 2021). Sveits er et land i EFTA, men har valgt å stå

utenfor EØS (Utenriksdepartementet 2021). Kommisjonen i EU foreslår lover i EU, og bestemmer seg for om de synes en lov som er vedtatt i EU-parlamentet også bør gjelde for det Europeisk økonomiske samarbeidsområdet, og merker da dokumentet som EØS-relevant (Utenriksdepartementet 2023).

Stortinget vedtar i snitt 400 nye rettsakter fra EU i løpet av et år (Faktaark fra stortingsbiblioteket 2019). Stortinget har reservasjonsrett og kan stoppe forslagene til rettsakter, eller la disse bli en del av norsk lovgivning. Denne retten har også de andre landene i EØS-avtalen. «Som følge av EØS-avtalens artikkel 102 kan én eller flere av EØS/Efta-statene motsette seg at nytt regelverk blir innlemmet i EØS-avtalen. Dette kalles for reservasjonsretten (Utenriksdepartementet 2021)». Dette poenget er viktig å merke seg, siden partene i EØS-avtalen ikke nødvendigvis behandler forslagene fra EU-samtidig. Dersom et land avviser et forslag, fører det til at loven heller ikke kan gjelde for resten av EØS-landene.

Prinsippene om fri flyt over grensene gjelder ikke for fisk og landbruksvarer (EFTA 2021). Fordi disse områdene er unntatt EØS-avtalen, har Norge egne fiskeri og landbruksavtaler med EU. Fiskeriatvaten med EU er fra 1980, og her forhandles kvotene årlig (Nærings- og fiskeridepartementet 2020/2021, 10). I tillegg er både EU-landene og Norge en del av Verdens handelsorganisasjon (WTO). WTO-avtalen tilbyr felles spilleregler for handel og beskyttelse mot urimelig forskjellsbehandling, men har også ført til reduksjon i tollsatser (Utenriksdepartementet 2019). WTO har en aktiv tvisteløsningsmekanisme, der medlemslandene kan klage inn andre medlemsland dersom de opplever brudd på WTO-avtalen (World Trade Organization 2022 a).

Norge har tatt EU til WTO tre ganger (Utenriksdepartementet 2018) (World Trade Organization 2022 b). To av gangen var i forbindelse med salg av norsk laks i EU (World Trade Organization u.d.) (World Trade Organization u.d.), og en gang i forbindelse med tiltak som forbyr import og markedsføring av selprodukter i EU (World Trade Organization 2015). Norge ville ha en avgjørelse på om EUs antidumping-tiltak mot salg av norsk laks i EU var i strid med WTO-avtalen. EU innførte minstepris for norsk laks fordi de mente at fisken ble solgt billigere i EU enn i Norge (Utenriksdepartementet 2009). Den tredje gangen handlet det om selfangstder EU lagde et restriktivt regelverk, og EU innførte importforbud mot selprodukter (World Trade Organization 2015). Det ble kun gjort unntak for produkter produsert av urfolk, varer kjøpt av turister, eller varer produsert som konsekvens av naturforvaltning (Regjeringen.no 2014).

EU er en viktig handelspartner der mange av Norges naboland er medlemmer. Både EØS-avtalen og andre avtaler Norge har med EU, legger rammene for Norges forhold til resten av Europa (NOU nr. 2 2012). Norge både importerer og eksporterer varer til europeiske land (regjeringen.no 2018). Andel av varer som eksporteres til europeiske land var rundt 80% i 2019, og vi importerte rundt 60% fra europeiske land (Statistisk sentralbyrå 2020). I 2022 var eksporten til Europa derimot økt til 90,9% (Fagerli 2023). «Andelen av totaleksporten som gikk til Europa økte til 90,9 prosent i 2022 etter å ha ligget mellom 77,3 og 85,7 prosent de siste 20 årene (Fagerli 2023)».

2. Nei-bevegelsens rolle, midt mellom beredskapsorganisasjon og aktiv samfunnsdebattant

Nei til EU er en partipolitisk nøytral organisasjon som ble stiftet i 1990 under navnet *Nei til EF*. I dag har Nei til EU rundt 20 000 medlemmer (Nei til EU 2023). Organisasjonen er landsdekkende, og det vil si at organisasjonen har fylkeslag over hele landet (Nei til EU 2023). Organisasjonen var på sitt største i antall medlemmer i forbindelse med avstemningene om EU/ EF- medlemskap (Seierstad 2014). I dag er Nei til EU fortsatt en viktig aktør i debatten om Norges forhold til EU (Seierstad 2014). Organisasjonen er imot norsk medlemskap i EU og imot EØS-avtalen (Nei til EU 2023).

Nei til EU samarbeider med partier og organisasjoner som er mot norsk medlemskap i EU (Nei til EUs landsmøte 2022). De jobber opp mot Stortinget for å øke kunnskapen om EØS og for å samle oppslutning for å erstatte EØS-avtalen med en likeverdig handelsavtale (Nei til EUs landsmøte 2022).

2.1.1 Nei-bevegelsen under folkeavstemningen 1972; fragmentering til organisering

En forløper til Nei til EU, var organisasjonen «Folkebevegelsen mot norsk medlemskap i Fellesmarknaden» som ble stiftet i 1970 og ble lagt ned i 1977 (Seierstad 2014, 28). EU-motstanden i Norge på 1970-tallet beskrives som en ad hoc organisering (Bjørklund 1982).

Folkebevegelsen gikk på tvers av parti-grensene, og organisasjonen var sentral i å skape aktivitet og drive påvirkningsarbeid (Bjørklund 1982). På sitt største hadde denne organisasjonen 130 000 medlemmer (Seierstad 2014, 30). AUF og et mindretall i fagbevegelsen og Arbeiderpartiet arbeidet for et Nei til EF, mens det i LO var et flertall for, og 60 ansatte sekretærer (Seierstad 2014). Folkebevegelsen mot norsk medlemskap i Fellesmarknaden samlet folk fra kvinnebevegelsen, mindretallet i fagbevegelsen, fiskerierorganisasjoner og landbruksorganisasjonene (Seierstad 2014). Dag Seierstad beskriver EF-kampen på 1960 og 1970-tallet som en kamp mellom eliten og vanlige folk (Seierstad 2014). Statsviteren Tor Bjørklund er ening i at det var en ulik kamp, men hevder at det ikke var en kamp mellom de ressurssterke og de ressursvake (Bjørklund 1982). Det som mentes med ulik kamp var at alliansene innafor den korporative kanalen helte sterkt mot Ja-siden (Bjørklund 1982). «*Det var den når den vurderes ut fra de permanente organiserte sammenslutninger som partier, næringsorganisasjoner, embetsverk og massemedia, hvor vridningen mot «ja» var sterk* (Bjørklund 1982, 333).» Folkebevegelsen ble lagt ned og daværende Arbeiderparti- statsminister Trygve Bratli gikk av (Seierstad 2014).

2.2.2 Nei-bevegelsen under og etter folkeavstemningen i 1994; fra beredskapsorganisering til en aktiv organisasjon

Før folkeavstemningen i 1994 hadde Nei til EU 145 000 medlemmer og det er det høyeste medlemstallet for organisasjonen (Seierstad 2014, 269). Nei til EU ble ikke lagt ned etter folkeavstemningen i 1994, slik som Folkebevegelsen ble etter den første folkeavstemningen. Det var to begrunnelser for denne avgjørelsen. For det første fryktet man at Brundtland-regjeringen, som ikke hadde gått av etter nederlaget, skulle sende en ny søknad så snart det oppstod et nytt flertall for EU i befolkningen (Seierstad 2014, 268). For det andre var Norge fremdeles bundet av EØS-avtalen i 1992, noe som betydde at selv om Norge ikke hadde gått inn i EU, var dynamikken mellom Norge og EU endret (Seierstad 2014).

Det ble bestemt at organisasjonen skulle opprettholde, men nedskalere driften. Etter folkeavstemningen i 1994 hadde den sentrale organisasjonen ubetalte regninger på 7 millioner kroner (Seierstad 2014). Denne gjelden ble betalt ved hjelp fra lokallagene, organisasjonene som var en del av Nei-alliansen og ved at medlemmene betalte kontingenten tidlig i året 1995 (Seierstad 2014). I 1996 var det fortsatt enighet om at Nei til EU skulle fortsette driften. Da hadde kontoret fire ansatte (Seierstad 2014). På rådsmøte i februar 1996 ble det foreslått å sende ut en giro til alle medlemmene, slik at de kunne støtte organisasjonen ytterligere og organisasjonen fikk inn en million kroner (Seierstad 2014, 271).

2.2.3. Nei-bevegelsens rolle i de senere årene; midt mellom breifrontorganisasjon og EØS-motstandere

Nei til EU har fire hovedgrunner til å si nei til EU. Stikkord her er folkestyre, miljø, solidaritet og handlefrihet. Befolkningen i Norge har vist seg å holde et ganske stabilt Nei flertall til EU. Det er i dag et stort flertall for å beholde EØS-avtalen, men Nei til EU mener at Norges forhold i for stor grad blir regulert av gjennom EØS-avtalen og ønsker derfor å reforhandle vilkårene i EØS-avtalen. Nei til EU har også skrevet i arbeidsplanen for 2019-2020 at de ønsker et alternativ til EØS-avtalen og å si opp dagens EØS-avtale med EU. «Nei til EU har satt som målsetning å skape et politisk grunnlag for at EØS-avtalen kan sies opp senest innen 2025, det vil si innen utløpet av neste stortingsperiode (Nei til EU 2018)».

2.2.4 Alternativrapporten til EØS

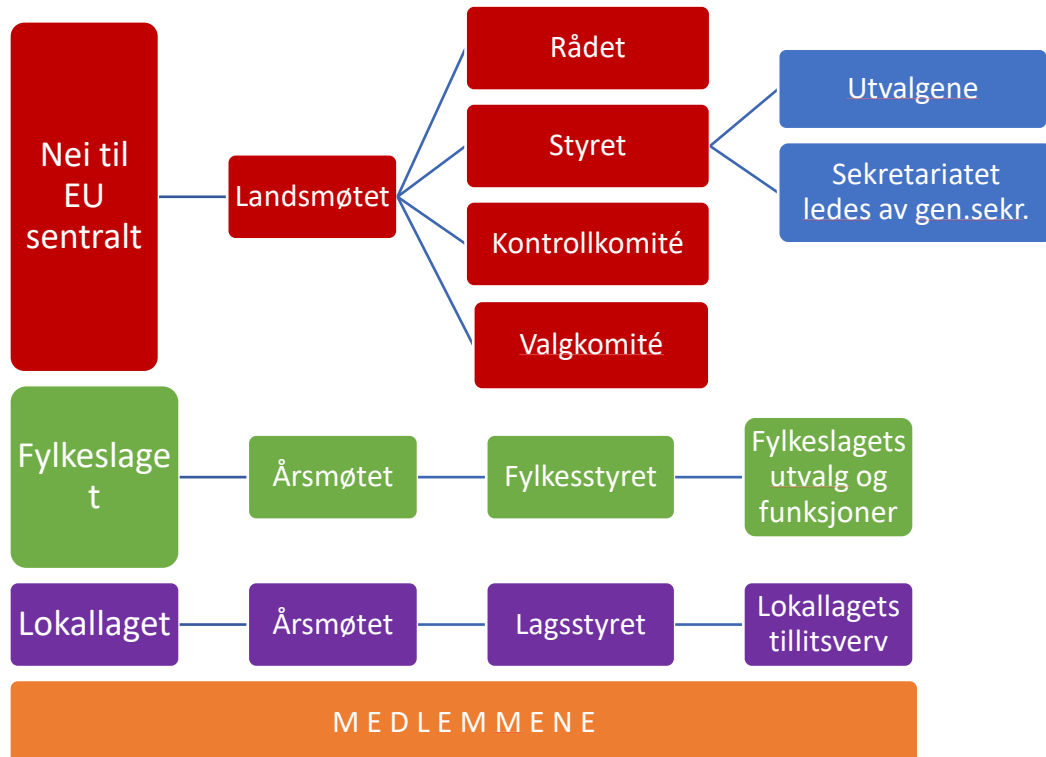
I 2010 satte regjeringen ned et utvalg for å gjennomgå Norges avtaler med EU (NOU nr. 2 2012). Både Nei til EU, og flere andre organisasjoner, hadde presset på for å få utredet alternativer til EØS-avtalen (Alternativrapporten. 2012). Da utvalget ikke fikk mandat til å gjennomgå alternative tilknytningsformer til EØS, tok Nei til EU, fagorganisasjonene EI og IT og Fagforbundet initiativ til å opprette prosjektet Alternativer til dagens EØS-avtale i 2010 (Alternativrapporten. 2012).

En rekke uavhengige organisasjoner sluttet seg etter hvert til arbeidet med å lage Alternativrapporten, sette opp foredrag og delta i samfunnsdebatten i forbindelse med Europautredningen NOU 2012:2. I februar 2012 la utvalget frem Alternativrapporten, der åtte alternativer til EØS-avtalen beskrives (Alternativrapporten. 2012).

I 2019 var det en høring om en EØS-utredning, der Nei til EU deltok. «*Nei til EU mener det er nødvendig å skaffe mer kunnskap og undersøke nye muligheter for norske handelsrelasjoner med Europa, sa Kathrine Kleveland under høringen om EØS-utredning på Stortinget 4. februar*» (Nei til EU 2019). Kathrine Kleveland ledet Nei til EU fra november 2014 og frem til landsmøtet i november 2020 (Nei til EU 2020). Ved landsmøtet i 2020 ble Roy Pedersen valgt til å lede Nei til EU (Nei til EU 2020).

2.3 DRIFT AV ORGANISASJONEN

Nei til EU oppgir selv i regnskapet fra 2021 at hovedinntektene kommer fra Norges bondelag, Landbrukssamvirket, Utenriksdepartementet, personlige gaver, og faglig støtte (Nei til EU 2022). Nei til EU har ifølge hjemmesiden sin i dag 10 ansatte og en valgt leder (Nei til EU 2023).

NEI TIL EUS ORGANISASJONSSTRUKTUR (NEI TIL EU 2019)».

Nei til EU har fem sentrale organer Landsmøtet, Rådet, Styret, Arbeidsutvalget og kontrollkomiteen (Nei til EU 2022). I Nei til EU blir det holdt ordinært landsmøte annethvert år, og Landsmøtet er organisasjonens øverste myndighet (Nei til EU 2022). Her møtes representanter fra fylkeslagene, rådsmedlemmene, styret og representanter fra Ungdom mot EU (Nei til EU 2022). Der vedtas arbeidsplanen, budsjettet godkjennes, ledelsen velges, og den politiske retningen diskuteres (Nei til EU 2022). *Rådet* møtes to ganger i året uten Landsmøtet, og en gang i året i år med landsmøtet (Nei til EU 2022). Rådet er det høyeste organet mellom landsmøtene, og kan ta opp alle saker som omhandler driften og politikken til Nei til EU (Nei til EU 2022). Rådet består av en blanding av representanter valgt av Landsmøtet og representanter som velges av fylkeslagene (Nei til EU 2022). I tillegg skal

Ungdom mot EU velge representanter og de som velges til å sitte i Nei til EU sitt styre, er automatisk også medlemmer av Rådet (Nei til EU 2022). Styret består av leder, to nestledere og ni til elleve styremedlemmer (Nei til EU 2022). Ungdom mot EU møter med ett styremedlem (Nei til EU 2022). Det er styret som formelt ansetter sekretariatet og bestemmer hva organisasjonen skal bruke penger på (Nei til EU 2022). Arbeidsutvalget består av 4 medlemmer (leder, to nestledere og et AU-medlem), og styret vedtar instruksen til arbeidsutvalget (Nei til EU 2022). Kontrollkomiteen kontrollerer Nei til EUs besluttende organer og rapporterer til Landsmøtet (Nei til EU 2022). I tillegg har Nei til EU politiske utvalg som arrangerer konferanser, og bidrar med kunnskap til EU-debatten (Nei til EU 2022). For tiden har Nei til EU faglig politisk utvalg, kvinnepolitisk utvalg, internasjonalt utvalg, landbrukspolitisk utvalg, fiskeripolitisk utvalg og styret i kampfondet til Nei til EU (Nei til EU 2022). For eksempel arrangerer kvinneutvalget til Nei til EU, en årlig kvinnekonferanse (Nei til EU 2022).

I tillegg til Nei til EUs sentrale organer, har nei til EU 19 fylkeslag (Nei til EU 2022). Mellom 1993 og 1994 hadde Nei til EU aktivitet i alle kommuner i Norge (Seierstad 2014). I 2016 var det til sammen 54 aktive lokallag i Nei til EU (Strukturkomiteen Nei til EU 2017). Ungdom mot EU er Nei til EUs ungdomsorganisasjon som skal organisere den unge EU-motstanden (Ungdom mot EU 2023). Ungdom mot EU hadde i 1994 et høyt medlemstall, 7418 medlemmer under 25 år (Seierstad 2014).

3. EU-direktiver som har skapt debatt i nyere tid

Nei til EU har deltatt i mobiliseringen og informasjonskampanjer mot innføring av direktiver fra EU. I denne delen av oppgaven skal jeg redegjøre for noe av disse direktivene. Videre i denne oppgaven er debatten om suverenitetsavståelse relevant. I teorikapittelet så vi at Stortinget har gitt suverenitet til overnasjonale organisasjoner (NOU 19 2003). Det er to paragrafer i grunnloven som kan brukes ved myndighetsoverføring fra Stortinget til internasjonale traktater, §115 og §26 (Justis- og beredskapsdepartementet 2017). Paragraf 115 krever at $\frac{3}{4}$ stemmer for et forslag, og at alle representantene er til stede i Stortinget, mens paragraf 26 kun krever at det er et alminnelig flertall for forslaget. (altså over 50%) (Justis-

og beredskapsdepartementet 2017). Den kommer til anvendelse hvis overføringen er lite inngripende

3.1 Finanstilsynet

I etterkant av finanskrisen i 2008 ønsket EU-landene å endre de europeiske finanstilsynene, og laget et system der de nasjonale finanstilsynene arbeider sammen med fire nye institusjoner; Den europeiske banktilsynsmyndighet, Den europeiske tilsynsmyndighet for forsikring og tjenestepensjon, Den europeiske verdipapir- og markedstilsynsmyndighet og Det europeiske råd for systemrisiko. (Prop. 100 S (2015–2016)). I proposisjonen kommer det frem at myndighet overføres til et overvåkingsorgan (Prop. 100 S (2015–2016)). I forkant av denne avstemningen vurderte lovavdelingen at myndighetsoverføringen var mer enn lite inngripende (Tverberg 2014). I forslaget fra regjeringen kommer det frem at avstemningen, skulle foregå ved å benytte Grunnlovens § 115, og den bestemmelsen hadde ikke vært benyttet siden innføringen av EØS-avtalene (Prop. 100 S (2015–2016)).

3.2 EUs tredje postdirektiv

Norge har igjennom EØS-avtalen mulighet til å reservere seg mot upopulære direktiver fra EU. Norge har foreløpig aldri benyttet seg av reservasjonsretten mot EU-direktiver, men det så lenge ut til at motstanden mot EUs tredje postdirektiv skulle endre på dette (Krekling, Nordlund og Randen 2011). Under Arbeiderpartiets landsmøte i 2011 gikk partiet (som på det tidspunktet satt i regjering med SV og Senterpartiet) inn for å benytte reservasjonsretten mot direktivet (Krekling, Nordlund og Randen 2011). På grunn av regjeringsskiftet ble det likevel ikke noe av denne historiske bruken av handlingsrommet i EØS-avtalen fordi Solbergregjeringen i 2013 valgte å reversere vedtaket (regjeringen.no 2020). Dersom regjeringen ikke hadde reversert vedtaket, hadde Stortinget for første gang benyttet reservasjonsretten.

3.3 EUs fjerde jernbanepakke

Nei til EU arbeidet for å hindre at EUs fjerde jernbanepakke ble en del av EØS-avtalen. «Fagforbundene Norsk Jernbaneforbund og Norsk Lokomotivmannsforbund stod i spissen for

kampanjen mot EUs jernbanepakke, men Nei til EU støttet opp og kjørte sin egen kampanje (Nei til EU u.d.)». Da forslaget om ny lov ble sendt ut på høring i for første gang i 2018 og for andre gang i 2022, kom Nei til EU med innspill og utrykte bekymring for myndighetsoverføring til EU-byråer (Samferdselsdepartementet 2018) (Samferdselsdepartementet 2020). I desember 2020 ba Stortinget om en betenkning fra Høyesterett og benyttet §83 i grunnloven (som bestemmer at Stortinget kan be om en betenkning fra Høyesterett om juridiske emner) for å vurdere hvorvidt jernbanepakke fire var *lite inngripende* (Innst. 182 S (2020–2021)). Stortinget hadde ikke bedt om en slik vurdering siden 1945, men de har innhentet andre juridiske vurderinger, både i og utenfor departementene (Eriksen 2021). Høyesterett kom frem til at det var i rom for å bruke Grunnloven § 26, på grunn av at suverenitetsoverføringen var begrenset (Dokument 23 (2020-2021)). Jernbanepakke fire ble vedtatt mot stemmene fra AP, SP, SV, Rødt og MDG (Stortinget 2021). Det ble et knapt flertall, og sammen med fagbevegelsen i LO hadde Nei til EU gjennomført demonstrasjoner og målretta kampanjer for å få både fylkeskommuner, politiske partier og allmenheten til å være imot EUs fjerde jernbanepakke (Nei til EU u.d.)».

4 Energisituasjonen i Norge og EU

Energisituasjonen i Europa er inne i en kriseperiode, og årsaken til energikrisen er sammensatt. En av årsakene er selvfølgelig invasjonen i Ukraina og Russlands reduksjon i gassleveranser, og en annen grunn er kalde vintre og mindre vindkraftproduksjon (NOU 3 2023). Ifølge energikommisjonens rapport henger lav strømpris sammen med energioverskudd (NOU 3 2023). Det at Norge har tilgang til stabil vannkraft er viktig for en stabil tilgang på energi, men denne situasjonen kan snu til energiunderskudd ifølge energikommisjonens rapport (NOU 3 2023).

«Vi kan gå fra en situasjon med overskudd til underskudd på kraft i løpet av noen få år. Redusert kraftoverskudd gir høyere priser, hvilket rammer både eksisterende næringsliv, ny grønn industri og vanlige husholdninger. Vi blir avhengige av betydelig import i tørrår og med samtidig krise og energiknapphet ute, kan forsynings sikkerheten bli utfordret (NOU 3 2023)».

Invasjonen i Ukraina har gjort at energi-importen i Europa har endret seg. Tyskland importerte mellom 45% til 70% gass fra Russland (NOU 3 2023). For å kunne gjennomføre det grønne skifte i industrien, er en stor del av nøkkelen å gå over til fornybar energi, men på grunn av redusert import av gass fra Russland, har en del land i Europa fått mer energi fra kull og olje (NOU 3 2023).

Norge er en eksportør av energi. I 2017 stod Norge for 25% av EUs samlede import av naturgasser, og nesten 12% av importen av olje. (Directorate-General for Energy (European Commission) 2019). EU representerte også det største eksportmarkedet for Norge i 2017 (regjeringen.no 2017). Norge ble en del av EUs energimarked i det Stortinget godkjente EØS-avtalen i januar 1994 (Bjørnebye 2020). På dette tidspunktet var verken EREG, eller ACER opprettet, men det var faktisk de nordiske landene som hadde kommet lengst i å utveksle elektrisk energi gjennom kabler (Bjørnebye 2020). EØS-avtalens vedlegg IV, omhandler forholdet mellom EØS-landene og EU på energiområdet (Bjørnebye 2020). En antakelse som Henrik Bjørnebye kommer med i rapporten «Hva betyr EUs ren energi-pakke for Norge?» skrevet for klimastiftelsen, er at de tidligere EU-direktivene på energi ikke ble oppfattet som spesielt kontroversielle (Bjørnebye 2020). En av grunnene til at endringen i de første energipakkene ikke har blitt debattert slik som EUs tredje energi-pakke har blitt i Norge, er fordi utviklingen av det skandinaviske energimarkedet har vært en modell for det europeiske energimarkedet (Bjørnebye 2020). Det var først med politikken i EUs tredje

energimarkedspakke at EUs visjon for energipolitikken ville føre med seg større og mer synlige endringer (Bjørnebye 2020).

I Norge har vi fordelt ansvaret for forvaltningen av energi til Norges vassdrag- og energidirektorat (NVE) som er underlagt Olje og energidepartementet (Norges vassdrags- og energidirektorat 2021). Dette direktoratet har i oppgave å forvalte de nasjonale vann og energiressursene Norges vassdrags- og energidirektorat 2021). De samarbeider med andre land både på det internasjonale, det europeiske og det nordiske nivå (Norges vassdrags- og energidirektorat 2021). Gjennom EUs tredje energimarkedspakke kom det synlige endringer, som at Reguleringsmyndigheten for energi (RME) ikke lenger skulle ligge under NVE, men være uavhengige Norges vassdrags- og energidirektorat 2021).

EUs tredje energimarkedspakke, i korte trekk

EUs tredje energimarkedspakke ble vedtatt i EU-parlamentet allerede tilbake i 2009 (Prop. 4 S (2017 –2018)). EUs tredje energimarkedspakke førte til endringer i energiloven, og naturgassloven (Prop. 4 S (2017 –2018)). Den tydeligste endringen var opprettelsen av energibyrådet *Agency for Cooperation of Energy Regulators (ACER)* (Prop. 4 S (2017 –2018)) ACER har i oppgave å delta i prosessen for å vedta reglene for handel med elektrisitet og gass over landegrensene (Prop. 4 S (2017 –2018)). Fordi Norge er et EØS-land ble det mulig å delta i ACER samarbeid, men Norge fikk ikke stemmerett i ACER (Prop. 4 S (2017 –2018)). ACER har fått myndighet til i noen tilfeller å fatte bindene vedtak, og kommisjonen fikk myndighet til å kreve informasjon fra energiselskaper om visse forhold, og vedta bøter dersom de ikke får informasjonen (Prop. 4 S (2017 –2018)). I EØS, blir disse oppgavene delegert til EFTAs overvåkingsorgan (Prop. 4 S (2017 –2018)).

Pakken er mer enn bare en opprettelse av et byrå. Den inneholder også nye vilkår for tilgang til nett for utveksling av elektrisk kraft og naturgass, felles regler for det indre markedet for elektrisk kraft og naturgass, og nye lover om innsending og offentliggjøring av opplysninger om de elektriske kraftmarkedene (Prop. 4 S (2017 –2018)) Videre inneholder den også nye krav til uavhengige reguleringsmyndigheter for elektrisitet og gass, og opprettelsen av en uavhengig klageinstans for deres vedtak (Prop. 4 S (2017 –2018)). Det ble også krav om eiermessig skille mellom transmisjon og omsetning av elektrisk energi, og sertifisering av operatør for transmisjonssystem (Prop. 4 S (2017 –2018)). Gjennom denne delen har jeg bare fremstilt i korthet hovedpunktene i EUs energimarkedspakke slik den ble lagt frem for

Stortinget. Seinere i oppgaven redegjør jeg for Nei til EUs arbeid med EUs tredje energimarkedspakke.

5 Nei til EU- kampanje og strategi mot innføringen av ACER, tre faser

Nordmenn flest fikk et kræsjkurs i ACER i løpet av våren 2018. Det var i forkant av avstemningen i Stortinget saken virkelig blåste opp i norske medier. Bare i løpet av en måned økte medias dekning av saken betraktelig. I løpet av mars 2018 ble ACER nevnt i avisen 1163 ganger imot 437 ganger måneden før.

På dette tidspunktet hadde Nei til EU allerede mobilisert mange av sine alliansepartnere, holdt møter med stortingsrepresentanter, og innhentet juridiske vurderinger om suverenitetsavståelse. Nei til EUs arbeid med å skaffe alliansepartnere, påvirke partiene og til slutt gå til rettsak mot staten (Erna Solberg og utenriksdepartementet), er alle virkemidler for å oppnå en endring. Nei til EUs ACER-kampanje utviklet seg i ulike faser, der noen av fasene har vært delvis overlappende. Fra å være en protestaksjon mot innføringen av EUs tredje energimarkedspakke med stor mobiliserende kraft, til å bli et prinsipielt spørsmål om suverenitetsavståelsen som Høyesterett behandlet. Saken har blitt døpt *ACER-saken* fordi kjernen i motstanden mot energimarkedspakken går ut på en suverenitetsavståelse til EUs energibyrå forkortes ACER.

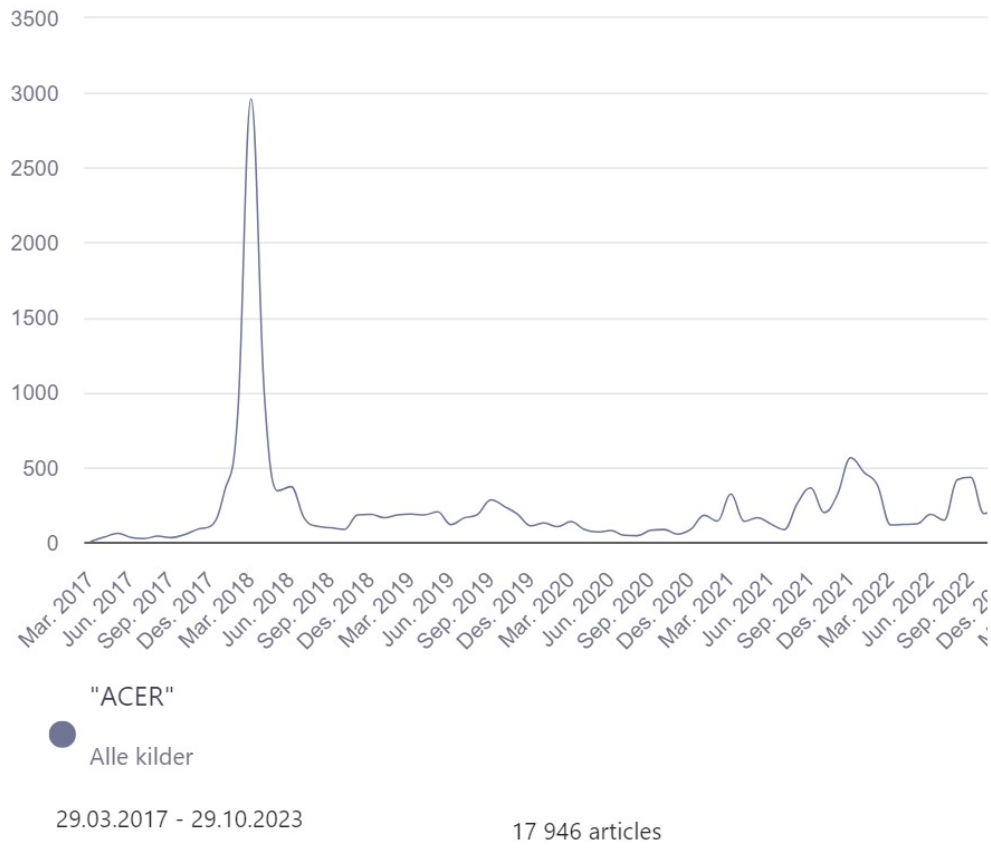
Jeg skal redegjøre for disse tre viktige fasene i denne kampanjen. Første fase har jeg kalt protestaksjoner, med stor mobiliserende kraft. I gjennomgangen av Andre fase ser jeg på hvordan Nei til EU Videre viser jeg også en tidslinje over hvordan strategien utviklet seg.

5.1 Fase 1: protestaksjon med stor mobiliserende kraft

TIDSPERIODE

29.03.2017 - 29.10.2023

Søk: ACER

**5 FIGUR 2 ANTALL AVISSAKER KVARTALSVIS OM ACER I PERIODEN 29.03.2017-29.10.2023
KILDE: ATEKST RETRIEVER HENTET: 29.10.2023**

«Nei til EU var den første politiske aktøren som fattet vedtak mot Acer og lanserte tanken om en brei kampanje mot energibyrået og EUs energiunion. Det er likevel et gyldig spørsmål om kampanjen kunne hatt enda større effekt, om forarbeidet hadde kommet enda tidligere i gang høsten 2017.» (Haug, Thomas: e-post til Reidun Heggen Acerkampanjen – noen hovedpunkter 16.10.2020)

I perioden før og etter avstemningen i Stortinget klarte Nei til EU å mobilisere og skolere både enkeltpersoner og samarbeidsorganisasjoner. I løpet av 2018 fikk Nei til EU 2000 nye medlemmer (Nei til EU 2019). Nei til EU omtaler ACER-kampanjen som et stort mobiliserende arbeid i sin årsmelding for 2018 (Nei til EU 2018). *«ACER-kampanjen mobiliserte hele organisasjonen. Sentralt ble det gjort betydelig utrednings- og informasjonsarbeid der Nei til EU imøtegikk på de aller fleste argumentene fra ja-siden. Det ble også gjort et stort arbeid for alliansebygging og påvirkning (Nei til EU 2018, 12)»* Nei til EU arbeidet med å mobilisere og skolere sine egne medlemmer og samarbeidsorganisasjoner i Nei-bevegelsen gjennom høsten 2017. De endre på oppgavene i organisasjonen slik at det ble frigjort kapasitet til å arbeide med ACER-saken.

«Arbeidsutvalget tok like før jul initiativ til en særskilt kampanjestyrt organisering av Acer-arbeidet fom årsskiftet og fram til stortingsvedtaket like før påske (22. mars). Det frigjorde ressurser både i ledelse og staben, og gjorde det mulig å følge opp kampanjenettverk, arrangementer og fylkeslag der det var en del eller mye aktivitet på en måte som ellers ville ha vært viktig. Opprettingen av Kampanjegruppa og reindyrkingen av Acer-arbeidet i Infogruppa i disse tre månedene var avgjørende for å få til det trykket i kampanjen som vi fikk til. (Haug, Thomas: e-post til Reidun Heggen Acerkampanjen – noen hovedpunkter 16.10.2020)».

Høsten 2017 var altså Nei til EUs arbeid med ACER-saken i gang. Kampen mot energimarkedspakken ble trappet opp etter at Nei til EU satte ned en kampanjegruppe. *«Arbeidet i kampanjeutvalget ble ledet av Idar Helle, mens Kathrine Kleveland, Hilde Nylen, Boye Ullmann og Trude Koksvik Nilsen var medlemmer i utvalget Nei til EU 2018, 12)».* Gjennom arbeidet med ACER- kampanjen skulle man påvirke Sstortinget til å si Nei til ACER, men også få Stortinget til å bruke Grunnlovens § 115. For å oppnå dette resultatet skulle Nei til EU få i gang en nasjonal debatt, og få til en lokal mobilisering. Avsnitte under er hentet ut av strategidokumentet for kampanjen.

«Nasjonal debatt

En omfattende og saksorientert rikspolitisk debatt om viktigheten av å beholde nasjonal styring over norsk vannkraft og energipolitikk, og om hvilke konsekvenser underlegging under Acer og EUs energiunion vil ha for dette. (Haug, Thomas: e-post

til Reidun Heggen *Kampanjeplan, For energisuverenitet, mot EUs energiunion*
16.10.2020)».

Nei til EU skulle arbeide med å få i gang en nasjonal debatt. I oversikten over hvor mange ganger ACER har blitt nevnt i media, ser vi at det er en hovedvekt i mars 2018, altså samme måned som avstemningen om ACER. For å nå frem med budskapet sitt, måtte Nei til EU komme med god argumentasjon for hvorfor de var imot ACER.

Vett hefte *kampen om kraften, EUs energiunion og hva den betyr for Norge*, ble laget i april 2017 (Harper 2017). I heftet er en samling av tekster som belyser ulike aspekter ved ACER (Harper 2017). Nei til EU hevder at eksport av strøm kan få konsekvenser for industrien i Norge (Harper 2017). «*Det er ingenting som betyr mer for ryggraden i norsk industri enn langsiktig tilgang på elektrisk kraft til konkurransedyktig pris* (Harper 2017)». Overføring gjennom utenlandskabler fører til en høyere strømpris, men kablene har mer kapasitet enn energioverskuddet i Norge i dag (Harper 2017). Strømmen på det europeiske markedet er høyere enn den industrien har (Harper 2017). Dersom dagens strømpriser stiger, vil industrien miste en fordel (Harper 2017). Tilgang på strøm var viktig for industrialiseringen av Norge, og ble sett på som et middel for å utvikle industrien og ikke en vare i seg selv (Harper 2017). EUs energimarkedspakke omhandler også eksport av gass og tiltak for energisikkerhet (Harper 2017). Norge er EUs største leverandør av gass og blir også regnet som en pålitelig leverandør (Harper 2017). Norsk gass ses på som en mulighet for å erstatte strøm fra kullkraftverk, noe som vil gå utover klimamålene til Norge (Harper 2017). I tillegg deltok Nei til EU i en høring på Stortinget om ACER-saken (Stortinget 2018).

EUs indre marked består av fire friheter, fri fly av varer, kapital, arbeidskraft og tjenester. Nei til EU argumenterer for at EU ser på energi som den femte friheten (Nei til EU 2018). EU ønsker at Norge skal innlemmes fullt ut i Energiunionen, dette på tross av at Norge ikke er medlemmer i EU (Nei til EU 2018). Fordi energimarkedspakken har mange tiltak som omhandler suverenitetsavståelse, mente Nei til EU at når det stemmes over energipakken, må § 115 brukes (Nei til EU 2018). «*Det er en grov omgåelse av Grunnloven når regjeringen later som om forslaget er «lite inngripende» og ikke en avståelse av suverenitet* (Nei til EU 2018) ». Nei til EU påpeker også at når strømmen skal reise over lengre strekninger oppstår

det et energitap, noe som er sløsing med ressurser (Nei til EU 2018). Nei til EU sitt budskap hadde potensialet til å favne ganske bredt.

Rapporten «EUs energiunion og norsk tilknytning til ACER» (Eilertsen 2018), ble delt ut til partiene på Stortinget før avstemningen. Den dokumenterer motstand fra fagbevegelsen og naturvernorganisasjoner, men også der partiene selv har vært skeptiske til EUs tredje Enerгимarkedspakken (Eilertsen 2018).

«Lokal mobilisering

Høy og vedvarende politisk mobilisering for norsk energisuverenitet og mot EUs energiunion i lokale industrisamfunn fra årsskiftet og fram til saken avgjøres i Stortinget. For å skape et slikt lokalt og regionalt politisk engasjement, vil NTEU og våre forbundsfeller i denne saken være avhengig av å politisere medlemskapet i Acer og konsekvensene det har for norsk kraft- og industripolitikk, ved å få fram konfliktdimensjonen i denne saken, og stille lokale og nasjonale folkevalgte representanter for de partiene som støtter Acer til ansvar i denne saken. (Haug, Thomas: e-post til Reidun Heggen Kampanjeplan, For energisuverenitet, mot EUs energiunion 16.10.2020)».

Det var også viktig for Nei til EU med lokal mobilisering mot Energiunionen. De ønsket å få med seg lokale industrisamfunn, og det var viktig å ha høyt trykk på dette. I arbeidet med kampanjen viste åtte fylker, 28 kommuner og 120 ordfører fra Arbeiderpartiet til motstand mot EUs tredje energimarkedspakke (Nei til EU 2018). De fikk også 29 lokale fagorganisasjoner, en rekke lokallag i Arbeiderpartiet, men også noen lokale Frp lag med seg (Nei til EU 2018). Av partienes sentrale organisasjoner støttet SV og Rødt sinelandsstyrer, AUF sitt sentralstyre og Senterpartiet, kampanjen mot ACER. I tillegg var Norges bondelag, og Norsk bonde- og småbrukarlag med på kampanjen (Nei til EU 2018). Nei til EU sin ACER-kampanje, hadde spredd seg i lokalsamfunnene. LO sentralt gikk også inn for et Nei til ACER (Birkelund 2018)

Nei til EU sendte ut spørreundersøkelser i forkant av valget 2017, og utarbeidet siden en rapport om deres meninger om EU (Byrkjeflot, Harper og Formoe. 2017). Det kommer frem som ville styrke Nei til EUs sjanse for å kunne nå frem i Stortinget. Det var for første gang

flertall mot Norsk EU-medlemskap på Stortinget, mens det fortsatt var flertall for EØS-avtalen Byrkjeflot, Harper og Formoe. 2017). Undersøkelsen spør også stortingsrepresentantene om hvordan de stiller seg til suverenitetsavståelse til ACER og det kommer frem at 47 av de 169 representantene er mot ACER Byrkjeflot, Harper og Formoe. 2017). Dette er et mindre tall, men i voteringer som krever § 115 i Grunnloven, er dette nok til å stoppe et slikt forslag Byrkjeflot, Harper og Formoe. 2017). Når det kom til spørsmålet om ACER, var det også slik at 42 av kandidatene var usikre, og 42 hadde ikke svart på undersøkelsen Byrkjeflot, Harper og Formoe. 2017).

Spørsmålet var likevel om Nei til EU hadde fått mobilisert nok. Mobiliseringen av fagorganisasjonene, og Arbeiderpartiordførere viste at de kanskje kunne få Arbeiderpartiet til å si nei til ACER. Stotingsgruppa til Arbeiderpartiet avgjorde i forkant av avstemningen at Arbeiderpartiet skulle stemme for avtalen (Rønning 2018).

5.2 Fase 2: Avstemningen i Stortinget

Innstillingen fra Energi og miljøkomiteen: I forkant av avstemningen i Stortinget avla energi- og miljøkomiteen, en innstilling til Stortinget (Stortinget 2018). Representantene fra Høyre, Arbeiderpartiet, Venstre, Frp, og MDG anbefalte å innføre EUs tredje energimarkedspakke (Stortinget 2018). Espen Barth Eide fra Arbeiderpartiet argumenterte under debatten for at kabler som bygges til Storbritannia vil føre til høyere priser i Norge, men at ACER ikke har instruksjonsmyndighet over Norge og at man dermed politisk kunne kontrollere dette fra Norge (Stortinget.no 2018). Stefan Heggelund fra Høyre argumenterte for at EU bare ville ha mulighet til å regulere energien sin dersom de benyttet seg av fossile energikilder (Stortinget.no 2018). Vind og solkraft kan man produsere dersom sola skinner, eller vinden blåser (Stortinget.no 2018). Vannkraftverkene kan man, i likhet med kullkraftverkene, i større grad regulere når man ønsker å produsere mer eller mindre strøm (Stortinget.no 2018). Representantene fra Kristelig Folkeparti, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet som satt i energi- og miljøkomiteen, stilte seg ikke bak forslaget til de andre i komiteen (Stortinget 2018). Disse partiene var imot EUs tredje energimarkedspakke.

Tilslutningen til Energimarkedspakken førte med seg suverenitetsavståelse, men lovavdelingen i Justisdepartementet hadde gjort en vurdering av hvilken paragraf som var riktig å følge da Stortinget skulle stemme over den tredje energimarkedspakken (Justis- og beredskapsdepartementet 2017). Regjeringen vurderte suverenitetsavståelsen til ACER til å være begrenset, altså anbefalte de Stortinget å bruke § 26 til avstemningen. Senterpartiet, og SV ba Stortinget om å bruke §115, men fikk ikke flertall for forslaget i Stortinget (Stortinget 2018). Flertallet i Storkomiteen sluttet seg også til denne vurderingen.

Nei til EU var uenig med lovavdelingen i Justisdepartementet. ACER og EUs energiunion var under stadig utvikling, slik at fremtidig politikk kom til å hvile på tidligere vedtak (Eilertsen 2018). Jusprofessor Eivind Smith var også uenig i departementets vurdering.

«De kreative, og til tider anstrengte, rettslige vurderingene som gjøres i denne og andre saker for å unngå bruk av paragraf 115, bidrar til å tilsløre realitetene i Norges tilknytning til overnasjonale EU-byråer. Opprettelsen av RME vil være noe nytt i norsk rett. Flere norske forvaltningsorgan er i dag unndratt politisk styring, men RME vil samtidig være bundet av vedtak fra et internasjonalt organ, i realiteten EU-organet ACER (Zander 2018).»

Avstemningen og debatten i Stortinget 22.03.2018

I debatten i forkant av avstemningen i Stortinget trakk Senterpartiet frem at jusprofessor Eivind Smith mener at avstemningen om ACER er en større suverenitetsavståelse (Stortinget.no 2018). Derfor bør det være mer enn et større flertall og at det er paragraf 115 som bør brukes under avstemningen om energimarkedspakken (Zander 2018).

Kari Elisabeth Kaski, fra SV stiller også spørsmålsteget ved at FrP, som er EU-motstandere, stilte seg bak innføringen av energimarkedspakken (Stortinget.no 2018).

Bjørnar Moxnes fra Rødt fremmet et forslag om at regjeringen i stedet skulle avholde en rådgivende folkeavstemning, og at saken da skulle utsettes etter at resultatet av folkeavstemningen var klart (Moxnes 2018). *«Stortinget ber regjeringen avholde en rådgivende folkeavstemning om Norge skal slutte seg til EUs energibyrå ACER. Saken utsettes i påvente av resultatet av folkeavstemningen (Moxnes 2018).»*

Kristelig Folkeparti argumenterte for å bruke Stortingets paragraf 83, for å få en avklaring fra Høyesterett om hvilken paragraf Stortinget skulle benytte i selve avstemningen (Stortinget.no

2018).. Under debatten utrykte KrFs representant Geir Jørgen Bekkevold sin støtte til EØS-avtalen, men også et behov for en juridisk avklaring (Stortinget.no 2018).

Resultatet av avstemningen i Stortinget var skuffende for ACER-motstanderne.

Representanten fra Rødt, Sosialistisk Venstre, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet stemte imot, mens Høyre, Arbeiderpartiet, Fremskrittspartiet, Miljøpartiet De Grønne og Venstre stemte for (Stortinget 2018).

5.3 Fase 3: Nei til EU går til søksmål mot Staten

Etter at Stortinget stemte for EUs fjerde energimarkedspakke og Nei til EU tapte saken, stod Nei til EU ved et veiskille.

I en periode etter avstemningen arbeidet Nei til EU med hvordan man skulle gå frem. Selv om organisasjonen hadde varslet at de vurderte å ta saken videre i rettssystemet, var det fortsatt ikke formelt sett avgjort innad i organisasjonen. Under rådsmøte til Nei til EU utalte rådsmøte at de vurdere søksmål mot regjeringen (Nei til EUs rådsmøte 2018).

Det er likevel ikke nytt at en organisasjon saksøker staten for brudd på grunnloven, Natur og Ungdom gikk sammen med Greenpeace i og saksøkte staten for brudd på paragraf 112 (Natur og Ungdom 2023). Fra bare å handle om hvorfor eller hvorfor ikke EUs tredje energimarkedspakke er riktig eller gal for Norge, endret saken seg til å handle mer prinsipielt om suverenitetsavståelsen. Jeg skal først redegjøre for prosessen og argumentene som kom frem i forkant av beslutningen om å saksøke staten, vider går jeg ikke i detalj gjennom rettsakene.

Beslutningen om å gå til søksmål ble formelt tatt av styret i Nei til EU i oktober 2018, men rådet i Nei til EU hadde kommet med en uttalelse allerede i april 2018 om at de vurderte et søksmål.

Vurderer søksmål mot Staten

I uttalelsen *suvereniteten skal sikres* fra april 2018, kommer Rådet med krass kritikk av energimarkedspakke 3, og kunngjør at Nei til EU nå kommer til å vurdere søksmål mot staten (Nei til EUs rådsmøte 2018). «*Nei til EU mener det ikke kan aksepteres ny konstitusjonell*

sedvanerett som ikke har sterk støtte i den alminnelige rettsoppfatning og som i tillegg strider mot Grunnlovens ånd og prinsipper (Nei til EUs rådsmøte 2018) ».

Stortinget undervurderer hvor mye makt de faktisk avstår til et overnasjonalt system. «*Nei til EU mener dette er en uakseptabel omgåelse av både folkeviljen og Grunnloven. Nei til EU vurderer derfor søksmål med krav om at Stortingets vedtak i ACER-saken er ugyldig (Nei til EUs rådsmøte 2018).*

I etterkant av rådsmøtet skrev Nei til EU i sitt medlemsblad at de trengte økonomisk hjelp for å kunne finansiere søksmålet (Humberset 2018). Disse pengene skulle gå til advokatutgifter og materiell i forbindelse med ACER saken.

Det viste seg at medlemmer og støttespillere var villige til å støtte Nei til EU i søksmålet. Allerede i juni hadde det kommet inn mange ulike bidrag til arbeidet med søksmålet som til sammen ble nesten 700 000 kr (Nei til EU 2018). Daværende leder for Nei til EU, Kathrine Kleveland, dro da i møte med et advokatfirma for å forberede organisasjonen på et mulig søksmål (Nei til EU 2018).

I forbindelse med dette tok Nei til EUs utredningsleder Morten Harper og advokat Kjell Brygfjeld kontakt med Hans Petter Graver for å få en vurdering av grunnlovens paragraf 115 (Graver 2018). Graver levert en vurdering som gikk imot lovavdelingen i departementet (Graver 2018).

På et styremøte i 12. oktober 2018 ble det endelige avklart at Nei til EU skulle saksøke staten. Formuleringen i styrevedtaket var:

Nei til EU reiser søksmål mot Stortingets vedtak i ACER-saken 22. mars, med sikte på å få vedtaket kjent ugyldig for brudd på Grunnloven. Advokatfirmaet Endresen Brygfjeld Torall bes utarbeide stevning.

Styret nedsetter en ressursgruppe med ansvar for å utvikle og fremme Nei til EUs politiske argumentasjon i forbindelse med ACER-søksmålet. (Haug, Thomas: e-post til Reidun Heggen Referat fra styremøte i Nei til EU 16.10.2020)

Advokatene hadde kommet fra til at Nei til EU kunne sende en stevning til Oslo tingrett. «*Nei til EU har aldri gått til søksmål tidligere. Vi er i utgangspunktet ikke for å rettsliggjøre politikken, men nå syntes vi at nok var nok*» (Braseth 2019). Nei til EU hadde på forhånd kommet med innspill til Stortinget om å bruke paragraf 115. Da energimarkedspakke 3 ble vedtatt i Stortinget med simpelt flertall, valgte Nei til EU å saksøke staten» (Braseth 2019).

Dersom avstemningen om å innføre EUs tredje energimarkedspakke hadde falt, ville dette medført at Norge skulle lagt ned veto (NOU nr. 2 2012).

Fordi rettsakene går over mange år holdes ACER-debatten og i gang blant medlemmer (Nei til Eu 2023). ACER-saken går to runder gjennom rettssystemet, og ender med å tap i saken i Høyesterett Nei til Eu 2023). Nei til EU hadde hele veien ressurser til å drive ACER-saken vider, fordi folk støttet saken (Nei til EU 2023). Gjennom søktsmålet har ikke folk sluttet å støtte Nei til EU, og i august 2023 var det kommet inn til sammen 3,2 millioner (Nei til EU 2023).

5 Avsluttende drøfting

I denne delen skal jeg oppsummere og sammenligne noen av funnene mine, og drøfte dette opp mot teorikapittelet mitt. *Temaet for denne oppgaven er organiseringen av EU-motstand i Norge og Danmark.* I empirikapitlet har jeg undersøkt EU-motstandens organisasjoner, hvilke saker de er opptatt av, hvem de allierer seg med, og hvordan de forsøker å nå ut til folk, men også hvilke ressurser de har tilgang på.

Hvordan omgivelsene til EU-motstanden er og forholdet til EU i landene

Både Nei til EU og Folkebevægelsen mod EU har oppslutning fra partiene på venstresiden i politikken. I Danmark er det Enhedslisten som er mot EU av partiene på venstresiden i politikken, og i Norge er det Sosialistisk Venstreparti og Rødt som er mot EU. I litteraturen om EU-motstanden er disse partiene regnet som harde EU-motstandere, fordi de ønsker en utmelding. Både Norge og Danmark har også partier som mobiliserer på den radikale høyre aksene. Det er Dansk Folkeparti i Danmark og Fremskrittspartiet i Norge. Senterpartiet mobiliserer til EU-motstand i Norge med landlige eller rurale verdier. Kristelig Folkeparti i Norge er også mot EU, men de er for EØS-avtalen og karakteriseres dermed i det vi i Norge kan kalle for myk EU-motstand. Rett etter folkeavstemningene i Danmark var EU-motstanden i Danmark mer fordelt langs den klassiske høyre venstre aksene. I Norge har først ganske nylig FRP blitt EU-motstandere.

Organisasjonenes politiske mulighetsstruktur i det enkelte land.

Nei til EU i Norge opplevde for første gang i valget etter 2017 at flertallet av stortingsrepresentantene var imot norsk EU-medlemskap. Dermed åpnet det seg en mulighet for å få gjennomslag for EU-kritisk politikk på Stortinget i ACER saken, selv om de akkurat ikke klarte å påvirke Arbeiderpartiet til et nei. Videre så vi at partiene i saken om Jernbanepakke fire, hentet inn en vurdering fra Høyesterett, i en sak om suverenitetsavståelse. I kampanjen til *Folkebevægelsen* om forsvarsforbehold, så vi at det ble vanskelig å slippe til. De hadde vært vant til å ha en representant i Europaparlamentet, og fikk med dette også mer tilgang på ressurser. En plass i parlamentet hadde gitt folkebevægelsen et talerør inn i å parlamentet. I saken om forsvarsforbeholdet ble det gitt veldig lite tid til forberedelser fra regjeringens side til å mobilisere til debatt om folkeavstemningen. Videre hadde reglene for å stille listen for valg til Europaparlamentet et krav om 70 000 velgererklæringer. Dette gjorde

det vanskelig for nye partier å stille til valg. Selv om begge organisasjonen endte med å ikke nå gjennom hos makthaverne, kan vi si at *den norske politiske eliten* er mer mottakelig for EU-motstandsorganisasjonens innspill i debatten de siste årene.

Hva jobber organisasjonen i det enkelte land mener

Folkebevægelsen og Nei til EU arbeider begge med EU-motstand. Nei til EU arbeider også med EØS-motstand. Nei til EU vil melde Norge ut av EØS, mens Folkebevægelsen ønsker å melde Danmark ut av EU. Begge organisasjonene argumentere for en demokratisk EU-motstand, der det er nasjonalstaten som har den demokratiske legitimiteten. Begge arbeider med å bevare eller å skape en bredde i EU-debatten.

Et trekk ved EØS-avtalen er at regelverket først diskuteres og debatteres i EU. Dette er en av årsakene til at debatten i Norge og Danmark er veldig ulik. Fordi landene har en ulik tilknytningsform til EU, vil sakene de jobber med være litt ulike. I Danmark har EU-motstanderne forhandlet frem forbehold, som Folkebevægelsen ønsker å forsvare. Da Norge skulle debatter ACER, var det ferdig debattert i EU-landene.

Begge organisasjonene arbeider med å lage allianser i sivilsamfunnet. Folkebevægelsen i Danmarks støttes av mange fagforbund og organisasjoner langt ut på venstresiden.

Hvordan organisasjonene arbeider med å bygge organisasjonene.

Begge organisasjonene bærer preg av å ha en demokratisk medlemsmodell, med møter der medlemmene bestemmer sammen.

Bibliografi

- della Porta, Donatella. «From another Europe to beyond Europe? Visions of Europe in movements.» *Social Movement Studies*. 21:1-2, 180-198 2022.
<https://doi.org/10.1080/14742837.2021.1993182> (funnet 10 12, 2023).
- Den Europæiske Centralbank. «Historie.» *Den Europæiske Centralbank*. 2023.
<https://www.ecb.europa.eu/ecb/history/html/index.da.html> (funnet 10 28, 2023).
- Directorate-General for Energy. «Projects of Common Interest.» 2022.
https://energy.ec.europa.eu/topics/infrastructure/projects-common-interest_en?redir=1
(funnet 04 06, 2022).
- Hofstad , Knut. *ECU*. 2020. <https://snl.no/ECU> (funnet 01 20, 2023).
- Knudsen, Olav Fagelund. *ØMU*. 2022. <https://snl.no/ØMU> (funnet 08 25, 2022).
- Lütken, Ragnhild E Bye. «EUS INSTITUSJONER – HVEM GJØR HVA?» 2022.
<https://ieuropa.no/2014/01/eus-institusjoner/> (funnet 04 06, 2022).
- Nei til EU. *Nødvendig med mer kunnskap om EØS-alternativ*. 2019.
<https://neitileu.no/aktuelt/-nodvendig-med-mer-kunnskap-om-eos-alternativ> (funnet 10 1, 2020).
- Agriculture and Rural Development, European commision. «Eurobarometer EU citizens, agriculture and the CAP 2229 / 504.» oktober 2020.
<https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2229> (funnet mai 19, 2021).
- Albrechtsen, Rikke. «Folkebevægelsen lægger de politiske ambitioner på hylden.» *Altinget*. 30 10 2023. <https://www.alinget.dk/eu/artikel/vi-skal-sikre-eu-modstandens-overlevelse-i-danmark-folkebevaegelsen-mod-eu-vil-omdanne-sig-til-taenketank?toke=f756fa646d3f4675be2e9e3d80e2a49e> (funnet 10 30, 2023).
- Alternativrapporten. *Alternativrapporten, Alternativer til dagens EØS-avtale*. Oslo: Utgitt av prosjektet "Alternativer til dagens EØS-avtale" initiert av Fagforbundet, EL & IT Forbundet og Nei til EU., 2012.

Arbeiderpartiets landsmøte. «Arbeiderpartiets partiprogram 2021-2025 De store oppgavene løser vi best sammen.» *arbeiderpartiet.no*. 17 04 2021.

<https://www.arbeiderpartiet.no/om/program/> (funnet 10 22, 2023).

Arbejderen. «EFTER LANDSMØDE: Folkebevægelsen mod EU vil styrke oplysningsarbejdet om EU's konsekvenser.» *Arbejderen*. 30 10 2023.

<https://arbejderen.dk/indland/folkebevaegelsen-mod-eu-vil-styrke-oplysningsarbejdet-om-eus-konsekvenser/> (funnet 11 31, 2023).

ARBEJDEREN.DK. *EU-modstand i fremgang i en svær tid*. 2021.

<https://arbejderen.dk/indland/eu-modstand-i-fremgang-i-en-svaert-tid/> (funnet 03 31, 2022).

Arp, Andreas. *Enhedslisten sender Folkebevægelsen på sidelinjen: Det er drønhamrende ærgerligt*. 27 05 2019. <https://www.altinget.dk/artikel/enhedslisten-sender-folkebevaegelsen-paa-sidelinjen-det-er-droenhamrende-aergerligt> (funnet 10 30, 2023).

Austvik, Ole Gunnar. *Europeisk integrasjon, økonomi og politikk*. Oslo: Universitetsforlaget, 2018.

Bang, Sofie Hvid . «EU-Domstolen.» *Folketingets EU-Oplysning*. 18 10 2022.

<https://www.eu.dk/da/fakta-og-tal/institutioner/domstolen> (funnet 10 28, 2023).

Biering, Peter, og Klavs A. Holm. *EU - det samlede traktatgrundlag : Maastricht-traktaten, Edinburgh-afgørelsen, de nye medlemslande og dansk lovgivning*. 4. Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 1996.

Bille, Lars. «JuniBevægelsen.» *denstoredanske.lex.dk*. 06 07 2022.

<https://denstoredanske.lex.dk/JuniBev%C3%A6gelsen> (funnet 10 25, 2023).

—. «JuniBevægelsen.» *DEN STORE DANSKE*. 16 08 2022.

<https://denstoredanske.lex.dk/JuniBev%C3%A6gelsen> (funnet 30 10, 2023).

Birkelund, Helge Rønning. *LO sier nei til EUs energiunion Acer*. 21 08 2018.

<https://frifagbevegelse.no/forside/lo-sier-nei-til-eus-energiunion-acer-6.158.534537.c7fccfbb32> (funnet 11 01, 2023).

Bjørklund, Tor. *Mot strømmen : kampen mot EF 1961-1972*. Oslo- Bergen - Tromsø: Universitetsforlaget, 1982.

Bjørnebye, Henrik. *RAPPORT 3/2020 Hva betyr EUs ren energi-pakke for Norge? Juridiske betenkning om innlemmelse av ren energi-pakken i EØS-avtalen og ACERs rolle.*

Redigert av Anders Bjartnes og Lars-Henrik Paarup Michelsen. 2020.

<https://klimastiftelsen.no/publikasjoner/hva-betyr-eus-ren-energi-pakke-for-norge/> (funnet 10 5, 2020).

Bonde, Jens-Peter. *Jens-Peter Bondes erindringer, Fra EU-modstander til demokratisk reformator.* 2021. https://danmarkshistorien.dk/fileadmin/filer/E-boeger-Jens-Peter-Bondes-erindringer/Jens-Peter_Bondes_erindringer.pdf (funnet 10 30, 2023).

Braseth, Sofie. «Acer-søksmålet: - Nok var nok.» *Dagbladet Pluss.* 23 09 2019.

<https://www.dagbladet.no/nyheter/acer-soksmålet---nok-var-nok/71628081> (funnet 10 23, 2023).

Brinkman, Svend, og Lene Tanggard. «intervju: samtalen som forskningsmetode.» I *Kvantitative metoder, empiri og teoriutvikling*, av Svend Brinkman og Lene Tanggard, 17- 45. Gyldendal akademisk, 2015.

Brinkman, Svend, og Lene Tanggard. «introduksjon.» I *Kvalitative metoder*, av Svend Brinkman og Lene Tanggard, redigert av Svend Brinkmann og Lene Tanggaard, 12. Oslo: Gyldendal akademisk, 2015.

Broch, Lave K. «Folkeafstemningen drejer sig om suverenitet inden for forsvarspolitikken. Stem nej!» *Folkebevægelsen mod EU.* 12 05 2022.

<https://www.folkebevaegelsen.dk/folkeafstemningen-drejer-sig-om-suveraenitet-inden-for-forsvarspolitikken-stem-nej/> (funnet 10 30, 2023).

Brunbech, Peter Yding . *Socialistisk Folkeparti (SF) 1959.* 2014.

<https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/socialistisk-folkeparti-sf-1959> (funnet 09 23, 2022).

Busch, Tor . *Akademisk skriving for bachelor- og masterstudenter.* Bergen: Fagbokforlaget, 2014.

Byrkjeflot, Arne , Morten Harper, og Eivind Formoe. «Det nye Stortingets syn på seks spørsmål om EU og EØS Hva mener de 169 valgte representantene?» *Nei til EU arbeidsnotat 4.* 09 2017. <https://neitileu.no/aktuelt/arbeidsnotat-4-2017-det-nye-stortingets-syn-pa-eu-og-eos> (funnet 10 29, 2023).

- Baastrup, Rasmus . «Kan Danmark afskaffe sine fire forbehold uden en folkeafstemning.» 26 06 2020. <https://www.eu.dk/da/faq/alle-faqs/kan-danmark-afskaffe-sine-fire-forbehold-uden-en-folkeafstemning> (funnet 04 12, 2022).
- Dagsavisen. «Historisk folkeavstemning i Danmark.» *dagsavisen.no*. 02 06 2022. <https://www.dagsavisen.no/debatt/leder/2022/06/02/historisk-folkeavstemning-i-danmark/> (funnet 10 25, 2023).
- Danmarks Radio. *SFere må ikke stille op som EU-modstandere*. 2014. <https://www.dr.dk/nyheder/politik/sfere-maa-ikke-stille-op-som-eu-modstandere> (funnet 09 23, 2022).
- Danmarks Statistik. «Folkeafstemning den 1. juni 2022.» 10 06 2022. <https://www.dst.dk/valg/Valg1962294/other/Folkeafstemning-SE2022.pdf> (funnet 01 11, 2023).
- . «Opgørelse af Europa-Parlamentsvalget den 26. maj 2019.» 17 juni 2019. <http://dst.dk/valg/Valg1684426/other/Europa-Parlamentsvalg2019.pdf> (funnet april 05, 2021).
- Dansk Folkeparti. «Forstå forsvarsforbeholdet på 60 sekunder.» *Stemnej*. 2022. <https://stemnej.eu/> (funnet 04 25, 2022).
- . «Politik, EU.» 2022. <https://danskfolkeparti.dk/politik/eu/> (funnet 10 27, 2022).
- De Økonomiske Råd. *Stabilitets- og Vækstpagten*. 2023. <https://dors.dk/offentlige-finanser/finanspolitiske-rammer/eu-rammer/stabilitets-vaekstpagten> (funnet 01 23, 2023).
- Della Porta, Donatella, og Manuela Caiani. «Europeanization From Below? Social Movements and Europe.» *Mobilization: An International Quarterly* , 12 (1) 2007: 1-20.
- della Porta, Donatella . «Social Movements and Multilevel Governance: The External Dimension of Democracy.» I *Democracy in Social Movements*, av Donatella della Porta, 100-126. Hampshire : PALGRAVE MACMILLAN, 2009.
- Den Europæiske Centralbank. *Den Økonomiske og Monetære Union*. 2023. <https://www.ecb.europa.eu/ecb/history/emu/html/index.da.html> (funnet 01 20, 2023).

—. «Vores penge.» 2022. <https://www.ecb.europa.eu/euro/intro/html/index.da.html> (funnet 04 06, 2022).

Den Europæiske Revisionsret. «Historie.» *DEN EUROPÆISKE REVISIONSRET*. 2023. <https://www.eca.europa.eu/da/history> (funnet 10 2023, 28).

Directorate-General for Energy (European Commission). «EU energy in figures, Statistical pocketbook 2019.» 19 09 2019. https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/e0544b72-db53-11e9-9c4e-01aa75ed71a1/language-en?WT.mc_id=Searchresult&WT.ria_c=37085&WT.ria_f=3608&WT.ria_ev=search (funnet 08 20, 2020).

Dokument 23. «Dokument 23, Høyesteretts betenkning.» *Stortinget.no*. (2020-2021). <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Saker/Sak/?p=84246> (funnet 10 2023, 29).

Dyre-Greensite, Susanna. «11 argumenter til forsvar for forbeholdet.» *Folkebevægelsen*. 11 03 2022. <https://www.folkebevaegelsen.dk/11-argumenter-til-forsvar-for-forbeholdet/> (funnet 10 31, 2023).

Edinburgh-Afgørelsen. *Forslag til Lov om Danmarks tiltrædelse af Edinburgh-Afgørelsen og Maastricht-Traktaten*. 1992. <https://www.retsinformation.dk/eli/ft/199212K00177> (funnet 08 22, 2022).

EFTA. *EEA Agreement*. 2021. <https://www.efta.int/eea/eea-agreement> (funnet April 08, 2021).

Eilertsen, Roar. *EUs energiunion og norsk tilknytning til ACER?* Oslo: De Facto, 2018.

Ekern, Simen. «URIX FORKLARER, Kampen om korona-redningspakken.» *nrk.no*. 20 07 2020. <https://www.nrk.no/urix/kampen-om-korona-redningspakken-1.15081956> (funnet 10 28, 2023).

Eldring, Line, og Kristin Alsos. *Lovfestet minstelønn.* 2014. <https://www.faf.no/images/pub/2014/10207.pdf> (funnet 10 28, 2023).

Eltard Sørensen, Rune. «Tak til aktivister og frivillige: Kampen mod EU fortsætter.» *Folkebevægelsen mod EU*. 01 06 2022. <https://www.folkebevaegelsen.dk/tak-til-aktivister-og-frivillige-kampen-mod-eu-fortsætter/> (funnet 10 30, 2023).

- Eltard-Sørensen, Rune. «Kræver opgør med udemokratisk benspænd til EU-valg.» *Folkebevaegelsen.dk*. 13 09 2022. <https://www.folkebevaegelsen.dk/kraever-opgoer-med-udemokratisk-benspaend-til-eu-valg/> (funnet 10 2023, 31).
- . «Kræver opgør med udemokratisk benspænd til EU-valg.» *FAGLIG EU-DEBAT*. 09 2022. https://usercontent.one/wp/www.folkebevaegelsen.dk/wp-content/uploads/2022/08/FagligEUdebat_august22_WEB.pdf?media=1663367137 (funnet 10 30, 2023).
- Energifakta Norge. «Strømnettet.» *Energifakta Norge*. 10 04 2019. <https://energifaktanorge.no/norsk-energiforsyning/kraftnett/> (funnet 10 2023, 29).
- Energifakta Norge. «SENTRALE DIREKTIVER PÅ ENERGIOMRÅDET.» *ENERGIFAKTA NORGE*. 09 05 2017. <https://energifaktanorge.no/norsk-energiforsyning/> (funnet 10 28, 2023).
- Enhedslisten. «BEVAR FORSVARSFORBEHOLDET – STEM NEJ.» *enhedslisten*. 2022. <https://enhedslisten.dk/temaer/bevar-forsvarsforbeholdet#55> (funnet 10 31, 2023).
- Enhedslistens årsmøde. «Enhedslistens EU-politiske delprogram.» 2022. <https://enhedslisten.eu/det-mener-vi-om-eu/delprogram-det-mener-enhedslisten-om-eu/> (funnet 10 27, 2022).
- Eriksen, Christoffer C. «§ 83 Stortinget kan innhente Høyesteretts betenkning om juridiske emner.» I *Grunnloven Historisk kommentarutgave 1814–2020*, av Ola Mestad, Dag Michalsen og Christoffer C. Eriksen, 774-786. Universitetsforlaget <https://doi.org/10.18261/9788215054179-2021-100>, 2021.
- EU-modstand fra midten. *EU-modstand fra midten, GRUNDLAG FOR FORENINGEN*. 2015. <http://eumodstandframidten.dk/> (funnet 03 10, 2022).
- eur-lex. «TILTRÆDELSESKRITERIER (KØBENHAVNSKRITERIERNE).» 08 05 2021. https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/accession_criteria_copenhagen.html?locale=da.
- Europa-Parlamentet. «EU-valget2024.» *Europa-Parlamentet*. 2023. <https://elections.europa.eu/da/> (funnet 10 30, 2023).

- . *Opdeling efter nationale partier og politiske grupper: 1979-1984*. 2019 a.
<https://www.europarl.europa.eu/election-results-2019/da/nationale-resultater/danmark/1979-1984/konstituerende-session/0024.png> (funnet 10 30, 2023).
- . *Opdeling efter nationale partier og politiske grupper: 1984-1989*. 2019 b.
<https://www.europarl.europa.eu/election-results-2019/da/nationale-resultater/danmark/1984-1989/konstituerende-session/0024.png> (funnet 10 30, 2023).
- . *Opdeling efter nationale partier og politiske grupper: 1989-1994*. 2019c.
<https://www.europarl.europa.eu/election-results-2019/da/nationale-resultater/danmark/1989-1994/konstituerende-session/0024.png> (funnet 10 30, 2023).
- . *Opdeling efter nationale partier og politiske grupper: 1994-1999*. 2019 d.
<https://www.europarl.europa.eu/election-results-2019/da/nationale-resultater/danmark/1994-1999/konstituerende-session/0024.png> (funnet 10 30, 2023).
- . *Opdeling efter nationale partier og politiske grupper: 1999-2004*. 2019e.
<https://www.europarl.europa.eu/election-results-2019/da/nationale-resultater/danmark/1999-2004/konstituerende-session/0024.png> (funnet 10 30, 2023).
- . *Opdeling efter nationale partier og politiske grupper: 2004-2009*. 2019f.
<https://www.europarl.europa.eu/election-results-2019/da/nationale-resultater/danmark/2004-2009/konstituerende-session/0024.png> (funnet 10 30, 2023).
- . *Opdeling efter nationale partier og politiske grupper: 2009-2014*. 2019g.
<https://www.europarl.europa.eu/election-results-2019/da/nationale-resultater/danmark/2009-2014/konstituerende-session/0024.png> (funnet 10 30, 2019).
- . *Opdeling efter nationale partier og politiske grupper: 2019-2024*. 2019h.
<https://www.europarl.europa.eu/election-results-2019/da/nationale-resultater/danmark/2019-2024/0024.png> (funnet 10 30, 2023).

European commission website. *The common agricultural policy at a glance*. u.d.
https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy/cap-glance_en#title (funnet mai 18, 2021).

European Parliament. «Breakdown by national parties and political groups: 2014-2019, Denmark - Constitutive session.» *European Parliament*. 2023.

- <https://www.europarl.europa.eu/election-results-2019/en/national-results/denmark/2014-2019/constitutive-session/0024.png> (funnet 10 2023, 28).
- European Trade Union Confederation. «Organisation and people.» *ETUC 2023 — European Trade Union Confederation*. 2023. <https://etuc.org/en/organisation-and-people> (funnet 10 28, 2023).
- European Union External Action. «HAT WE DO: POLICIES AND ACTIONS Missions and Operations, Working for a stable world and a safer Europe.» 06 08 2021. https://www.eeas.europa.eu/eeas/missions-and-operations_en#11929 (funnet 11 18, 202).
- EØS-utredningen. *EØS-utredningen*. 2023. <https://www.eos-utredningen.no/> (funnet 11 01, 2023).
- Fagerli, Kristin . «Norges viktigste handelspartnere.» *Statistisk sentralbyrå*. 09 03 2023. <https://www.ssb.no/utenriksokonomi/utenrikshandel/statistikk/utenrikshandel-med-varer/artikler/norges-viktigste-handelspartnere> (funnet 10 22, 2023).
- Faktaark fra stortingsbiblioteket. *Stortinget og EØS-avtalen*. 2019. https://www.stortinget.no/globalassets/pdf/eu_open/faktaark_stortinget_og_eos_avtalen.pdf (funnet April 08, 2021).
- Fitzgibbon, John. «Citizens agienst Europe? Civil Society and Eurosceptic Protest in Irland, the United Kingdom and Denmark*.» *Journal of Common Market Studies*, 51 (1) 2013: 105-121.
- FN-Sambandet. «FN-sambandet/Konflikter/ Ukraina.» *FN-Sambandet*. 22 06 2023. <https://www.fn.no/konflikter/ukraina> (funnet 10 31, 2023).
- Follebevægelsen mod EU. «Tværpolitisk EU-modstand med effekt.» issue 2 2012. <https://www.follebevaegelsen.dk/tvaerpolitisk-eu-modstand-med-effekt/> (funnet 10 07, 2022).
- Follebevægelsen mod EU . *Lokale komitéer*. 2022. <https://www.follebevaegelsen.dk/fakta-om-os/lokale-komiteer/#1634120109187-4a8d69ab-7388> (funnet 03 31, 2022).
- Follebevægelsen mod EU. «Aktion imod EU-valgsystem: Udemokratisk og diskriminerende.» *via ritzaau*. 05. 08. 2023.

- <https://via.ritzau.dk/pressemeddelelse/13679767/aktion-imod-eu-valgsystem-udemokratisk-og-diskriminerende?publisherId=13560915> (funnet 10 30, 2023).
- «Bevar retsforbeholdet.» *www.folkebevaegelsen.dk*. 2015.
<https://www.folkebevaegelsen.dk/det-goer-vi/kampagner/retsforbeholdet/> (funnet 10 2023, 24).
- *Bevar retsforbeholdet*. 2015. <https://www.folkebevaegelsen.dk/det-goer-vi/kampagner/retsforbeholdet/> (funnet 10 31, 2023).
- *Folkebevægelsen mod EU*. 31 10 2021.
<https://www.folkebevaegelsen.dk/folkebevaegelsen-mod-eu-vil-stille-op/> (funnet 10 31, 2023).
- «Folkebevægelsen mod EU vil stille op til EU-parlamentet.» *folkebevaegelsen.dk*. 31 10 2021. <https://www.folkebevaegelsen.dk/folkebevaegelsen-mod-eu-vil-stille-op/> (funnet 10 24, 2023).
- *Folkebevægelsen mod EU vil stille op til EU-parlamentet*. 2021.
<https://www.folkebevaegelsen.dk/folkebevaegelsen-mod-eu-vil-stille-op/> (funnet 06 07, 2022).
- «Folkebevægelsen mod EU vælger formand og to næstformænd.» 25 11 2021.
<https://www.folkebevaegelsen.dk/folkebevaegelsen-mod-eu-vaelger-formand-og-to-naestformaend/> (funnet 04 06, 2022).
- «Folkebevægelsen mod EU vælger formand og to næstformænd.» *Folkebevægelsen*. 25 11 2021. <https://www.folkebevaegelsen.dk/folkebevaegelsen-mod-eu-vaelger-formand-og-to-naestformaend/> (funnet 10 31, 2023).
- «Folkebevægelsen mod EU's lobby-register 2019.» 2019.
<https://www.folkebevaegelsen.dk/lobby-register-2019/> (funnet 06 01, 2022).
- *Her kan du se en oversigt over Folkebevægelsen mod EU's kollektive medlemmer*. 2023.
<https://www.folkebevaegelsen.dk/kollektive-medlemmer/> (funnet 10 31, 2023).
- «Idégrundlag.» *Folkebevægelsen mod EU's landsmøde, d. 30.10.2021*. 11 2021.
<https://www.folkebevaegelsen.dk/fakta-om-os/idegrundlag/> (funnet 10 30, 2023).

- . *Idégrundlag og vedtægter*. 2021.
https://usercontent.one/wp/www.folkebevaegelsen.dk/wp-content/uploads/2021/11/Vedtaegter_vedtaget.pdf?media=1645091376 (funnet 03 17, 2022).
- . *Materialer*. 2022. <https://www.folkebevaegelsen.dk/materialer/#1615670812260-0e15fe19-644b> (funnet 10 03, 2022).
- . *Nej til EU og ja til SF*. 2014. <https://www.folkebevaegelsen.dk/nej-til-eu-og-ja-til-sf/> (funnet 09 23, 2022).
- . «Nyt fra Landsledelsen: Vi kæmper videre.» 14 06 2019.
<https://www.folkebevaegelsen.dk/nyt-fra-landsledelsen-vi-kaemper-videre/> (funnet 04 06, 2022).
- . «Online: Webinar om vælgererklæringer.» *Folkebevægelsen mod EU*. 09 02 2022.
<https://www.folkebevaegelsen.dk/begivenhed/online-webinar-om-vaelgererklaeringer/> (funnet 10 31, 2023).
- . *Organisatorisk beretning 2019*. 2019.
<https://usercontent.one/wp/www.folkebevaegelsen.dk/wp-content/uploads/2019/10/Organisatorisk-beretning-2019.pdf?media=1697815020> (funnet 30 2023, 10).
- . «ORGANISATORISK BERETNING 2020-21.» 2021.
<https://usercontent.one/wp/www.folkebevaegelsen.dk/wp-content/uploads/2021/10/Organisatorisk-beretning.pdf?media=1649082703> (funnet 04 07, 2022).
- . «ORGANISATORISK BERETNING 2022-2023 Landsmøde 2023.» 10 2023.
<https://usercontent.one/wp/www.folkebevaegelsen.dk/wp-content/uploads/2023/10/Organisatorisk-beretning-2023.pdf?media=1697815020> (funnet 10 31, 2023).
- . «Pinligt: EU-spidskandidater afviser åbenhed.» *Folkebevægelsen mod EU*. 24 05 2019.
<https://www.folkebevaegelsen.dk/bred-opbakning-til-rina-ronjas-aabenhedsloefte/> (funnet 10 30, 20).

- . «Politisk program.» *www.folkebevaegelsen.dk*. 11 2021.
<https://usercontent.one/wp/www.folkebevaegelsen.dk/wp-content/uploads/2022/08/Politisk-program.pdf?media=1697815020> (funnet 10 24, 2023).
- . *Resultater*. u.d. <https://www.folkebevaegelsen.dk/fakta-om-os/resultater/> (funnet 10 31, 2023).
- . «Skive: Møde i Vestjyder mod Unionen.» *Folkebevægelsen*. 01 02 2022.
<https://www.folkebevaegelsen.dk/begivenhed/skive-moede-i-vestjyder-mod-unionen/> (funnet 10 31, 2023).
- . «Tværpolitisk EU-modstand med effekt, Artikel fra Folk i Bevægelse nr. 2-2012.» *folkebevaegelsen.dk*. 2012. <https://www.folkebevaegelsen.dk/tvaerpolitisk-eu-modstand-med-effekt/> (funnet 10 24, 2023).
- . *Udvalg*. 2022. <https://www.folkebevaegelsen.dk/fakta-om-os/udvalg/> (funnet 10 03, 2022).
- Folkebevægelsen mod EU's Erhvervsudvalg. *Erhvervsudvalget*. 2022.
<https://www.folkebevaegelsen.dk/fakta-om-os/udvalg/erhvervsudvalg/#1662466105958-1d04d343-19e2> . (funnet 10 03, 2022).
- Folkebevægelsen mod EU's Faglige udvalg. *Fagligt udvalg*. 2022.
<https://www.folkebevaegelsen.dk/fakta-om-os/udvalg/fagligt-udvalg/#1662456123539-d439c654-c12d> (funnet 10 03, 2022).
- Folketinges EU-opplysningen. «De danske forbehold.» 2021. <https://www.eu.dk/da/danmark-i-eu/de-danske-forbehold> (funnet april 05, 2021).
- Folketingets EU-Oplysning. «De danske forbehold, Kan Danmark afskaffe forbeholdene uden en folkeafstemning?» *Folketingets EU-Oplysning*. 2023.
<https://www.eu.dk/da/danmark-i-eu/de-danske-forbehold#481E381FC57A4226BA1AF7EB4AB66C07> (funnet 10 31, 2023).
- . «Hvad var forsvarsforbeholdet?» 2022. <https://www.eu.dk/da/faq/alle-faqs/hvad-er-forsvarsforbeholdet> (funnet 18 11, 2022).

- . «Hvor ofte har Danmark aktiveret forsvarsforbeholdet?» 09 02 2022.
<https://www.eu.dk/da/faq/alle-faqs/hvor-ofte-har-danmark-aktiveret-forsvarsforbeholdet> (funnet 11 18, 2022).
- . *Nationale kompromis*. 2022. https://www.eu.dk/da/leksikon/nationale_kompromis (funnet 08 25, 2022).
- . *Sådan arbejder EU, - en håndbog om EU-systemet*. 3. København: Folketingets EU-Oplysning, 2021.
- Folketingets EU-opplysning. «EU på kryds.» 21 09 2020. <https://www.eu.dk/-/media/sites/euobeta/publikationer/eu-paa-kryds-og-tvaers.ashx> (funnet 04 07, 2022).
- Folkrörelsen Nej till EU. «OM OSS FOLKRÖRELSEN NEJ TILL EU.» *nejtilleu.se*. u.d. <https://nejtilleu.se/om-oss-2/om-oss/> (funnet 10 24, 2023).
- Fredriksen, Mette, Jakob Ellemann-Jensen, Pia Olsen Dyhr, Sofie Carsten Nielsen, og Søren Pape Paulsen. «Nationalt kompromis om dansk sikkerhedspolitik.» *regeringen.dk*. 06 03 2022. <https://www.regeringen.dk/media/11124/nationalt-kompromis-om-dansk-sikkerhedspolitik.pdf> (funnet 10 2023, 2023).
- Furlong, Paul, og David Marsh. «Ontology and Epistemology in Political Science.» I *Theory and Methods in Political Science*, av David Marsh og Gerry Stoker, 184-211. Palgrave macmillan, 2010.
- Graver, Hans Petter. «Grunnlovens § 115 og (særlig) ACER-saken, Betenkning avgitt til Nei til EU.» *Vett* (Nei til EU), 2018: 1-52.
- Gyldenbergs, Ditte Marie. «1. juni hjemmeside faktatjek: Fejl og mangler.» *Folkebevægelsen mod EU*. 11 04 2022. <https://usercontent.one/wp/www.folkebevaegelsen.dk/wp-content/uploads/2022/04/f72735ba-d5e9-4cc2-80c7-9f41a6c44a23.pdf?media=1697815020> (funnet 10 31, 2023).
- Harper, Morten. «Vett 2-2017: Kampen om kraften, EUs energiunion og hva den betyr for Norge.» *Nei til EUs skriftserie VETT* (Nei til EUs skriftserie VETT nr. 2 2017), 04 2017: 1-48.
- Haugevik, Kristin. «Hvor hender det? Brexit – hva nå? .» *nupi.no*. 18 09 2016. <https://www.nupi.no/publikasjoner/innsikt-og-kommentar/hvor-hender-det/hhd-2016/brexit-hva-naa> (funnet 10 25, 2023).

- . «Sverige, Finland og NATO.» *nupi.no*. 11 10 2022. <https://www.nupi.no/skole/hhd-artikler/2022/sverige-finland-og-nato> (funnet 10 25, 2023).
- Heidar, Knut. «State and Nation-building in the Nordic Area.» I *Nordic Politics, Comparative Perspectives*, av Knut Heidar, 9-23. Oslo: Universitetsforlaget, 2004.
- Heidar, Knut, og Elisabeth Bakke. «Politikk i Europa.» I *Politikk i Europa, Partier, regjeringsmakt, styreform*, redigert av Knut Heidar, Einar Berntzen og Elisabeth Bakke, 19-40. Oslo: universitetsforlaget, 2013.
- Helin, David. *30 år i folkestyrets tjeneste, om folkebevegelsen mod EUs historie 1972-2001*. 1. København: Grevas Forlag, 2002.
- . *30 år i folkestyrets tjeneste, om folkebevegelsen mod EUs historie 1972-2001*. 1. København: Grevas Forlag, 2002.
- . *Om Folkebevegelsen mod EU's historie 1972-2001*. 1. Kjøbenhavn: Folkebevegelsen mod EU, 2004.
- Holstein, Erik. «Afstemning om forsvarsforbeholdet kløver partierne i tre.» 25 05 2022. <https://www.alinget.dk/artikel/afstemningen-om-forsvarsforbeholdet-kloever-partierne-i-tre> (funnet 11 02, 2022).
- Humberset, Sindre. «Bla opp for suvereniteten.» *Standpunkt*, 2018: 4.
- icer. «World Forum of Energy Regulation - WFER.» 2022. <http://icer-regulators.net/history/> (funnet 04 06, 2022).
- Innst. 182 S. «Innstilling fra transport- og kommunikasjonskomiteen om Samtykke til deltakelse i to beslutninger i EØS-komiteen om innlemmelse i EØS-avtalen av direktiv 2012/34/EU om et felles europeisk jernbaneområde og rettsaktene som utgjør fjerde jernbanepakke.» *stortinget.no*. (2020–2021). <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Stortinget/2020-2021/inns-202021-182s/?all=true> (funnet 10 26, 2023).
- Justis- og beredskapsdepartementet. «§§ 26 og 115 - Grunnlovsvurdering - tredje energimarkedspakke.» *Regjeringen.no*. 11 12 2017. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/grunnlovsvurdering---tredje-energimarkedspakke/id2581226/> (funnet 10 30, 2023).

- Kelk, Mikael Carboni , og Elvar Knútur Valsson. «Det nordiske energisamarbeidet.» *Nordisk samarbeid*. 2023. <https://www.norden.org/no/information/det-nordiske-energisamarbeidet> (funnet 10 29, 2023).
- Khan, Mehreen . *How life after Brexit will get uncomfortable for Von der Leyen*. 27 01 2020. <https://www.ft.com/content/599d631c-40b2-11ea-bdb5-169ba7be433d> (funnet 10 19, 2023).
- Kleveland, Kathrine. «Besøk av danske nei-venner.» 08 10 2019. <https://neitileu.no/aktuelt/besok-av-danske-nei-venner> (funnet 04 06, 2022).
- Knudsen, Olav Fagelund , Espen Løkeland-Stai, Sten Lundbo, og Jarle Trondal. *Europaparlamentet*. 2022 b. <https://snl.no/Europaparlamentet> (funnet 03 02, 2023).
- Kopecký, Petr , og Cas Mudde. «The Two Sides of Euroscepticism Party Positions on European Integration in East Central Europe.» *European Union Politics*, September 2002: 297-326.
- Krekling, David Vojislav , Eva Nordlund, og Astrid Randen. «Ap sier nei til postdirektivet.» 10 4 2011. <https://www.nrk.no/norge/ap-sier-nei-til-postdirektivet-1.7588168> (funnet 04 2022, 11).
- Larsson, Erik. «LO-topp ifrågasetter svenskt medlemskap i EU.» *arbetet*. 19 05 2021. <https://arbetet.se/2021/05/19/lo-topp-ifragasatter-svenskt-medlemskap-i-eu/> (funnet 10 28, 2023).
- Lundgren, Nils, og Eva Nisser. *Junilistan, Historien om et oppror*. Timbro, 2021.
- Matlary, Janne Haaland. «The Nordics and the EU.» I *Nordic Politics*, redigert av Knut Heidar, 247-261. Oslo: Universitetsforlaget, 2004.
- Moxnes, Bjørnar. «Løsen forslag til saken, Prop. 4 S (2017-2018), Innst. 178 S (2017-2018), Forslag nr. 7 fra Moxnes, Bjørnar på vegne av Rødt.» 22 3 2018. <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Saker/Lose-forslag/?p=70034> (funnet 10 5, 2020).
- Natur og Ungdom. «Nytt klimasøksmål.» *Natur og Ungdom*. 2023. <https://www.nu.no/nytt-klimasoksmal/> (funnet 10 29, 2023).

Nei til EU. *Advokater klare til Acer-søksmål*. 11 06 2018.

<https://neitileu.no/aktuelt/advokater-klare-til-acer-soksmal> (funnet 11 01, 2023).

— «Arbeidsplan 2019-2020, Vedtatt av Nei til EUs landsmøte 11.november 2018.» 11 11 2018. <https://neitileu.no/aktuelt/nei-til-eus-arbeidsplan-20192010> (funnet 10 4, 2020).

— «Her kan du finne sakspapirene til Nei til EUs landsmøte 2018, Last ned: Årsmeldinger og regnskap 2017, oppdatert med kontrollkomiteens sin rapport.» *nei til EU*. 17 10 2018. <https://neitileu.no/kampanjer/landsmote-2018/sakspapir> (funnet 10 29, 2023).

— *Her kan du se fylker, kommuner, fagorganisasjoner og parti som har vedtak mot tilslutning til EUs energibyrå Acer*. 31 01 2018. <https://neitileu.no/kampanjer/nei-til-eus-energiunion/oversikt-over-vedtak-mot-tilknytning-til-eus-energiunion> (funnet 10 31, 2023).

— «Kathrine gir seg som leder.» 15 5 2020. <https://neitileu.no/aktuelt/kathrine-gir-seg-som-leder> (funnet 10 13, 2020).

— «Nei til EU hadde medlemsvekst i 2018!» *Nei til EU*. 04 01 2019.

<https://neitileu.no/aktuelt/nei-til-eu-hadde-medlemsvekst-i-2018> (funnet 10 29, 2023).

— *Norsk kraft skal styres fra Norge. Ikke av EU!* [hefte] Nei til EU, 2018.

— «OM NEI TIL EU.» *Nei til EU*. 2023. <https://neitileu.no/Om-oss> (funnet 10 22, 2023).

— *Roy Pedersen valgt til ny leder i Nei til EU*. 2020. <https://neitileu.no/aktuelt/roy-pedersen-valgt-til-ny-leder-i-nei-til-eu> (funnet 04 11, 2022).

— «Sak 3 Årsmelding 2021-22, Styrets årsmelding til landsmøtet 2022.» *neitileu.no*. 2022.

[https://neitileu.no/kampanjer/landsmote-](https://neitileu.no/kampanjer/landsmote-2022/Sak%203%20%C3%85rsmelding%202021-22.pdf/_/attachment/inline/b3e42ba8-7119-461d-8909-b9ad111c5f0a:189813379f2de5eb6a6db093558daea5bca1383c/Sak%203%20%C3%85rsmelding%202021-22.pdf)

[2022/Sak%203%20%C3%85rsmelding%202021-](https://neitileu.no/kampanjer/landsmote-2022/Sak%203%20%C3%85rsmelding%202021-22.pdf/_/attachment/inline/b3e42ba8-7119-461d-8909-b9ad111c5f0a:189813379f2de5eb6a6db093558daea5bca1383c/Sak%203%20%C3%85rsmelding%202021-22.pdf)

[22.pdf/_/attachment/inline/b3e42ba8-7119-461d-8909-](https://neitileu.no/kampanjer/landsmote-2022/Sak%203%20%C3%85rsmelding%202021-22.pdf/_/attachment/inline/b3e42ba8-7119-461d-8909-b9ad111c5f0a:189813379f2de5eb6a6db093558daea5bca1383c/Sak%203%20%C3%85rsmelding%202021-22.pdf)

[b9ad111c5f0a:189813379f2de5eb6a6db093558daea5bca1383c/Sak%203%20%C3%8](https://neitileu.no/kampanjer/landsmote-2022/Sak%203%20%C3%85rsmelding%202021-22.pdf/_/attachment/inline/b3e42ba8-7119-461d-8909-b9ad111c5f0a:189813379f2de5eb6a6db093558daea5bca1383c/Sak%203%20%C3%85rsmelding%202021-22.pdf)

[5rsmelding%202021-22.pdf](https://neitileu.no/kampanjer/landsmote-2022/Sak%203%20%C3%85rsmelding%202021-22.pdf/_/attachment/inline/b3e42ba8-7119-461d-8909-b9ad111c5f0a:189813379f2de5eb6a6db093558daea5bca1383c/Sak%203%20%C3%85rsmelding%202021-22.pdf) (funnet 10 24, 2023).

— «Sak 4: Regnskap 2021 Regnskapet for 2021, samt revisjonsmelding.» *LANDSMØTE*

2022. 2022. [https://neitileu.no/kampanjer/landsmote-](https://neitileu.no/kampanjer/landsmote-2022/Sak%204%20Regnskap%20og%20revisjonsmelding.pdf/_/attachment/inline/c31fbee0-d47a-4198-83d3-)

[2022/Sak%204%20Regnskap%20og%20revisjonsmelding.pdf/_/attachment/inline/c31](https://neitileu.no/kampanjer/landsmote-2022/Sak%204%20Regnskap%20og%20revisjonsmelding.pdf/_/attachment/inline/c31fbee0-d47a-4198-83d3-)

[fbee0-d47a-4198-83d3-](https://neitileu.no/kampanjer/landsmote-2022/Sak%204%20Regnskap%20og%20revisjonsmelding.pdf/_/attachment/inline/c31fbee0-d47a-4198-83d3-)

6477fb7f4f9f:f25185740db7fb3ecbeb4119f391fdc1c4cd750b/Sak%204%20Regnskap%20og%20revisjonsmelding.pdf (funnet 10 23, 2023).

Nei til Eu. *SUVERENITETSAVSTÅELSE TIL EU, Nei til EUs ACER-søksmål*. 2023.
<https://neitileu.no/kampanjer/acer-soksmålet> (funnet 11 01, 2023).

Nei til EU. «Vedtekter for Nei til EU.» *Nei til EU*. 2022. <https://neitileu.no/omoss/politikk-planer-og-vedtekter/vedtekter> (funnet 10 23, 2023).

—. «Vi sier nei til å la norsk jernbane bli underlagt EUs fjerde jernbanepakke, Kampen mot EUs fjerde jernbanepakke fortsetter. » *neitileu.no*. u.d.
<https://neitileu.no/kampanjer/jernbanepakken> (funnet 10 26, 2023).

Nei til EUs landsmøte . «Nei til EUs arbeidsplan 2022–2024.» *Nei til EU*. 13 november 2022.
<https://neitileu.no/omoss/politikk-planer-og-vedtekter/arbeidsplan> (funnet 10 11, 2023).

Nei til EUs rådsmøte. «Suvereniteten skal sikres.» *Nei til EU*. 08 04 2018.
<https://neitileu.no/aktuelt/suvereniteten-skal-sikres> (funnet 10 30, 2023).

Nergaard, Kristine. «Stortinget og interessegruppene: forholdet mellom den korporative kanal og den numeriske kanal til innflytelse».
Statsvetenskaplig Tidsskrift, 90, nr. 4 (1987): 273-285.

NESH. *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*. 4. utgave . Oslo: De nasjonale forskningsetiske komiteene,
<<https://www.forskningsetikk.no/globalassets/dokumenter/4-publikasjoner-som-pdf/forskningsetiske-retningslinjer-for-samfunnsvitenskap-og-humaniora>> [lesedato: 28.10.23] 2016.

Nordlund, Eva. «Viktig ledervalg i Nei til EU.» *nationen.no*. 05 11 2020.
<https://www.nationen.no/viktig-ledervalg-i-nei-til-eu/o/5-148-110481> (funnet 10 25, 2023).

Norges vassdrags- og energidirektorat. *Hvem er Reguleringsmyndigheten for energi?* 08 12 2021. <https://www.nve.no/reguleringsmyndigheten/om-rme/dette-er-rme/hvem-er-reguleringsmyndigheten-for-energi/> (funnet 10 29, 2023).

- . «Regulatorsamarbeid.» *Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE)*. 16 08 2023.
<https://www.nve.no/reguleringsmyndigheten/regulering/internasjonalt-arbeid/regulatorsamarbeid/> (funnet 10 29, 2023).
- NOU 19. *Makt og demokrati, Sluttrapport fra Makt- og demokratiutredningen*. Oslo: Statens forvaltningstjeneste, 2003.
- NOU 3. «Mer av alt – raskere — Energikommisjonens rapport.» 01 02 2023.
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2023-3/id2961311/?ch=5> (funnet 10 29, 2023).
- NOU nr. 19. *Makt og demokrati, Sluttrapport fra Makt- og demokratiutredningen*. Oslo: Statens forvaltningstjeneste, 2003.
- NOU nr. 2. *Utenfor og innenfor— Norges avtaler med EU*. 2012.
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2012-2/id669368/?q=europautredningen&ch=4#kap3> (funnet 10 18, 2023).
- NOU nr. 3. «Nou 1982:3 Maktutredningen : Sluttrapport : Utredning i En Undersøkelse Satt i Gang Ved Kongelig Resolusjon Av 22. September 1972.» (Universitetsforlaget) 1982.
- NVE. *CEER*. 2014. <https://www.nve.no/norwegian-energy-regulatory-authority/rules-and-regulations-in-europe/ceer/> (funnet 5 10, 2020).
- . *Kraftmarkedet blir mer harmonisert og integrert i Europa*. 2015.
<https://www.nve.no/reguleringsmyndigheten/europeisk-regelverksutvikling/?ref=mainmenu> (funnet 10 5, 2020).
- Nærings- og fiskeridepartementet. *Meld. St. 26 (2020–2021)Meldining til Stortinget Noregs fiskeriavtaler for 2021 og fisket etter avtalane i 2019 og 2020*. 2020/2021.
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-26-20202021/id2842982/?ch=2> (funnet 05 02, 2021).
- Offe, Claus. «“New Social Movements: Challenging the Boundaries of Institutional Politics.”» *Social Research*, 52, nr. 4 (1985): 817–868.
- politiken. *JuniBevægelsen vil opløse sig selv*. 20 06 2009.
<https://politiken.dk/indland/politik/art4806664/JuniBev%C3%A6gelsen-vil-opl%C3%B8se-sig-selv> (funnet 10 30, 2023).

Porta, Donatella Della, og Mario Diani. *Social movmments, an introduction*. 2.utg. Oxford: Blackwell publiching, 2006.

Prop. 100 S. *Samtykke til 1) deltakelse i åtte beslutninger i EØS-komiteen om innlemmelse i EØS-avtalen av rettsaktene som etablerer EUs finanstilsynssystem, 2) overføring av myndighet til å utøve beføyelser med direkte virkning i Norge til EFTA.*

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-100-s-20152016/id2483993/?ch=1>, [lesedato: 24.10.2023]: Utenriksdepartementet, (2015–2016).

Prop. 4 S. *Prop. 4 S, Samtykke til godkjenning av EØS-komiteens beslutning nr. 93/2017 av 5. mai 2017 om innlemmelse i EØS-avtalen av rettsaktene som inngår i den tredje energimarkedspakken.* (2017 –2018).

<https://www.regjeringen.no/contentassets/7f57f3e2938b4f2a8ea760f48085fe96/no/pdfs/prp201720180004000dddpdfs.pdf> (funnet 10 30, 2023).

regjeringen.no. «EU – vårt viktigste energimarked.» 2017.

https://www.regjeringen.no/no/tema/energi/eueos_og_energi/eu--vart-viktigste-energimarked/id2511806/ (funnet 8 20, 2020).

—. *Fakta om Europaparlamentet*. 2020.

<https://www.regjeringen.no/no/tema/europapolitikk/europaparlamentet1/fakta-om-europaparlamentet/id692180/> (funnet 09 02, 2020).

Regjeringen.no. «Hva EØS-avtalen omfatter.» 07 mars 2021.

<https://www.regjeringen.no/no/tema/europapolitikk/eos1/hva-avtalen-omfatter/id685024/> (funnet april 08, 2021).

regjeringen.no. *Norges samarbeid med EU*. 2018.

<https://www.regjeringen.no/no/tema/europapolitikk/tema-norge-eu/norge-eu/id684934/> (funnet 10 1, 2020).

Regjeringen.no. «Norsk selfangst og WTO.» 22 05 2014.

https://www.regjeringen.no/no/tema/naringsliv/handel/ud_innsikt/selfangst_wto/id584157/ (funnet 04 11, 2022).

regjeringen.no. «Tredje postdirektiv, EØS-notat .» 22 06 2020.

<https://www.regjeringen.no/no/sub/eos-notatbasen/notatene/2014/apr/tredje-postdirektiv/id2433636/> (funnet 04 11, 2022).

- ritzau. «Folkebevægelsen mod EU vil tilbage på stemmesedlen.» *Kristelig Dagblad*. 31 10 2022. https://www.kristeligt-dagblad.dk/danmark/folkebevaegelsen-mod-eu-vil-tilbage-paa-stemmesedlen?fbclid=IwAR1vW16GKrXdp1T9xnTfSn0TwT_OxwBS-uS510phFydKv6E2SiVJk6zXv18 (funnet 10 30, 2023).
- Rye, Lise. *En kort instruksjon til EUs historie*. Oslo: Cappelen Damm akademisk, 2022.
- Røberg, Vilde Høvik . *Roberta Mestola ny president i Europaparlamentet*. 21 01 2022. <https://www.stortinget.no/no/Hva-skjer-pa-Stortinget/EU-EOS-informasjon/EU-EOS-nytt/2022/eueos-nytt---21.-januar-2022/roberta-mestola-ny-president-i-europaparlamentet/> (funnet 10 28, 2023).
- Rønning, Oliver. *Stort flertall for omstridt energiavtale*. 20 03 2018. <https://www.nrk.no/nordland/stort-flertall-for-omstridt-energiavtale-1.13971787> (funnet 11 01, 2023).
- Samferdselsdepartementet. «Høringssvar fra Nei til EU.» *regjeringen.no*. 28 09 2018. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing---endringer-i-jernbaneloven-jernbaneundersokelsesloven-og-yrkestransportloven-fjerde-jernbanepakke-mv/id2606692/?uid=aee502dd-519e-46eb-9270-e4b4f640b4f7> (funnet 10 29, 2023).
- . «Høringssvar fra Nei til EU.» *regjeringen.no*. 23. 09 2020. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing---utkast-til-ny-jernbaneforskrift-2020/id2721233/?uid=4b7a6d30-4077-4d88-8052-bf58970711df> (funnet 10 29, 2023).
- Sandsdalen , Selma. «Bacholoroppgave: A comparative study of the Norwegian and Swedish EU- civil society organizations ‘Nei til EU’ and ‘Nej till EU’.» 2019.
- Seierstad, Dag. *Folket sa Nei*. Oslo : Det norske samlaget, 2014.
- Seippel, Ørnulf. «Sosiale bevegelser: innføring, oversikt, utfordringer.» *Sosiologisk tidskrift*, nr. 10 (2003): 181-202.
- Senterpartiet. «Vi tror på hele Norge, sentarpartiets prinnsipp og handlingsprogram 2021-2025.» *Senterpartiet*. 22 06 2021. <https://www.senterpartiet.no/politikk/vedtatt-politikk/program/program> (funnet 10 22, 2023).
- Sindberg, Mathias, og Martin Bahn. «Opgør i Enhedslisten: Nyt nettverk vil have partiet til at droppe sin EU-modstand.» 29 mars 2021.

- <https://www.information.dk/udland/2021/03/opgoer-enhedslisten-nyt-netvaerk-partiet-droppe-eu-modstand> (funnet 10 24, 2022).
- Skinner, Marianne Sundlisæter. «Different Varieties of Euroscepticism? Conceptualizing and Explaining Euroscepticism in Western European Non-Member States.» *JCMS Special Issue 2013: 'Confronting Euroscepticism'* 51, nr. 1 (2013): 122–139.
- socialdemokratiet. «Ja til felles forsvar av vores sikkerhed, Folkeafstemning om forsvarsforbeholdet.» *socialdemokratiet*. 2023. <https://www.socialdemokratiet.dk/ja-til-faelles-forsvar-af-vores-sikkerhed/> (funnet 05 10, 2023).
- Solli, Morten . «Google betaler mer i bøter enn skatt.» 12 02 2019. <https://www.nettavisen.no/na24/google-betaler-mer-i-boter-enn-skatt/s/12-95-3423592434> (funnet 04 06, 2022).
- St.meld. nr. 17. «Makt og demokrati.» 2004-2005.
- St.melding nr 44. *Stortingsmelding om maktutredningen, Hvem skal ha makten?* Universitetsforlaget, 1983.
- Statistisk sentralbyrå. *Dette er Norge 2020*. Statistisk sentralbyrå, 2020.
- . «Folkeavstemningen 1994 om norsk medlemskap i EU.» 6 3 1995. https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_c235.pdf (funnet 10 18, 2023).
- Stortinget. «Det ble votert over: Mindretallsforslag, Forslag nr. 1 fra Senterpartiet, Sosialistisk Venstreparti.» *stortinget.no*. 22 03 2018. <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Saker/Sak/Voteringsoversikt/voteringsdetaljer/?p=70034&dnid=1&vt=10530> (funnet 10 30, 2023).
- . «Innst. 178 S.» 20 3 2018. <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Stortinget/2017-2018/inns-201718-178s/> (funnet 10 5, 2020).
- . *Program for Åpen høring i Stortingets energi- og miljøkomité fredag 2. februar 2018*. 02 02 2018. <https://www.stortinget.no/no/Hva-skjer-pa-Stortinget/Horing/Horingsprogram/?dateid=10004134> (funnet 11 01, 2023).
- . «Voteringsoversikt for sak: Endringer i jernbaneloven mv. (fjerde jernbanepakke) og samtykke til deltakelse i to beslutninger i EØS-komiteen om innlemmelse i EØS-

avtalen av direktiv 2012/34/EU om et felles europeisk jernbaneområde og rettsaktene som utgjør.» *Stortinget.no*. 01. 06. 2021. <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Saker/Sak/Voteringsoversikt/?p=79687&dnid=1> (funnet 10 29, 2023).

—. *Voteringsoversikt for sak: Samtykke til godkjenning av EØS-komiteens beslutning nr. 93/2017 av 5. mai 2017 om innlemmelse i EØS-avtalen av rettsaktene som inngår i den tredje energimarkedspakken*. 22 03 2018. <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Saker/Sak/Voteringsoversikt/?p=70034&dnid=1> (funnet 11 01, 2023).

Stortinget.no. «EU/EØS-arbeidet.» 19 september 2019.

<https://www.stortinget.no/no/Stortinget-og-demokratiet/Arbeidet/EUEOS-arbeid/> (funnet april 08, 2021).

—. «Referat fra møte Storting torsdag 22. mars 2018 kl. 10.00.» 22 3 2018.

<https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Referater/Stortinget/2017-2018/refs-201718-03-22> (funnet 5 10, 2020).

Strukturkomiteen Nei til EU. «Nei til EU inviterer til rådsmøte på Tøyen i Oslo lørdag 18. og søndag 19. november.» *Nei til EU.no*. 11 2017. [https://neitileu.no/aktivitet/nei-til-eus-radsmote/R10%20Sluttrapport%20strukturkomite%20med%20h%C3%B8ringssvar.docx.pdf/_/attachment/inline/9b9b0a22-eb2b-465e-8add-40add0ad6c6a:9773f3b2e1a7c595ffc0a965f34ef4f80655e870/R10%20Sluttrapport%20strukturkomite%](https://neitileu.no/aktivitet/nei-til-eus-radsmote/R10%20Sluttrapport%20strukturkomite%20med%20h%C3%B8ringssvar.docx.pdf/_/attachment/inline/9b9b0a22-eb2b-465e-8add-40add0ad6c6a:9773f3b2e1a7c595ffc0a965f34ef4f80655e870/R10%20Sluttrapport%20strukturkomite%20) (funnet 10 4, 2020).

sundhedsministeriet, Indenrigs- og «Vælgererklæringer.» *valg.im.dk*. u.d.

<https://valg.im.dk/valg/digitale-vaelgererklaeringer> (funnet 10 31, 2023).

Søgaard, Freja. <https://www.altinget.dk/eu/artikel/folkebevaegelsens-nye-formand-jeg-lod-mig-overtale-til-titlen>. 19 11 2019.

<https://www.altinget.dk/eu/artikel/folkebevaegelsens-nye-formand-jeg-lod-mig-overtale-til-titlen> (funnet 10 30, 2020).

Thagaard, Tove. *Systematikk og innlevelse*. Bergen: fagbokforlaget, 2013.

the European Parliament . «The President of the European Parliament.» *the-president.europarl.europa.eu*. u.d. <https://the-president.europarl.europa.eu/en/the-presidency/functions> (funnet 10 2023, 28).

- the European Parliament. «The Political groups of the European Parliament.» *the European Parliament*. u.d. <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/organisation-and-rules/organisation/political-groups> (funnet 10 28, 2023).
- The Left. «The Left, Delegations.» 2022. <https://left.eu/groups/delegation/> (funnet 04 06, 2022).
- Thuesen, Nils Petter, og Roger Pihl. «Færøyene i Store norske leksikon.» 2021. <https://snl.no/Færøyene> (funnet april 05, 2021).
- Thuesen, Nils Petter, Roger Pihl, og Helge Giverholt. «Grønland i Store norske leksikon.» 2021. <https://snl.no/Grønland> (funnet april 05, 2021).
- Togeby, Lise, Jørgen Goul Andersen , Torben Beck Jørgensen , Peter Munk Christiansen, og Signild Vallgård . *Magt og demokrati i Danmark – hovedresultater fra Magtudredningen*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag, 2003.
- Trondal, Jarle. «EU-byrå.» 2022. <https://snl.no/EU-byr%C3%A5> (funnet 04 06, 2022).
- Trondal, Jarle, Tim Greve, og Olav Fagelund Knudsen. «Det europeiske kull- og stålfellesskap.» *Store norske leksikon*. 20. januar 2021. https://snl.no/Det_europeiske_kull-_og_st%C3%A5lfellesskap (funnet 10 17, 2023).
- Tvedt, Knut Are , og Olav Fagelund Knudsen. «Maastricht-traktaten i store norske leksikon.» 2022. <https://snl.no/Maastricht-traktaten> (funnet 08 25, 2022).
- Tverberg, Arnulf. «Staten – herre i eget hus? Grunnloven og verden rundt oss.» *lovdata.no*. 09 12 2014. https://lovdata.no/artikkel/staten__herre_i_eget_hus_grunnloven_og_verden_rundt_oss/1505 (funnet 10 23, 2023).
- Ungdom mot EU. «VEDTEKTER, Vedtatt av Ungdom mot EUs 28. ordinære landsmøte.» *umeu.no*. 2023. https://umeu.no/om-oss/Gjeldende%20vedtekter22.pdf/_/attachment/inline/e1b8fc3c-1010-4afa-8f2f-34bb9c9ea4af:86f97bfeb2a9f597cca876ef0502585b567fbc88/Gjeldende%20vedtekter22.pdf (funnet 10 24, 2023).
- Usherwood, Simon, og Nick Startin. «Euro-scepticism as a Persistent Phenomenon*.» *JCMS: Journal of Common Market Studies*, nr. 1 (2013): 1-16.

Utanriksdepartementet. «WTO-tvistesaker med Noreg som part.» 14 12 2018.

https://www.regjeringen.no/no/tema/naringsliv/handel/ud_innsikt/tvistesaker_part/id2414652/ (funnet 04 11, 2022).

Utenriksdepartementet. «Hva er Rådet for den europeiske union?» *regjeringen.no*. 25 11 2014. <https://www.regjeringen.no/no/tema/europapolitikk/fakta-115259/hva-er-radet-for-den-europeiske-union/id734722/> (funnet 10 27, 2023).

—. *Laksesaken mot EU i WTO. Vanlige spørsmål og svar*. 2009.

https://www.regjeringen.no/no/tema/naringsliv/handel/ud_innsikt/svar/id489966/# (funnet 05 02., 2020).

—. «Ofte stilte spørsmål.» *regjeringen.no*. 06 12 2021.

<https://www.regjeringen.no/no/tema/europapolitikk/fakta-115259/ofte-stilte-sporsmal/id613868/#hvaerEfta> (funnet 10 22, 2023).

—. «Slik blir EØS-regelverk til.» *Regjeringen.no*. 21. 03 2023.

<https://www.regjeringen.no/no/tema/europapolitikk/eos1/eos-regelverk/id686837/> (funnet 10 22, 2023).

—. «Utvalg skal vurdere erfaringene med EØS-avtalen.» *regjeringen*. 06 05 2022.

https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/utvalg_eosavtalen/id2911741/ (funnet 10 22, 2023).

—. *WTO: Forutsigbar og enklere handel*. 2019.

https://www.regjeringen.no/no/tema/naringsliv/handel/ud_innsikt/bakgrunn_wto/id2076083/ (funnet mai 02, 2021).

Vasilopoulou, Sofia. «Continuity and Change in the Study of Euroscepticism: Plus ça change?» *Journal of Common Market Studies* 51, nr. 1 (2013): 153-168.

Vedtaket på Enhedslistens 25. årsmøde. «Enhedslistens principprogram.» 2014.

<https://enhedslisten.dk/programmer/enhedslistens-principprogram> (funnet 10 24, 2022).

venstre. «<https://www.venstre.dk/politik/forsvarsforbeholdet>.» *venstre.dk*. 2022.

<https://www.venstre.dk/politik/forsvarsforbeholdet> (funnet 05 25, 2022).

Wood, David M., og Birol A. Yesilasda. *The Emerging European Union*. 3rd ed. New York: Pearson Longman, 2004.

- World Trade Organization. «DISPUTE SETTLEMENT, DS328: European Communities — Definitive Safeguard Measure on Salmon.» *World Trade Organization*. u.d.
https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds328_e.htm (funnet 10 22, 2023).
- World Trade Organization. «Dispute settlement.» 2022 a.
https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_e.htm (funnet 04 11, 2022).
- . «DISPUTE SETTLEMENT, DS337: European Communities — Anti-Dumping Measure on Farmed Salmon from Norway.» *World Trade Organization*. u.d.
https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds337_e.htm (funnet 10 22, 2023).
- . «DISPUTE SETTLEMENT, DS401: European Communities — Measures Prohibiting the Importation and Marketing of Seal Products.» *World Trade Organization*. 16 10 2015. (funnet 10 22, 2023).
- . «Follow disputes and create alerts.» 2022 b.
https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/find_dispu_cases_e.htm (funnet 04 2022, 11).
- Worre, Torben. «First No, Then Yes: The Danish referendums on the Maastricht Treaty 1992 and 1993.» *Journal of Common Market Studies* 33, nr. 2 (1995): 235-257.
- Worre, Torben. «Denmark at the Crossroads: The Danish Referendum of 28 February 1986 on the EC Reform Package.» *Journal of Common Market Studies* 26, nr. 4 (1988): 361-388.
- Ystad, Anders, og Kristian Sarastuen. *Hva er EU*. Oslo: Universitetsforlaget, 2005.
- Zander, Ines Margot. «Jusprofessor: – Prosessen er grunnlovsbrudd.» 2 3 2018.
https://www.nrk.no/norge/jusprofessor_-_prosessen-er-grunnlovsbrudd-1.13941290 (funnet 10 5, 2020).